

פואד אבו-ד'יכרי- "הצי המצרי- הדרך לאוקטובר"

תרגום ועריכת החלק השלישי של הספר

החלק השלישי כולל 5 שערים

תרגום מערבית: יצחק ורדי

עריכה מקצועית: גואטה שלמה

הקדמת העורך המקצועי

אדמירל פואד אבו ד'כרי מונה על ידי הנשיא עבד אל-נאצר, לשמש כמפקד חיל הים המצרי, מיד עם פרישת/פיטורי קודמו בתפקיד, אדמירל סולימאן עיזת, בעקבות תבוסת הצבא המצרי במלחמת יוני 1967. זמן קצר לאחר כניסתו לתפקידו זכה חיל הים המצרי, ב-21 אוקטובר 1967, לאחת מהצלחותיו הגדולות- טיבוע המשחתת הישראלית אח"י אילת, צפונית מזרחית לנמל פורט סעיד.

אבו-ד'יכרי שימש בתפקידו עד ספטמבר 1969 והודח על ידי נאצר בעקבות הנחיתה הימית המשוריינת שהתבצעה על ידי צה"ל בחוף ראס זעפרנה שבמפרץ סואץ, ב-9 ספטמבר 1969 (מבצע "רביב").

משנודע לנשיא מצרים, גמאל עבד אל נאצר, מה היקף פעולת הנחיתה הישראלית והמבצע המקדים לה, (הטבעת ספינות טורפדו בצפון מפרץ סואץ על ידי הקומנדו הימי הישראלי-במבצע "אסקורט"), הוא הדיח את צמרת הפיקוד הצבאי המצרי, ובכלל זה את הרמטכ"ל, גנרל אחמד איסמעיל עלי, את מפקד חיל הים פואד אבו ד'יכרי ואת מפקד פיקוד ים סוף.

במקומו של אבו-ד'יכרי מונה כמפקד חיל הים, סגנו האדמירל מחמוד עבד אל-רחמן פהמי, שהמשיך לפקד על חיל הים המצרי במלחמת ההתשה ויזם כמה פעולות התקפיות והכין את הצי המצרי לתרחיש של מלחמה עתידית נגד ישראל. אדמירל פהמי שרד בתפקידו כמפקד הצי המצרי עד השבוע האחרון של חודש אוקטובר 1972. במועד זה הוא הודח על ידי הנשיא סאדאת לאחר ישיבה סוערת של הצמרת הביטחונית המצרית בתאריך 24 אוקטובר 1972. יחד עם פהמי הדיח סאדאת גנרלים נוספים ובהם את שר המלחמה הגנרל צאדק.

למשרת מפקד חיל הים המצרי, מינה סאדאת שוב, בסוף אוקטובר 1972, את אדמירל אבו-ד'יכרי ואילו במקום שר המלחמה צאדק התמנה הגנרל איסמעיל עלי אף הוא, כזכור, אחד מ-מודחי נאצר בספטמבר 1969. קצת פחות משנה, הייתה תקופת הזמן שעמדה לרשותו של האדמירל אבו-ד'יכרי להמשיך את ההכנות של חיל הים המצרי לקראת מלחמת אוקטובר 1973 ולפקד עליו במהלכה. יד ימינו במהלך תקופה זו, היה מי ששימש כראש המבצעים של חיל הים, אדמירל אשרף רפעת, שלימים, בשנת 1976, הוא החליף את אבו ד'יכרי כמפקד חיל הים המצרי.

לאחר פרישתו מתפקיד מפקד הצי, שקד אבו ד'כרי על כתיבת ספר הנושא את השם: הצי המצרי-הדרך לאוקטובר. בספר זה, שהינו בהיקף של כ-410 עמודים וכולל 3 חלקים, מגולל המחבר את תולדות הצי המצרי בעת החדשה. בחלק השלישי והאחרון של הספר סוקר המחבר בהרחבה (כ-150 עמודים) את ההכנות, את המהלכים ואת מאזן התוצאות של הזירה הימית, במלחמת רמז'אן-היא מלחמת אוקטובר 1973.

להלן תוכן העניינים של הספר המלא כשבמסמך זה בחרנו להציג את החלק השלישי העוסק במלחמת אוקטובר¹

<u>חלק ראשון: חיל הים לאורך ההיסטוריה</u>		
שער ראשון:	הקמה והתפתחות הכוחות הימיים	עמ' 1
שער שני:	העידן האסלאמי	40
שער שלישי:	האימפריה העות'מאנית	75
<u>חלק שני: המלחמה והשימוש בכוח הימי</u>		
שער ראשון:	המלחמה והאסטרטגיה	113
שער שני:	המלחמה הימית והשימוש בכוח הימי	132
שער שלישי:	האסטרטגיה הימית	152
שער רביעי:	המאבק הערבי הימי – ישראלי	176
<u>חלק שלישי: מלחמת רמז'אן אוקטובר 73</u>		
שער ראשון:	השינוי הגדול	248
שער שני:	חילות הים באוקטובר, היבטים חדשים לסכסוך	273
שער שלישי:	המלחמה- הסכנה המחושבת	301
שער רביעי:	המלחמה הבלתי ישירה	341
שער חמישי:	אוקטובר במאזן המלחמות	369

את כתיבת הספר סיים אבו-ד'יכרי לכתוב בדצמבר 1978. לאחר מותו בינואר 1983, הודפס הספר בשנת 1986 בבית הדפוס של "הכוחות הימיים". הספר לא הועמד למכירה והוא נשמר בארכיון/בספריה של הצי המצרי באלכסנדריה. על עצם קיומו של הספר נודע, בין השאר, משום שהוא צוטט בפרסומים אחרים שעסקו במורשת הצי המצרי במלחמה, שראו אור במצרים.²

במלאות 51 שנים למלחמת אוקטובר 73 (מלחמת יוה"כ), הועלה הספר בחודש אוקטובר 2024 לאתר אינטרנט בארה"ב (Internet Archive) והוא הובא לידיעתנו באדיבותו של מר דורון סקל, מומחה לאיתור ומחקר של ספרות צבאית המתפרסמת במצרים. תודה נתונה גם לעוד שניים החפצים בעילום שמם ואשר גם הם תרמו לקידום הפרויקט. לאחר שהקישור³ למלוא הספר בערבית הועמד לרשותנו, נרתמנו לתרגמו במלואו ולערוך אותו מקצועית. מטבע הדברים, ניתנה עדיפות ראשונה לפרקיו של החלק השלישי והמרכזי של הספר, העוסק כאמור במלחמת אוקטובר 73.

¹ הקטע בתוכן העניינים הצבוע בגוון צהוב הינו החלק הכלול במסמך זה.

הערה טכנית: בגוף הספר יהיו הערות שוליים שאותם ציין המחבר. על מנת שתהיה הבחנה בין הערות השוליים של המתרגם או של העורך המקצועי הוחלט שהערות שלהם ככל שתהינה תיבצענה בגוון צהוב ואילו הערות השוליים המקוריות של המחבר תוצגנה ללא צבע.

² כמו למשל בהרצאה שהועברה בשנת 1998 (לרגל 25 שנים למלחמת אוקטובר 73) על ידי אלוף ימי יוסרי קנדיל שהיה ראש המודיעין של הצי המצרי במלחמת אוקטובר-ברשימת המקורות להרצאה מצוין ספרו של אבו-ד'יכרי

³ להלן הקישור של הספר לקורא ערבית - <https://ia904505.us.archive.org/15/items/bhrya-msrya-tariq/bhrya-msrya-tariq.pdf>

יצוין כי בטרם כתב אבו ד'יכרי את ספרו זה, הוא התבטא, לפחות בשתי הזדמנויות שונות, אודות הזירה הימית במלחמת אוקטובר 1973:

• בתאריך 11 דצמבר 1973, כחודשיים לאחר המלחמה, הוא נשא דברי סיכום מטעמו שכללו סקירה על מהלכי המלחמה ותוצאותיה. דברי הסיכום במועד זה נאמרו בשפה הערבית ותורגמו והופצו בזמנו על ידי יחידת "חצב"

• בתאריכים 27-31 אוקטובר 1975, שנתיים לאחר המלחמה, התקיים סימפוזיון בקהיר ואבו ד'יכרי הירצה שוב על פעילותו הצי המצרי במלחמה. הרצאה זו ניתנה בשפה האנגלית והיא נותחה על ידי העורך המקצועי והופצה בשנת 2020⁴

הנה כי כן, בנוסף לספר שהתפרסם מצויים ברשותנו שני טקסטים מוקדמים יותר שבהם התבטא האדמירל פואד אבו-ד'יכרי אודות הצי המצרי במלחמת אוקטובר. ההשוואה שנעשתה בשעתו, ביחס לשני הטקסטים הראשונים, לא נמצא באופן כללי שוני מהותי בין הדברים שנאמרו על ידו בדצמבר 73 לאלו שנאמרו באוקטובר 75. הרצאתו בשנת 1975, הייתה מטבע הדברים, עדכנית יותר ובחלקה מעט יותר ממוקדת, כנראה בשל פרק הזמן שחלף ואולי גם בשל הסרת החיסיון מחלק מהדברים. בהרצאתו באוקטובר 1975 הוא עומד (יתכן ובדיעבד) על עקרונות והנחות יסוד, ברמה האסטרטגית והאופרטיבית, שהשפיעו על התכנון והביצוע של חיל הים המצרי במלחמת אוקטובר.

בספרו זה הנוכחי, שאותו סיים כאמור לכתוב בשנת 1978, הוא מעמיק יותר ומרחיב את סקירתו תוך הצגת וניתוח מהלכי המלחמה בזירה הימית מנקודות ראות מעמיקות ברמה האופרטיבית והאסטרטגית. יצוין כי בכל שלושת הטקסטים שולט הנרטיב המצרי לפיו במלחמת אוקטובר נחלו זרועות הצבא המצרי, ובכלל זה הצי, ניצחון על ישראל. מנקודת ראותו הסובייקטיבית של אבו-ד'יכרי, גם לחיל הים המצרי היו הישגים במיוחד במה שנוגע לרובד האסטרטגי, בדגש על ההישג, שהביא לדבריו לפגיעה ולשיבוש תנועת הספנות לישראל וממנה.

בהשוואה לפרסומים קודמים במצרים, אודות הזירה הימית במלחמת אוקטובר, הרי שספר זה מתאפיין כבעל אמינות כמו גם בעל רמה גבוהה יחסית של תובנות ושל ניתוח האירועים, אלא שלעיתים העובדות שנמסרו על ידי המחבר לא תואמים במדויק את המציאות כפי שהתרחשה כן היו אי דיוקים בחלק מצינוי הדרך שהוא סקר. להערכת העורך המקצועי הטיית העובדות נובעת גם מראייה סובייקטיבית של המחבר וכנראה גם משום שתיאור העובדות במה שנוגע לקרבות ימיים שהתרחשו, במיוחד ביחס לקרבות שבין ספינות הטילים הישראליות לספינות הטילים המצריות, התבסס על דיווחי יומני המבצעים שנכתבו במפקדת הצי המצרי במהלך התרחשות האירועים בזמן אמת ולא על בסיס תחקיר יסודי מאוחר שזיקק את העובדות וברר בין "המוץ לתבן".⁵

ראוי לצין אירוע מעניין ומשמעותי הנוגע לצי המצרי, שהתרחש באפריל 1973 (כחצי שנה לפני פרוץ המלחמה) בתקופת כהונתו של המחבר כמפקד הצי, אולם אירוע זה אינו נסקר בספרו, ככל הנראה משום שהיה עדיין חסוי בעת שהספר נכתב והתפרסם. המדובר על יוזמה מזימתית של שליט לוב, מועמר קדאפי, לבצע פעולת טרור באמצעות צוללת מצרית שהייתה מוצבת בלוב על פי הסכם בין שתי המדינות שנחתם עוד בימיו של הנשיא נאצר. השליט הלובי ביקש לנקום בישראל על הפלת מטוס הנוסעים הלובי שחדר למרחב האווירי הישראלי ולא הזדהה (21 בפברואר 1973). הוא הורה למפקד הצוללת המצרית, שהייתה כאמור מוצבת בלוב לכאורה תחת פיקודו, להטביע את אוניית הנוסעים הבריטית "קווין אליזבת", שהפליגה מאנגליה לישראל כשעליה יהודים רבים שהיו בדרכם לחגוג את יום העצמאות ה-25 של ישראל של שנת התשל"ג. כוונה זו לא התממשה משום שמפקד הצוללת המצרי השכיל לעדכן את מפקדת הצי המצרי באלכסנדריה על שליחותו מטעמו של הנשיא הלובי. העדכון הועבר מיידית לנשיא סאדאת שהורה להחזיר מיד את הצוללת לנמל אלכסנדריה מבלי לבצע את המשימה שניתנה על ידי קדאפי. סאדאת תירץ בפני קדאפי כי מפקד הצוללת לא הצליח לאתר את האונייה הבריטית לכן קיבל פקודה לשוב לבסיס אלכסנדריה. באותה עת סאדאת היה מצוי בהכנות לקראת מלחמת אוקטובר לרבות שיחות תיאום עם הנשיא אסד הסורי והוא לא רצה שאירוע טרור ביוזמתו של קדאפי, באמצעות צוללת מצרית ישבש את ההכנות למלחמה.

⁴ המסמך הועלה בשעתו באתר מרכז מלחמת יוה"כ בפרק "הזירה הימית": <https://archive.kippur-center.org/arab-sources/lecture-admiral-abu-zikri-1975-new.pdf>

⁵ "לברור את המוץ מהתבן"-תרתני משמע במיוחד כשבמהלך הקרבות הימיים ביצעו ספינות הטילים של חיל הים שיגורים לא מעטים של רקטות מוץ שתרמו מאוד לערפל הקרב בקרב הצד המצרי.

הדעת נותנת כי, פואד אבו-ד'יכרי היה מעורב בכל ההתרחשויות הדרמטיות בהקשר לפרשה זו.⁶

למרות התובנות הסובייקטיביות של המחבר ולמרות אי דיוקים ביחס לחלק מהעובדות, סבורים המתרגם והעורך המקצועי, שיש חשיבות, ולו לצורך המחקר ההיסטורי, להציג ולהביא את הדברים כמות שהם, לאחר שתורגמו בקפדנות ובמקצועיות לשפה העברית על ידי המתורגמן המקצועי והמסור כתמיד מר יצחק ורדי.

גורם מקצועי בכיר, בעל מוניטין בתחום של אסטרטגיה ימית, שטיוטת התרגום של חלק זה הובאה לעיונו המוקדם, גילה עניין בתכניו של חלק זה וצין כי "דרך הניתוח של מחבר הספר, מעידה ומרמזת שהכותב הינו בעל השכלה רחבה בתחום של אסטרטגיה ימית. כמובן שבחלק מהמקרים מובלטת עמדתו הסובייקטיבית בנושאים השונים – אך היא מובאת בצורה סבירה". העורך המקצועי הוסיף שגם בשאר חלקיו של הספר (שלא כלולים בקובץ הנוכחי) מתאפיין המחבר כבעל השכלה רחבה בתחום הימי בכלל ובאסטרטגיה ימית בפרט. ניכר בעליל כי לצורך כתיבת הספר, המחבר לא חסך במאמצים לנבור בחומר היסטורי ובנתונים מעולם הלוחמה הימית ומעולם הספנות המסחרית והכלכלית.

מחבר הספר בשפה הערבית הוסיף בגוף הספר הערות שוליים מטעמו והמתרגם והעורך המקצועי השתדלו להביא ככתבם וכלשונם. העורך המקצועי והמתרגם, מתנצלים מראש שהם הירבו בגוף המסמך במתן הערות שוליים מקצועיות מטעמם שנועדו להשלים את היריעה ולהביאה בפני הקורא העברי, וזאת מתוקף היכרותם הצנועה את מסד הנתונים והעובדות בנוגע לצי המצרי בכלל, ובפרט בנוגע לזירה הימית במלחמת יו"כ.

המחבר עצמו עשה לא מעט שימוש וציין הערות שוליים בחלק זה של הספר (כ-65 במספר). מאחר ומבחינה טכנית לא ניתן לעשות הפרדה ברצף הספרות של ההערות המקוריות של המחבר לבין רצף הספרות של העריכה המקצועית הוחלט, כאמור, לעשות את ההבחנה בין שני סוגי הערות השוליים בדרך ויזואלית:

הערות שוליים מקוריות מטעם מחבר הספר תוצג ללא גוון (בסך הכול כ-65 הערות שוליים)

הערות שוליים מטעם העורך ו/או המתורגמן תוצג בגוון צהוב (מעל 110 הערות שוליים).

כאן גם המקום לציין את חוקרי הצבא המצרי, פסח מלובני ודורון סקל שהוסיפו במספר מקומות בהמשך תובנות והערות מטעמם.

בטרם יוצג תרגום הפרק העיקרי של הספר (אודות הצי המצרי במלחמת אוקטובר 1973), מן הראוי להוסיף מספר מילות רקע אודות המחבר עצמו, פואד אבו-ד'יכרי:

⁶ כוונה זדונית זו הוערכה בעת התרחשותה על ידי מחלקת המודיעין של חיל הים. נראה שגם גורמי מודיעין מערביים היו מודעים לה. אזכור האירוע התפרסם לימים, בין השאר, בספריהם של ההיסטוריונים אורי בר-יוסף ("המלאך"-עמ' 226) ויגאל קיפניס ("1973 הדרך למלחמה"-עמודים 163/164). בסוף חודש אוגוסט תחילת ספטמבר 1973 דאג סאדאת לסכל ניסיון נוסף של קדאפי לבצע "מגה פיגוע" להפלת מטוס נוסעים של חברת אל-על ברומא, על נוסעיו וצוותו, באמצעות חולייה של אש"ף

אדמירל פואד אבו-ד'יכרי

באשר לשמו, יצוין כי במרבית המקומות שמו הינו פואד מוחמד ד'יכרי. ובחלק קטן יותר הוא מופיע תחת השם פואד אבו-ד'יכרי. בספר זה הוא חתום בשם אבו-ד'יכרי, מטעם זה החליט עורך המסמך להשתמש בשם : אבו-ד'יכרי למרות שיש להניח כי שמו הנכון הינו ד'יכרי.

אבו-ד'יכרי נולד ב-17 בנובמבר 1923, באל-עריש. ב-2 בפברואר 1946 הוא (הוסמך) כקצין ימי בדרגת סגן. הוא שירת בכלי שייט שטח, פריגטות ומשחתות. בשנים 1959 עד 1963 פיקד על חטיבת המשחתות, לאחר מכן עמד בראש חטיבת המבצעים של חיל הים המצרי. בשנת 1965 סיים את האקדמיה הצבאית הגבוהה בקהיר ועם בני מחזורו נמנו גם מוחמד עבד אל-ע'ני אל-גמסי ואחמד איסמעיל עלי. לימים, לקראת ובמהלך מלחמת יוה"כ יעבוד בצמוד עם שניהם. אל-גמסי כראש אגף המבצעים במטכ"ל המצרי ואחמד איסמעיל עלי כשר המלחמה.

על נסיבות מינויו של אבו ד'יכרי, לאחר מלחמת יוני 1967 כמפקד הצי המצרי, על נסיבות הדחתו על ידי נאצר בספטמבר 1969 ועל מינויו החוזר באוקטובר 1972 על ידי סאדאת, נסקר בהרחבה בתחילתה של הקדמה זו.

יש לצין כי בהיסטוריוגרפיה ובמורשת של הצי המצרי, אבו ד'יכרי נחשב כיום כאחד ממפקדי הצי המוערכים במצרים. בהקשר זה יצוין כי בעשור האחרון נקלטו בחיל הים המצרי ארבע קורבטות טילים חדישות מדגם "אמבסדור", מתוצרת ארה"ב. ארבעת הספינות קיבלו שמות המנציחים ארבעה מפקדי חיל הים נערכים. הראשונה על שמו של סולימאן עיזת (שעל שמו גם נקרא שם הדגם המצרי של הקורבטה-דגם IZAAT). הקורבטה השנייה קיבלה את שמו של פואד ד'יכרי, נשוא מסמך זה. הקורבטות השלישית והרביעית קיבלו בהתאמה את השמות של האדמירלים מחמוד פהמי ושל עלי גאד.

קורבטת הטיילים מדגם IZAAT שאחת מהן במצריים נושאת את שמו של פואד אבו-ד'יכרי

לדברי הקדמה זו, נוסף עוד אנקדוטה ותיאור פיקנטי אודות אבו-ד'יכרי המובאים בספרו⁷ המאוחר של דיפלומט מצרי בכיר, אחמד אבו אלע'יט, לשעבר שר החוץ של מצרים ובהמשך מזכ"ל הליגה הערבית. בשנת 1973 היה אבו אלע'יט אחד מעוזרי היועץ לביטחון לאומי של הנשיא סאדאת, חאפט' אסמאעיל. מתברר ש-אבו ד'יכרי היה מוכר וקרוב משפחה של אבו אלע'יט הצעיר, שהעריך עמוקות את האדמיראל שהוא ראה בו תמיד מקור למומחיות, לא רק כאיש חיל הים אלא גם בתפקידו כהיסטוריון מומחה בעל ידע מעמיק כמעט בכל היבט של ההיסטוריה הימית.

אבו אלע'יט מספר⁸ כי בקיץ 1973, כמדי שנה, התארח אצל אבו-ד'יכרי בביתו באלכסנדריה. היה זה ביום ה-13 ספטמבר 73 כשבקרב אווירי הופלו 13 מטוסי מיג סוריים. ד'יכרי האזין למבזק החדשותי ברדיו וקפא במקומו בהלם ודאגה. קרב זה התרחש זמן קצר לאחר שצמרת הצבא המצרי וצמרת הצבא הסורי התכנסו לדיונים, באוגוסט 73 במפקדת חיל הים באלכסנדריה, לתיאום מהלכי המלחמה ברמה הגבוהה ביותר שגם פואד אבו-ד'יכרי השתתף בהם. למשמע החדשות ד'יכרי קפץ ופתח בסערה של שיחות טלפון לחדר המבצעים הימי, ואז לחדר המבצעים של הכוחות המזוינים. הוא חזר בפנים קודרות: ההודעה הישראלית הייתה ככל הנראה מדויקת.

באותו מפגש בין השניים, שיתף אבו אלע'יט (שכאמור היה בתפקיד זוטא אצל היועץ לביטחון לאומי) את התובנה שלו לפיה מהלך משמעותי עומד להתרחש. פואד ד'יכרי הגיב בזהירות וצין: "ננתק את התקשורת שלהם ונחסום את נתיבי הים שלהם. ננחית מכה חזקה. נכשיל את תוכניותיהם ונלמד אותם לקח." אבו-ד'יכרי לא פירט מעבר לכך אולם כשפרצה המלחמה הבין אבו אלע'יט למה הייתה כוונתו של מפקד חיל הים. יחידות חיל הים המצרי פעלו בכניסה לבאב אל-מנדב ובחופי תימן – והעבירו מסר לישראל ששליטה במצרי שארם א-שייח', או טיראן וסנפיר, לא תועיל להם, שכן נוכל לסגור את ים סוף לתנועה ימית ישראלית, ולחסום את הגישה לנמל אילת.

⁷ AHMED ABOUL GHEIT, WITNESS TO WAR AND PEACE, Egypt, the October War, and Beyond (2018). הקובץ הדיגיטלי של הספר הועבר לעורך המקצועי באדיבותם של דורון סקל ורפאל בוכניק.

⁸ התיאור להלן, אודות תכני הפגישה בין השניים, מצוטט מתוך עמודים 71-73 בגרסת הספר הדיגיטלית של אבו אלע'יט.

מכאן ואילך מובא התרגום של החלק השלישי

באדיבותו של המתרגם יצחק ורדי

חלק שלישי

מלחמת רמ'צ'אן אוקטובר 73

עמ' 257

שער ראשון: השינוי הגדול

אחרי התבוסה

מאז מהפכת יולי 1952 השלטון במצרים נמצא בידי אנשי צבא, שזכו לתואר מדיני בזכות זה שקיבלו את מוסרות השלטון, מה שהעניק להנהגה המצרית ערבויות רבות יותר לקבל החלטות על מלחמה כבדה במסגרת הבנות ותוכניות מדיניות מודעות- או שלא.

אם נקבל את המצב שנכפה עלינו בשל תנאים חיצוניים על כוחותינו המזוינים במלחמת פלסטין 1948 ובתוקפנות המשולשת שנת 1956, שניתן היה במאמצים מדיניים כבירים לפוגג את השפעתם, הנה התבוסה המדינית והצבאית שנבעה ממלחמת יוני 1967 הייתה גדולה בהרבה מכדי שמאמץ כלשהו מצד ההנהגה המצרית יצליח לפוגג את השפעתה, כל עוד לא יוכתרו המאמצים הללו בתוצאות הטובות של האדם המצרי. וזה מה שקרה ביום בו החל סאדאת את "מהפכת התיקון" ב- 15 במאי 1971, שזה היום שנחשב כהתחלה האמיתית של השישה באוקטובר שנת 1973, היום שבו בחרה מצרים מרצונה החופשי – לראשונה בהיסטוריה של הסכסוך הערבי – ישראלי – כמועד בו יילחם האדם המצרי בשני "הבלתי עולים על הדעת": תעלת סואץ וקו בר לב, כשדגלי ישראל מורדים למטה, ויחד איתם - היהירות.

מן המוסכמות היא שהמלחמה לכשעצמה איננה מטרה אלא אמצעי לקביעת מצב מסוים או להשבת מצב כלשהו, ובסופו של דבר מטרתה לייצב שלום צודק, ואילו מטרתה המיידית היא לאכוף רצון על היריב. במקרה שלנו, אחרי כל מה שקרה ביוני 1967, היינו חייבים לצאת למלחמה נגד ישראל כדי לממש את כל מטרות המלחמה: המטרה המדינית, המטרה הצבאית, המטרה הכלכלית, המטרה הפסיכולוגית והמטרה המורלית. כל אלה יחדיו חייבים פירותיהם להיראות במישור הלאומי והאזורי ובמישור העולמי.

עמ' 258

אנו מבקשים להביא לתשומת לב הקורא, שעדיין לא הגיע הזמן להיסטוריה של מלחמת אוקטובר 73, משום שאנו עדיין חיים אותה ועדיין עוסקים בקטיף פירותיה.

עם שובו של המנהיג ג'מאל עבד א-נאצר למעמדו אחרי שהמוני המצרים יצאו ודרשו את שובו, היה על ההנהגה המצרית לבצע שתי משימות מרכזיות בעת ובעונה אחת: שיקום המדיניות ושיקום הצבא. הושקעו מאמצים בשני התחומים, אבל פירות המאמצים לא הצליחו רבות בסילוק השפעת התבוסה של יוני 1967. מצרים נותרה לחיות בסבך מדיני, בעוד הצבא – בחזית מול האויב הישראלי, וקו בר לב על הגדה המזרחית של תעלת סואץ – נמצא בשלב שמכונה "שלב העמידה האיתנה" (יוני 67 – אוגוסט 1968. בסוגריים במקור) ושלב "ההגנה הפעילה" (ספטמבר 68 – פברואר 1969. בסוגריים במקור), ולאחר מכן "שלב ההתשה" (מרס 1969 – אוגוסט 1970. בסוגריים במקור).

לכל שלב היו המאפיינים שלו והמטרות שלו. השלב הראשון התאפיין במין אווירה של שקט צבאי עירני, שנועדה לחבוש את הפצעים ולהכין את ההגנה על חזית תעלת סואץ. השלב השני התאפיין בחילופי ירי במטרה להגביל את חופש התנועה של האויב הישראלי. מטרתו של השלב השלישי הייתה – כפי שמעיד עליו שמו – התשת האויב והסבת אבדות כבדות בנפש וציוד, וכן לצורך ניסוי היכולות והאפשרויות של כוחות ההגנה האווירית המצריים בתור

כוח רביעי מודרני, שהוקם זה עתה⁹, אל מול חיל האוויר הישראלי. השלב השלישי הסתיים ב-8 באוגוסט 1970 עם הסכמתה של ישראל ליוזמת רוג'רס להפסקת האש, אחרי שספגה אבדות במטוסים, ובמיוחד בחודש יולי 1970 – באופן שלא יכולה הייתה לשאת.

עמ' 259

לאורך שלושת השלבים הללו לא חדל חיל הים לארוב לאויב הישראלי ולחפש הזדמנות להכותו מכה אנושה. ההזדמנות הראשונה נקרתה בפניו באוקטובר 1967, כאשר נגלתה המשחתת "אילת"¹⁰ מפליגה בשחצנות בתוך המים הריבוניים של מצרים לעבר חופי פורט סעיד. שתי ספינות טילים יצאו נגדה וחסלו אותה עם הטילים שלהן תוך שניות, ושב לבסיסן, ומהמשחתת "מאילת" יצאו רק מברקים קטועים של קריאות הצלה למפקדה שלה בחיפה. עם שובן של שתי הספינות נקלטו המברקים של המשחתת שעומדת לטבוע, התכוננו כוחות בסיס פורט סעיד לצאת לתקיפות נוספות קשות יותר, במידה שישראל תבצע את אחד ממעשיה המטופשים. אולם נראה היה שישראל למדה את השיעור וחיל הים שלה לא העז להתקרב למים הריבוניים של מצרים במשך שש שנים.

טיבוע "אילת" בטיילים של הספינות המצריות נחשב מעשה מיוחד במינו, לא משום שהוא היה הראשון בהיסטוריה של המלחמות הימיות, אלא משום שזה גם הוכיח הלכה למעשה את היכולת והיעילות של השימוש בטיילים קונבנציונליים במלחמות הימיות המודרניות. ולמרות שהטווח היעיל של הטיל הזה (מדגם "קומאר" בסוגריים במקור¹¹) איננו עולה על 20 מייל, מהירות המעוף שלו ודיוק פגיעתו במטרה מעניקים לו חלק גדול מההפתעה, ובנוסף לכך גם כוח ההרס הגדול שלו שמעניק לו הראש הקרבי שחודר שריון, והפיצוצים והשרפה החזקה שנובעים מכך. אבל יותר מכל יש לזקוף את ההפתעה לגודל הקטן של הספינה עצמה וקלות תנועתה, שמציבים אותה כמטרה קטנה שלא קל לגלותה ולפגוע בה.

עמ' 260

אנו מבקשים לציין כאן, כי לא הייתה זאת הפעם הראשונה שחיל הים השתמש בטיילים, אלא הייתה זאת הפעם הראשונה כנגד מטרה ימית נעה. בעבר שיגרו ספינות הטילים המצריות טילים ביום 7 ביוני בערב 1967 על ריכוזי שריון של האויב וכלי רכב משוריינים באזור רומאני, בצפון חצי האי סיני, בניסיון מצד חיל הים לסייע לכוחות צבא (היבשה) לעכב את התקדמות האויב הישראלי על כביש החוף.¹²

פעם נוספת היה אזור רומאני נתון להפגזה ימית כבדה בלילה שבין 8 – 9 בנובמבר 1969¹³, כאשר קבוצת משחתות בלוויית קבוצה של ספינות טילים וספינות טורפדו הפגזו בתותחים את האזור הזה, שם נמצאת תחנת הרכבת של רומאני והיו ריכוזים של כוחות האויב ותותחים שלו ומרכזים מנהלתיים ב-בלוזה, וחלקים גדולים מהם הושמדו.

המבצעים של חיל הים במהלך שלושת השלבים לא הצטמצמו רק במהלכים הראשיים הללו. התלוו אליהם מבצעי פשיטה על בסיסים ימיים ישראליים ועל כלי השייט שעוגנים בהם, באמצעות אנשי צפרדע וקומנדו ימי, שגרמו לטביעת כמה ספינות משא וספינות עזר וגרמו נזק לכמה רציפים ומתקנים בנמל. כמו כן קבוצות של כוחות מיוחדים של חיל הים השתתפו בחציית התעלה למטרות סיורי מודיעין וחבלה מאחורי קווי האויב.

מצד שני גם הישראלים ביצעו מבצעים דומים על עמדותינו, שחלקם הצליחו לגרום לנו אבדות שאין לזלזל בהן בנפש וציוד. ויש לשים לב, שהמבצעים הימיים שהאויב הישראלי ביצע – ככל שהיו קטנים בהיקפם – לא התבצעו ללא השתתפות של גורמים של (חיל) האוויר, שכן מטוסי חיל האוויר מילאו תפקיד חיוני ופעיל לפני ובזמן ואחרי כל מבצע, שביצעו כוחותיו הימיים והיבשתיים. המבצע המוצלח ביותר אולי שלו באותה התקופה הייתה התקיפה

⁹ כוחות ההגנה האווירית המצרית הוקמו ביוני 1969 ואלוף (כיום גנרל) מחמד עלי פהמי התמנה כמפקד.

¹⁰ מדגם Z תוצרת אנגליה. ישראל קיבלה אותה יחד עם אחותה יפו ביולי 1956. מעמס 2500 טון, מצוידת בארבעה תותחים בקוטר 4.5 אינץ' ושמונה צמ"טים בקוטר 21 אינץ'. מהירותה מגיעה ל-31 קשר בערך.

¹¹ המחבר מתכוון לטיל ים-ים 'סטיוקס' שטווח הדלק שלו הינו 25 מייל אבל המחבר מציין בצדק את הטווח היעיל של הטיל (20 מייל) מאחר ושיגורו תלוי בנתוני ההרכשה של הספינה המשגרת בכפוף לטווחי הגילוי שלה.

¹² כאן מתאר המחבר אירוע שהתרחש במלחמת ששת הימים. לפיו בליל 7–8 ביוני התבצע ירי מהים לעבר ציר החוף בצפון סיני במטרה לשבש התקדמות של כוח שריון ישראלי שנע על הציר ('כוח גרניט'). מפקד השריון הישראלי מתאר שלושה טילים ששווגרו לעבר הכוח שלו מאזור פורט סעיד, נפלו כחצי ק"מ מהכוח ולא גרמו נזק. ראה בהקשר זה: גואטה שלמה- חיל הים המצרי לקראת ובמהלך מלחמת ששת הימים: כגודל הציפיה כך גודל האכזבה, המרכז למדיניות ואסטרטגיה ימית, ספטמבר 2022, <https://drive.google.com/file/d/1x5pm9kY-ANuto7NaN8wDN4yp-NERIhrA/view>

¹³ אירוע זה התרחש בתקופת מחליפו, האדמירל מחמוד פהמי.

האווירית הכבדה על כלי השיט שעגנו בבסיס ברניס בים האדום, אחר הצהריים ביום 16 במאי בשנת 1970,¹⁴ תקיפה שנמשכה 45 דקות והשמידה את אחת הספינות הקלות ופגעה באחת המשחתות, ומנגד הופל מטוס אחד

עמ' 261

של ישראל. אנחנו ראינו את המבצע הזה כמוצלח ביותר של האויב הישראלי, אולם לא היה זה המבצע הראשון בו נעשה שימוש מרוכז כל כך בחיל האוויר. עוד קודם לכן תקפו מטוסים ישראליים שתי ספינות טורפדו מצריות, שהיו בסיוור באזור האי "שאכר חסין"¹⁵ בים האדום ביום 22 בינואר 1970¹⁶, ולאחר מכן ב-6 בפברואר אחר הצהריים בוצעה תקיפה אווירית נוספת על בסיס ע'רדקה, שכתוצאה ממנה הוטבע כלי שיט קל אחד ונפלו חלל חלק מאנשי הצוות. חיל האוויר גם השתתף בהנחתה מהאוויר ותקיפה מהים על עמדותינו באזורי האי גרין ו-זעפרנה במפרץ סואץ.

האויב הישראלי, אם כך, נסמך עדיין רבות על חיל האוויר שלו, והוא משתמש בו בתיאום מיטבי עם המבצעים של חיל הים והיבשה ובתקיפות הבזק שלו, ואינו מזלזל בשליטה האווירית שהשיג במלחמת יוני 67. התברר גם ללא ספק, שמטרתה העיקרית של ישראל מהתקיפות החוזרות ונשנות של המטוסים הישראליים על עמדות טילי הנ"מ המצריות היא, שהפגישה הבאה תהיה עם חיל האוויר המצרי וההגנה האווירית. העובדה הזאת לא הייתה חדשה לנו, אבל מה שכן היה חדש זה אמצעי הסיכול שנקטה מצרים לראשונה, להגנת מטוסיה ושדות התעופה אחרי שהוקמו כוחות ההגנה האווירית, וגם העדיפות הטכנולוגית הברורה של ישראל, ובעיקר האלקטרונית.

בתקופה הזאת, יוני 67 – אוגוסט 1970, התארגנו הכוחות המזוינים המצריים על בסיס פיתוח חדש ושיפור מצבם הפנימי, כהקדמה לחידוש הנשק וההכנות הפסיכולוגיות לקראת המפגש עם האויב הישראלי. ההכנות למערכה שבוא תבוא לבטח לא החלו, אלא לאחר קבלת יוזמת רוג'רס להפסקת אש, דהיינו באוגוסט שנת 1970.

מנגד חיל הים הישראלי החל לפתח את כוח ההלם שלו, על ידי הכנסת ספינות טילים מונחים במקום ספינות התותחים המסורתיות, אשר (מהן)

עמ' 262

נותרה להם רק אחת. הם ניגשו לבניות כמה ספינות קלות של 250 טון, שכונן בשם "סער" (SAAR) שצוידו בבסיסי טילים מדגם גבריאל לטווח בינוני. ספינות אלה היו אמורות להיבנות, על פי הסכם, באחת מהמספנות של גרמניה המערבית, אלא שהלחץ הערבי אילץ את ישראל לפנות באביב של שנת 1965 למספנות הצרפתיות, שם החלו בבניית 12 ספינות מהדגם הזה באחת ממספנות שרבורג. פרוץ המלחמה ביוני 1967 הניע את הממשלה הצרפתית להימנע מלמסור לישראל שבע ספינות, שבנייתן הסתיימה זמן מה אחרי סיום המלחמה, אבל ישראל הצליחה להבריא את הספינות הללו מנמל שרבורג הצרפתי, ואלה הגיעו לנמלי ישראל בסוף חודש דצמבר שנת 1969¹⁷. לאחר מכן הצליחו בתחבולה להביא את שאר (הספינות) בעסקה¹⁸.

¹⁴ כאן מתכוון המחבר למבצע 'קשת אוויר' שהתבצע על ידי רביעיית מטוסי פנטום שתקפו ב-16 מאי 1970 את נמל ראס-בנאס הטביעו את המשחתת אל-קאהר מדגם Z ופגעו בספינת טילים מדגם 'קומאר'. בניגוד לדבריו לא הופל מטוס ישראלי במבצע זה. המבצע יצא לפועל לאחר שספינת 'אוסה' מפורט סעיד הטביעה ספינת דיג ישראלית 'אורית' בימת הברדוויל ב-13 מאי וחוליית קומנדו ימי מצרי שוב חדרה לנמל אילת בליל 15/16 מאי ופגעו שוב באונייה 'בת-גלים'

¹⁵ שמו הנוסף של האי שדואן. שם זה ניתן לזכרו של רס"ן מחמד שאכר חסין שהיה הקפטן של הפריגטה "דמיאט" שהוטבעה על ידי סיירת בריטית במבואות מפרץ סואץ ב-31 אוקטובר 1956 במהלך מבצע 'מוסקטר'. רס"ן שאכר נהרג ולזכרו גם נקרא המגדלור המצוי באי.

¹⁶ כאן מתייחס המחבר לפעילות חיל האוויר הישראלי במהלך מבצע 'רודוס' באי שדואן בינואר 1970.

¹⁷ הספינות הללו היו יעד של אחד המבצעים של חיל הים שלנו בים התיכון, כאשר קיבלנו ידיעות על כך שהן עברו את מיצר ג'יברלטר בדרכן לישראל. שלחנו קבוצת הים ימית למימי האי כרתים, אולם משום שלא היו בידינו ידיעות על תנועותיהם אחרי שעברו המיצר, נאלצנו להחזיר את כוח ההלם לבסיסו.

הערת העורך: הטענה המצרית לפיה נשלח כוח ימי מצרי ליירט את הספינות הישראליות שברחו משרבורג, חוזרת על עצמה במספר פרסומים. גם בספרו של מפקד הצי המצרי באותה עת מחמוד פהמי. האחרון האשים את הסובייטים שהעבירו להם מידע לא מדויק על מיקום הספינות הישראליות

¹⁸ הממשלה הצרפתית מכרה -קודם לכן חמש ספינות ל"גוף" (המירכאות במקור) סקנדינבי, שהתברר לאחר מכן כי שימש "חזית" שבסופו של דבר היה חיל הים הישראלי.

הספינות הללו נחשבות לאבן הפינה בבניית הכוח הימי הישראלי המודרני, אשר למענו ייחדה ישראל חלק במספנות שלה כדי לבנות דגמים מתקדמים של ספינות טילים, והאחרונים – ספינות "רשף" (RESHEF) וטילי גבריאל משופרים¹⁹.

עמ' 263

התוצאה של כיבוש חופי סיני על ידי ישראל בים התיכון ובים האדום (מעזה עד לפורט פואד ולאורך הגדה המזרחית של תעלת סואץ ולאורך החוף המזרחי של מפרץ סואץ וסביב ראס מחמד, ומשם לשרם א-שיח' ועד אילת לאורך החוף המערבי של מפרץ עקבה. בסוגריים במקור) הביאה אותה לכך, שהיה עליה להגן על רצועות חוף, שאורכן פי שמונה מהחוף המקורי שלה לפני מלחמת יוני 67. ברור שהשינוי הזה חייב שינוי יסודי של האסטרטגיה הימית של ישראל, ועל כך נדון בהמשך.

יום 28 בספטמבר 1970 הביא אתו שינוי גדול בכיוון אחר, עם מותו של הנשיא ג'מאל עבד א-נאצר המנהיג והמפקד, ולא היה סיפק בידי לממש לאומה שלו ולאומה הערבית את האיחולים שלה. מחמד אנוור א-סאדאת, סגן הנשיא המנוח, התמנה לנשיא הרפובליקה הערבית המאוחדת, ועם מינויו החל שלב מהפכני חדש בשלטון המצרי.

לא שלום ולא מלחמה

משא כבד הוטל על כתפי ההנהגה המצרית החדשה. בפנים אפפו קשיים ובעיות את כל המגזרים, המדיניים והכלכליים והחברתיים והצבאיים, בעוד קשרי החוץ שלנו סובלים ממשברים של "חוסר ידידות" עם הערבים ועם המזרח ועם המערב כאחד, בעיקר אחרי הופעת ניצני ההסכם האמריקאי – סובייטי ומדיניות "הרגיעה הצבאית באזור המזרח התיכון" ששררה, שמשמעותה הייתה בעצם הקפאת המצב הערבי – ישראלי והמשך מצב של "לא שלום ולא מלחמה" מבחינת מצרים.

מנגד בריה"מ המשיכה את הדחיינות בהעברת אספקה צבאית למצרים, ואפילו לא עמדה בהתחייבויותיה בהתאם להסכמים אתה. כל שנת 1971 חלפה וחלק מהשנה שלאחר מכן, ולמרות ההסכם המצרי – סובייטי

עמ' 264

ונוכחותם של למעלה מעשרת אלפים מומחים במצרים, ולמרות הביקורים החוזרים ונשנים של הנשיא סאדאת ובכירים מצריים וסורים בבריה"מ, לא קיבלנו ממוסקבה אלא מכתבים גדושים בנופת צופים, ואילו בקשותינו לטובת המלחמה נענו תמיד ב"דרושה בדיקה". למען האמת, בריה"מ לא חסכה מצבאנו אחרי התבוסה של יוני, ומיד סיפקה כמויות של ציוד מלחמתי כדי להשלים את האובדן. הם סיפקו לנו טילי נ"מ ומכשירי התראה אווירית, ובזכותם הוקמה "חומת הטיילים" בקרבת הגדה המערבית של תעלת סואץ, החומה שהיה לה תפקיד פעיל בשלב ההתשה, ובמלחמת אוקטובר 1973 מילאה משימות מפליאות.

הפיטורין של עלי צברי בחודש מאי שנת 1971, שהיה ידוע בנטייתו לשמאל והיה האיש הראשון של מוסקבה במצרים, עוררו גל של "אי הבנה" ביחסים בין מוסקבה לקהיר, שהפכו לדחיינה סובייטית לגבי אספקה של נשק וציוד התקפי. נוצר מצב של קושי נוסף בפני הפיקוד המצרי, שנגע ישירות בכוחות המזוינים של מצרים ובגורל המלחמה עם ישראל שלבטח תגיע.

העמדה העיקשת שנקטו המעצמות המערביות, למעט צרפת, לגבי סוגית החימוש של מצרים, הייתה בניגוד למדיניות השקט הצבאי ו"הגבלת מרוץ הזיון" באזור, מדיניות שמצרים סבלה ממנה יותר מאשר ישראל. מצרים הייתה זאת שהותקפה, והחלטת מועה"ב 242 מיום 22 בנובמבר 1967 קבעה שעל הכוחות הישראליים לסגת אל הקוויים של לפני מלחמת יוני. ישראל היא זאת שתקפה את החומה (מתכוון לחומת הטיילים) עם ההחלטה הזאת, ואפילו התמידה בהקמת התנחלויות למגורים ומתקנים צבאיים בסיני ובגולן ובגדה המערבית של נהר הירדן. ישראל היא זאת שהפרה את החלטות העצרת הכללית ותקפה את האזרחים בזעפרנה ואת הילדים בכפר בחר אל בקר²⁰. למצרים לא נותרה ברירה אלא לשחרר את השטחים הכבושים, להשיב לעצמה את בארות הנפט שלה בסיני, להכריח את ישראל לכבד

¹⁹ הספינה "רשף" מעמס 415 טון נושאת 8 טילי גבריאל מוכנים לשיגור ותותחי נ"מ מהירי ירי בקוטר 67 מ"מ ומקלעי נ"מ בקוטר 20 מ"מ. מהירותה בערך 40 קשר וטווח הטיילים כ-40 ק"מ.

הערת העורך: בספינות סער 4 היו אותם דגמים של טילי גבריאל שהיו בספינות סער 2/3. לא ברור מניין הסיק המחבר כי ספינות סער 4 היו ערב מלחמת יו"כ, חמושות בטיילי גבריאל משופרים לטווח של 40 ק"מ.

²⁰ המחבר מתכוון כאן להפצצה של חיל האוויר הישראלי ב-8 אפריל 1970, במהלך מלחמת ההתשה. במסגרת מבצע 'פריחה-19' הופצץ בית ספר (שזוהה בטעות כיעד צבאי) בכפר בחר אל-בקר דרומית מערבית לפורט סעיד. בתקיפה נהרגו כ-46 ילדים ונפצעו יותר מ-50.

את החלטות האו"ם, אבל כיצד יוכל הפיקוד המצרי לממש את כל זה אל מול העיקשות של המערב והדחיינות של המזרח.

עמ' 265

הנשיא סאדאת, עם העבר הצבאי שלו וההיסטוריה המדינית שלו, לא היה מסוג האנשים שקל להתגרות בו או להרגיז אותו. הכרנו אותו בתור אדם סבלני. מה שלא היה ידוע אודות סאדאת עד ליום 14 במאי 1971 זה שהוא היה איש מדיני מן המעלה הראשונה. באותו היום נחשף הקשר של "מרכזי הכוחות", שנדמה היה להם שהשלב שהמדינה עוברת אחרי מותו של הנשיא ג'מאל עבד א-נאצר, ובצל מה שנדמה היה להם כריק פוליטי, ובסיוע סובייטי – זאת הזדמנות מתאימה לסילוק אנור א-סאדאת ולהשתלט על המשטר במצרים. אבל סאדאת תפס את ראשי הקושרים בתבונה ובשום שכל והביא אותם למשפט, וביום 15 במאי 71 פרץ הניצוץ של "מהפכת התיקון", שאנו רואים אותה כהתחלה האמיתית של מלחמת אוקטובר 1973.

הפעילות המדינית

הנשיא סאדאת התקדם צעד בדרך לשבירת הקיפאון המדיני בהכרזתו – בפברואר 1971 – על יוזמת השלום שלו, אשר כללה נסיגה חלקית של הכוחות הישראליים מהשטחים הערביים הכבושים, מצרים תחל לנקות את תעלת סואץ ולפתוח אותה לשייט בינלאומי, הפסקת האש תוארך לתקופה מוגדרת, שבמהלכה יעברו הכוחות המצריים המזוינים אל הגדה המזרחית של תעלת סואץ ומצרים תחל בסידורים להפרדת הכוחות הנלחמים. אם לא תתבצע התקדמות משמעותית, תהיה למצרים הזכות להשתמש בכוח כדי לשחרר את אדמותיה הכבושות. מצרים מוכנה להסכים לאזורים מפורזים מנשק משני צידי הגבול, אבל היא מסרבת סירוב מוחלט לכל צורה של נוכחות ישראלית באזור שרם א-שיח' או פירוז סיני.

התשובה של ישראל הגיעה תוך הבעת כוונותיה האמיתיות עם הודעת שר הביטחון שלה על הסירוב לסגת מ"הקו הטוב ביותר" שעליו השתלטו הכוחות הישראליים. בכך חשפה היוזמה של סאדאת לפני הקהילייה הבינלאומית את הנחישות של ישראל לגזול את האדמה, להתעלם מהזכויות הלגיטימיות של הזולת ולא לכבד את דעת הקהל העולמית. את העמדה הזאת ניצלה ההנהגה המצרית להגברת מאמציה המדיניים והתמרונים הדיפלומטיים כדי לשכנע את הקהילייה הבינלאומית על הסכנה שבמדיניות ההתרחבות הישראלית, ושאינן למצרים ברירה אלא

עמ' 266

לפעול צבאית להחזרת הזכויות שנגזלו.

הפעילות המצרית נתנה פירות בוועידת הפסגה האפריקאית, שהתכנסה בחודש יוני 1971 על ידי שינוי המדיניות של מדינות אפריקה לתמיכה פעילה בעמדה הערבית אל מול ההתעקשות של ישראל וכוונותיה התוקפניות. הוקמה ועדה של עשרה נשיאים אפריקאים, בשאיפה למצוא נוסחה צודקת ומעשית לביצוע החלטה 242, אולם הימנעות ישראל מלהכריז על כוונתה שלא לספח את השטחים הערביים, הביאה לעצירת פעילות הוועדה. הוגש דו"ח למזכיר הכללי של האו"ם בדצמבר של אותה השנה, שכלל את חוות דעתה על מה שהשיגה במגעים שלה, ומדינות אפריקה החלו להפנות עורף לישראל ולהשתכנע בזכות הערבים להשתמש בכוח מזוין לשחרר את האדמות ולהשכין שלום צודק באזור. אפריקה הייתה ארץ נוספת, שההנהגה המצרית זכתה בה בשדה המדיני הבינלאומי.

במסגרת המדינות הבלתי מזדהות זכתה הסוגייה הערבית לתמיכה גורפת בכל המפגשים שערכו כלל המדינות הללו, שכללו את מרבית מדינות העולם השלישי, הן בדרג של ועידת פסגה – טוניס בספטמבר 1970 – או בדרג של שרי חוץ – אוגוסט 1972 בג'ורג'טאון במלאווי. החלטות קבוצת המדינות הבלתי מזדהות הכתימו את ישראל בתוקפנות (וברצון) להתרחבות, שבין השיטין היה בה רוח חדש להשקפה של הערבים ובידוד נוסף לישראל.

בצרפת עמדה הממשלה מאחורי ההחלטה של הנשיא שרל דגול לאסור מכירת נשק לישראל בהיותה היוזמת של התוקפנות כנגד הערבים, אחרי שהייתה בין גדולי המממנים של הכוחות הישראליים במטוסים ובציוד מלחמתי. כתוצאה מהמגעים עם הממשלה הצרפתית השתפרו היחסים עם מצרים במקביל להתרופפות הקשרים הישראליים – צרפתיים. כמו כן התרחש שיפור ממשי בעמדת בריטניה אחרי הכרזת

עמ' 267

שר החוץ שלה בסוף חודש אוקטובר 1970 על הצורך בנסיגת הכוחות הישראליים מהשטחים המצריים והירדניים והגולן הכבושים ושיבה אל קווי 5 ביוני 1967.

הדרך אל השדה הערבי הייתה אולי הקשה ביותר ומלאה בביקורות, אבל ההנהגה המצרית נקטה מדיניות חכמה, שדגלה בכיבוד ובידידות במגעים עם כל המדינות הערביות האחרות, וכל אחת – על פי יכולותיה – תתרום ככל שתמצא לנכון בתמיכה במערכה הבאה עם האויב הישראלי. המדיניות הזאת הצליחה לסלק רבות מהסיבות לחילוקי הדעות, והדרך הפכה להיות סלולה להתקרבות יותר ולשיתוף פעולה בין מצרים לבין שאר האחרות הערביות, ויחד עם זאת נותר ספק ששרר מעל רוב המדינות הערביות ביכולת של מצרים להיכנס למלחמה נגד ישראל.

לחלק מהמדינות הללו היו תירוצים לגבי הספקות שלהן. מצרים הייתה עד סוף 1972 לכודה בין שני כוחות, שבידיהן היה הפתרון הצבאי או הפתרון בדרכי שלום: בריה"מ הכוח שסיפק נשק לצבאנו, וארה"ב, אשר יכולה הייתה לכפות על ישראל פתרון בדרכי שלום. מצד שני, שנת 1971, שההנהגה המצרית אמרה שהיא תהיה שנת ההכרעה, עברה ללא הכרעה, והנה שנת 1972 עומדת להסתיים, ועדיין המצב הצבאי המצרי אינו מבשר שום הכרעה, מה גם שהנשיא סאדאת החליט ב-8 ביולי 1972 לסיים את משימת המומחים הסובייטים במצרים, מהלך שהושלם תוך עשרה ימים ולמעלה מעשרת אלפי מומחים סובייטים עזבו את המדינה. באותו הזמן זרמו מטעני הנשק והציוד האמריקאי לישראל עם התקרבות מועד הבחירות לנשיאות באמריקה. במילים אחרות: אין מלחמה ללא ברית המועצות ואין שלום ללא ארה"ב, כלומר חוזרים למצב של "לא שלום ולא מלחמה".

עמ' 268

ההכנות הצבאיות

אין ספק שההנהגה המדינית הייתה משוכנעת לחלוטין בהכרח להיכנס למלחמה, שהצבא המצרי ינצח בה את הצבא הישראלי. אין גם ספק, שההנהגה המדינית וההנהגה הצבאית היו צריכות לקחת בחשבון את היקף הפעולה הצבאית שרוצים לנקוט, בהתחשב בדברים הבאים: היכולות העומדות בפנינו, אפשרות הסיוע, הניסיון של שלב ההתשה ומה שנקרא "הפער הטכנולוגי" בין מצרים לבין ישראל, וכן עמדתן של המדינות הנוספות בחזית-סוריה וירדן. שתי ההנהגות היו צריכות גם לחשוב היטב על ההשפעה שתותיר הפעולה הצבאית מבחינת התגובות של שתי המעצמות, ולבחור את המועדים המתאימים ביותר להתחלת המערכה.

התנהל שיח בין שתי ההנהגות, שהסתיים ביום 26 באוקטובר 1972²¹ בשינויים מקיפים בפיקוד הצבאי, והמשכו שינוי נוסף במערכת ההנהגה המדינית, כאשר הנשיא סאדאת מינה (את) עצמו ביום 6 במרס 1973 לראש הממשלה.

המשימה לא הייתה קלה והדרך לא הייתה נקיה ממהמורות. הסיבה העיקרית לשינויים בהנהגה הצבאית הייתה מה שנחשף בפגישה של המועצה העליונה של הכוחות המזוינים בראשותו של סאדאת ביום 24 באוקטובר 1972 בערב, דהיינו – החשש של חלק מהמפקדים הבכירים מ"תוצאות ההחלטה על המלחמה", שהנשיא הציג בפניהם באותה הפגישה. נראה היה שהם מעדיפים להמשיך את מלחמת ההתשה על פני מלחמה כוללת, בעוד רוב המפקדים מביעים את תמיכתם בהחלטה על מלחמה והיותם בטוחים בהכרח לפתוח במלחמה, ואפילו היו נחושים לכך. מכאן היה כורח לבצע שינויים מקיפים בפיקוד הצבאי.

אנחנו מתנצלים בפני הקורא, משום שעדיין לא הגיע הזמן לחשוף את כל הצעדים שתכננו ההנהגות הצבאיות לקראת מערכה שינצח בה

עמ' 269

הצבא המצרי. אנחנו ננסה ככל יכולתנו להעניק תמונה ברורה שתשקף את ההכנות הצבאיות האמיתיות למלחמת אוקטובר 73, ובראש וראשונה תקיפת שני (היעדים) הבלתי אפשריים: תעלת סואץ וקו בר לב. נראה אולי שתעלת סואץ איננה מהווה מכשול שלא ניתן לחצות אותו, או שמכשולי מים באופן כללי ערכם ירד, כתוצאה מההתפתחות של כלי הנשק או כתוצאה מאמצעי החציה האמפיתיים המתקדמים. אבל האמת הפוכה. לתעלת סואץ, בתור מכשול מים, יש מאפיינים שונים לחלוטין ממכשולים אחרים שצבאות חצו. רוחב התעלה נע בין 180 ל-220 מטר, אבל חופיה עולים לגובה של שני מטרים לערך מעל פני המים, ואילו העומק מגיע בערך ל-15 מטרים, ולכן קשה לחצות את התעלה עם אמצעי החציה השונים, או בדרכים הידועות, כמו ציפה או חציה במים או הליכה על הקרקעית.

חופי התעלה מכוסים בסוללות של בטון וברזל באופן שלא מאפשר טיפוס או ירידה של כלי רכב, כולל האמפיביים, אלא לאחר הכנות הנדסיות מסוימות, וזה לא ניתן לבצע מראש כשהאויב הישראלי יושב על הגדה המזרחית. בנוסף לכך מהירות וכיוון זרם המים משתנים בתעלה כמה פעמים ביום, מעבר לעליה וירידת פני המים המשתנים בין חלקה

²¹ כאן מתכוון המחבר לשיבה הסוערת שהתקיימה בהשתתפות הצמרת הביטחונית המצרית בראשותו של סאדאת בתאריך 24 אוקטובר 1972. לאחר אותה ישיבה הדיח סאדאת מספר קצינים בכירים ומינה במקומם אחרים. אחד המתמנים החדשים היה כאמור מפקד הצי, פואד אבו-ד'כר' במקומו של מחמוד פהמי.

הדרומי לצפוני כתוצאה מתנועת הגאות והשפל, אשר משתנים כמה פעמים ביום, וזה משפיע מאד על תכנון החציה ועל הפעולות הטכניות הקשורות להקמת הציד והגשרים.

הבלתי אפשרי השני בעיני הספקנים הוא קו בר לב, פאר ההנדסה הצבאית הישראלית, שהמשיכה להתגאות בו עד 6 באוקטובר 73. הסכנה של הקו הזה נעוצה בסוללת העפר שלו, הניצבת על חופי התעלה בזווית של יותר מ-45 מעלות ומתנשאת לגובה של 25 מטרים בכמה מקטעים שלה, ויחד עם תעלת סואץ מהווים שורה של מכשולי מים רצופים. האויב הישראלי הקים בתוך הסוללה ומעליה ומאחוריה כמה קווים מבוצרים, שיצרו אזור הגנה מושלם

עמ' 270

לאורך תעלת סואץ, החל מפורט פואד בצפון ועד ראס מסלה במפרץ סואץ בדרום, ובעומק – מזרחה – של בין 30 ל-35 ק"מ, שמסתיימים במייצרים (המעברים) בסיני. המשמעות היא, שלאורך החוף המזרחי של התעלה לאורכו הקים האויב הישראלי אזור הגנה מבוצר בשטח של יותר מ-5000 קמ"ר, שנחשב אחד מאזורי ההגנה החזקים ביותר בהיסטוריה של המלחמות. בצפון הוא גובל עם הים התיכון ובדרום – רמת עג'מה ההררית (שמה של הרמה ההררית בדרום חצי האי סיני – המתרגם) ומפרץ סואץ. במערב הוא גובל עם תעלת סואץ ובמזרח קו המייצרים – מתלה וגיד ההרריים.

מבלי להיכנס לפרטים הנדסיים מורכבים אנו יכולים לציין, שקו בר לב לבדו היה מורכב מ-22 מוצבים מבוצרים וכלל 31 נקודות בעלות כמה קומות, החל מתת הקרקע ועד לגובה הפסגה של הסוללה, כל נקודה מוקפת בגדר תיל ושדות מוקשים נ"ט ונ"א, מעבר לרשתות הסוואה שמקיפות את כל סוללת העפר ופסגתו. הסכנה החמורה ביותר הייתה טמונה במכלי הדלק שהכין האויב, שמהם יצאו צינורות שחצו את סוללת העפר אל תוך מי התעלה וניתן היה להצית אותם כך ששטח התעלה יהפוך להיות גיהנום של אש²². סוללת העפר כללה גם, בנוסף לביצורים, מקומות למגורים עבור החיילים ומקלטים ומקומות מחבוא מוגנים מירי אש כבדה, נשק ללוחמה כימית וכן כל האמצעים לרווחה ונוחות.

אזור ההגנה שמאחורי קו בר לב היה מצויד לפעילות של כוחות השריון של האויב וחי"ר ממונע ותותחים ויחידות הגנה אווירית. את אזור ההגנה הזה חצו דרכי אורך ורוחב, שאפשרו תמרון של הכוחות, וכן היו שם מחסני הנשק והסדנאות. לצד ההישענות של האויב לצורך ההגנה על קו בר לב על חיל האוויר שלו ועל האזור המבוצר, הקימה ישראל בתוך האזור רשת חזקה של טילים מדגם "הוק" מוקפת בשרשרת של מערכות חסימה אלקטרונית חדישות. וכפי שאמר הגנרל דויד אלעזר הרמטכ"ל הישראלי דאז על קו בר לב, שהוא יהיה "הקבר של הצבא המצרי", משום שתקיפת

עמ' 271

קו בר לב אפשרית רק על ידי איגוף מסביב, אבל הוא היה מוקף מכל הכיוונים במכשולים טבעיים, מים או הרים מעבר לקווי ההגנה העמוקים שלו, מה שהפך את האיגוף לדבר בלתי אפשרי, ולא נותר אלא שנתקיף אותו מן החזית, וזאת הדרך המסובכת ביותר להתקפה ועוד הוסף לכך את תקיפת תעלת סואץ. אבל מה שהרמטכ"ל הישראלי לא ידע זה, שההנהגה המצרית הפעם הזאת איננה דומה להנהגה בפעמים הקודמות, וכי האדם המצרי יעיל יותר מאשר בפעמים הקודמות.

אני משאיר את הטיפול בקו בר לב למי שמוכשרים לכך יותר ממני שיתארו מה הם עשו: כיצד פיתחו את ציוד החציה והגשרים, כיצד המציאו את תותחי המים, כיצד שיתקו את צינורות האש במימי התעלה, כיצד עלו על סוללת העפר, כיצד נלחמו בגדודי הטנקים והשריונים. ונשוב כעת אל הנושא המקורי.

המשימה של ההנהגה הצבאית לא הייתה קלה. היה עליהם ראשית לכל לטעת בלב הצבא אמונה שלמה שהמלחמה היא הכרחית, ולהחזיר לעצמם את האמונה בעצמם ובנשק שלהם ובמפקדיהם שלהם ולתמוך בהם. זאת הייתה הסיבה העיקרית לביקורים החוזרים ונשנים של הנשיא ולפגישות המרובות של המפקד הכללי עם הצבא, שבהן הוא עדכן אותם לגבי מצב הקיפאון ובצורך לסיים את המצב של לא מלחמה ולא שלום על ידי יוזמה של מלחמה נגד האויב. המפגשים הללו הניבו את פירותיהם במימוש המטרות, והכוחות באו לאימונים בהתלהבות ובנחישות ובמוכנות יתרה ובאמונה בעצמם ובנשק שלהם.

²² המחבר מתכוון למערכת מתקן ההצתה "אור יקרות". ידוע שהמצרים ידעו בזמן אמת ועוד לפני המלחמה שהמערכת אינה שמישה ואינה מבצעת (מבדיקות הנדסיות שעשו) ואף על פי כן האדירו אותה והתפארו בנטרוליה.

מצד שני לא היה מקום לחזור על שגיאות העבר אחרי שסאדאת חיסל את מרכזי הכוח והחל את ההפיכה המתקנת שלו להחזיר את השקט והביטחון ללב האזרחים בצל שלטון החוק, והושם סוף למאבק על "מי ישלוט במצרים" (מצרים המדינה – המתרגם). הושם דגש על הפרדה בין סמכויות ההנהגה המדינית לבין סמכויות ההנהגה

עמ' 272

הצבאית. נבחרו קציני המפקדה הכללית או מפקדות הכוחות והמבנים הקרביים העיקריים מבין הגורמים המקצועיים, אשר התרחקו ממעורבות בעניינים הפוליטיים של המדינה. מפקדות הכוחות המזוינים ארגנו ותכננו אימונים לכוחותיהם ופיקחו על הביצוע, והעלו תוכניות לפיתוח הנשק והציוד וחידושים שונים כדי לפצות על החסר. ניתן לומר, כי התוכניות הללו והמאמצים שהושקעו בביצועם היו הצעד הראשון בצמצום "הפער הטכנולוגי", למרות שהסיוע הסובייטי כמעט נעצר בעוד "הסיוע הטכנולוגי" האמריקאי ממשיך לזרום לישראל בצורת מכשירים אלקטרוניים וציוד מלחמתי מהדגמים החדשים ביותר.

תוכנית הפעולה של הפיקוד הצבאי התקדמה על בסיס שיתוף הפעולה ההדוק בין החיילות והמבנים של הכוחות המזוינים בצל ההתקרבות המחשבתית והפסיכולוגית, שהתאפשרו באווירה של אמון הדדי. תוכניות המלחמה הפכו להיות דומות, וניתנו להן מירב הגורמים וההערכות לניצחון.

ההחלטה והמטרה

כל פעולה צבאית שרוצים שתצליח מתחילה בהחלטה מדינית, שקובעת מטרה עם סימני דרך ברורים לגבי מה שהפיקוד הצבאי נדרש לבצע, ועל פי המטרה הזאת יהיו היקף הפעולה הצבאית והיבטיה. על הבסיס הפשוט הזה, אשר טשטשו מלחמות העבר נגד ישראל, פרצו הניצוצות של אוקטובר 73.

ההחלטה על המלחמה, שקיבל הנשיא סאדאת באפריל 1973 אחרי שההנהגה המדינית של מצרים מיצתה את כל אמצעי השלום ואת כל היוזמות שהציעה²³ למען שבירת הקיפאון בסוגייה הערבית בניסיון להגיע

עמ' 273

לפתרון צודק ושמצרים תצא ממצב של לא מלחמה ולא שלום.

ההחלטה על המלחמה לא הייתה כתוצאה מתחושות נפשיות או כתוצאה מחשיבה אקראית או כזבים מוליכי שולל אלא כתוצאה מתפישת מציאות שלמה של הסוגייה הערבית ושל הגורמים האזוריים והעולמיים הקשורים בה, וכן חישוב מדויק ובדוק -ללא מעורבות לשאיפות אישיות- של ההיבטים המציאותיים והגורמים המשפיעים. ההחלטה על המלחמה הייתה תולדה של אמונה של שתי ההנהגות, המדינית והצבאית, שהגיע הזמן להשתמש בכוחות המזוינים למימוש המטרה.

ברור שהמטרה המדינית שרצינו לממש באמצעות המלחמה היא שבירת הקיפאון המדיני של הסוגייה הערבית ויצירת תנאים מתאימים באזור לניצול שאר ההיבטים של הכוח שברשות האומה הערבית. בהסתמך על כך תהיה המטרה הרחוקה של הפעולה הצבאית: "שינוי מאזן הכוחות המדיניים והצבאיים באזור לטובת הסוגייה הערבית" (המירכאות במקור).

על פי היעד המקיף הזה הוגדרה לכוחות המזוינים הערביים המטרה הצבאית אשר עליהם לממש: "הבסת הצבא הישראלי בסיני וברמה הסורית והשתלטות על אזורים אסטרטגיים משפיעים, על מנת ליצור תנאים טובים יותר להשלמת שחרור האדמות הכבושות בכוח, ובמטרה שהאזורים הללו ישמשו כלי לחץ לכפות פתרון מדיני צודק של הסוגייה הפלסטינית והזכות הערבית" (המירכאות במקור).

קווי המתאר הברורים של היעד הכללי הצבאי אפשרו למפקדה הכללית של הכוחות המזוינים לחלק את התפקידים- מתוך ראייה מציאותית ובאופן אחוד – שימלאו הכוחות הערביים ככלל בזירות ובחזיתות המלחמה, והקצאת משימות לכל ענף מענפי הכוחות המזוינים שיוטלו עליו.

עמ' 274

²³ דוגמא לכך: הסכמתנו לקבל את כל ההחלטות של האו"ם ומועצת הביטחון, והמאמצים של המדינות הבלתי מזדהות ומדינות אפריקה ויוזמות רוג'רס והמאמצים של יארינג וההצעה האמריקאית לשיחות קרבה. הנשיא אפילו הציג יוזמת שלום וחתם על הסכם ידידות עם בריה"מ בניסיון לפתוח נתיב לפתרון שלום.

אפשר לומר – ובצדק – שהדבר החשוב שאפיין את ההחלטה על המלחמה היה, שהיא התחייבה שהיקף הפעולה הצבאית יהיה כזה שיבטיח את מימוש המטרות, לא מעבר להן ולא פחות. בכך ניתנו בידי המפקדה הצבאית חוטים חזקים ומתואמים, שישמשו אותה לצורך יצירת תוכנית מלחמה ארוגה וחכמה.

ההכנות למלחמה והתכנון לפעולה הצבאית

בדממה ובאמונה התחלנו לתכנן את המלחמה אחרי שהנשיא סאדאת הוציא – בחשאי ובזהירות רבה – מברק אישור להתחיל אחרי שנפגש עם הפילדמרשל אחמד איסמעיל, המפקד הכללי של הכוחות המזוינים במעון הנופש שלו בורג' אל-ערב, באחד מימי חודש אפריל 1973, מבלי לקבוע מועד לתחילת המערכה, מלבד זה שהיא לא תהיה מאוחר מסוף אותה השנה. ההחלטה הזאת – שלא פורסמה בציבור – ננקטה אחרי שההנהגה המצרית החלה את הסבב המדיני השני.

בחודש מרס 1973 שלח הנשיא סאדאת איגרות אישיות לגב' אינדירה גנדי ראש ממשלת הודו ולנשיא מובוטו, נשיא רפובליקת זאיר ולמר אדוארד הית', ראש הממשלה של הממלכה המאוחדת ולאפיפיור ברומא. באותו חודש מרס בששה בו החליט הנשיא סאדאת לקחת על עצמו את ראשות הממשלה המצרית, כדי להדגיש את נחישותו להכשיר את המצב הפנימי לקראת המערכה ולתקן את התמונה של מצרים בעיני העולם החיצוני. האיגרות ששלח הנשיא סאדאת למנהיגי העולם כללו אזהרה על כך שהמצב בין מצרים לבין ישראל עומד על סף פיצוץ וכי לא ניתן לשאת זאת יותר וכל אחד חייב לשאת באחריותו במישור הבינלאומי.

ובעוד ההנהגה הצבאית שוקדת על התכנון למלחמה, המשיכה ההנהגה המדינית את פעילותה האינטנסיבית: היחסים הדיפלומטיים עם גרמניה המערבית חודשו, הנשיא סאדאת יצא לסבב במדינות ערב, במסגרתו הוא ביקר בסעודיה ובסוריה ובקטר, הוכרז על איחוד בין לוב לבין מצרים, נבחנו האפשרויות להשתמש בנשק הנפט הערבי

עמ' 275

בתור כלי ללחץ מדיני וכלכלי במערכה הצפויה. לבסוף הוא ניצל את כינוס הפסגה של המדינות הבלתי מזדהות שנערך באלג'יריה בחודש ספטמבר 1973, כלומר מספר שבועות לפני פרוץ המלחמה, לטובת הצגת הסוגייה הערבית פעם נוספת. הועידה פרסמה גילוי דעת, שבו הובעה תמיכה מלאה של הועידה בסוגייה הערבית ודרשה נסיגה מידית של ישראל ללא תנאים מכל האדמות הכבושות כתנאי בסיסי להשבת השלום לאזור.

על ידי כך נתפשה ההנהגה המדינית – אחרי ההסכם שלה עם ההנהגה הצבאית לגבי ההחלטה על המלחמה – כמי שהקישה על כל הדלתות וכבשה את כל השבילים כדי להכין את החזית הפנימית ואת הקהילה הבינלאומית ואת האומה הערבית כדי שיסכימו לכל פעולה צבאית שתבצע מצרים בזמן הקרוב נגד האויב הישראלי. ההנהגה הצבאית החלה בתכנון המלחמה על בסיס היעד, שניתן למימוש בעזרת הנשק הקיים למעשה, ואם נשיג נשק נוסף, כי אז הוא יוקדש לשירות פיתוח היעדים והרחבתם. זה היה אולי המניע העיקרי לנסיעתו של הפילדמרשל אחמד איסמעיל למוסקבה בחודש מרס 1973 בעקבות קבלת ההחלטה על המלחמה, נסיעה שהסתיימה בחתימה על עסקה גדולה לאספקת נשק, בעיקר טילי נ"מ ונ"ט.

לא ניתן היה לרשום ניצחון עבור שום פעולה צבאית ללא סוריה. בעשרה בינואר 1973 פרסמה מועצת הנשיאות של איחוד הרפובליקות הערביות²⁴ החלטה על מינוי הפילדמרשל (גנרל באותו הזמן) אחמד איסמעיל כמפקד כללי של הכוחות המזוינים המאוחדים תוך הערכת המצב הצבאי בשתי החזיתות, הסורית והמצרית. הביקורים החשאיים של אחמד איסמעיל נמשכו כשהוא מלווה בכמה מפקדי החילות העיקריים של הכוחות המזוינים, וגם ביקר בחזית כמה וכמה פעמים ונפגש עם הנשיא הסורי חאפז אל-אסד, אשר הבטיח לו את מחויבותו למערכה הבלתי נמנעת. במהלך הביקורים הללו

עמ' 276

והמפגשים התקיימו דיונים לגבי הקווים העיקריים של הפעולה הצבאית המשותפת במסגרת אסטרטגיה ערבית בעלת סממנים ברורים ויעדים מוגדרים. בתחילת חודש מאי הסכימו שתי ההנהגות האסטרטגיות, הסורית והמצרית, בעיקרון על לוח הזמנים למבצעים במהלך ספטמבר ואוקטובר, ורק קביעת היום והשעה של תחילת המלחמה נשארה עד לקבלת תוצאות הבדיקה של כלל התנאים והגורמים המדיניים והצבאיים ומצב מזג האוויר והתנאים ההידרוגרפיים

²⁴ איחוד הרפובליקות הערביות נוסד ביום 17 באפריל 1971, והוא כולל צבאות מלוב ומסוריה וממצרים. ביום 29 באוגוסט 1971 הוקמה האחדות והמיזוג בין מצרים ללוב.

וגורמי השמיים, ואז לבחור את החודש המתאים ביותר והיום המתאים ביותר והשעה המתאימה ביותר לתחילת ההתקפה.

הבדיקות של ההנהגה הצבאית העלו הצעה לשני מועדים לתחילת המלחמה, שהועלו בפני ההנהגה המדינית המצרית והסורית, ובחר יום העשרה בחודש רמז'אן, שחל ביום 6 באוקטובר לתחילת המתקפה.²⁵

המתקפה

טרם שאנו מציגים את פרטי תוכנית המתקפה, ברצוני לחזור ולהדגיש, שהיא שורטטה מתוך מציאותיות ועל בסיס היכולות המעשיות של האויב הישראלי והיכולות המעשיות של הכוחות המזוינים המצריים והסורים, תוך התחשבות בגורמים המשפיעים ושולטים על קביעת יום ה- ע' ושעת ה- ש'.

תכנון המלחמה והפעלת הכוחות נשמרו בסודיות מוחלטת מלווה בהונאה צבאית ותקשורתית אינטנסיבית, מתוך מטרה להסוות את כוונותינו להתקיף, ולהשלות את הישראלים שאנו עדיין עוסקים בהשלמת סידורי ההגנה שלנו, ושאו נתקלים בבעיות חמורות שמקשות על המשך ההתקדמות שלנו. תוכנית ההונאה החלה עם תחילת התכנון של ההתקפה

עמ' 277

והתקדמה אתה עקב בצד אגודל עד כדי כך, שהמפקדה הכללית של הכוחות המזוינים המצריים פרסמה 48 שעות לפני תחילת המלחמה צו לשחרר 30 אלף חיילים, בעת שמתנהלת במקביל קריאה של חיילי המילואים במועדים מאורגנים. בכך רצינו להפתיע את האויב הישראלי בהתקפה ובתקיפה האווירית הראשונה, כדי לפתות ולשתק את חשיבתו ולהחליש את חיל האוויר שלו, גם אם נסכל בשל כך את השימוש ברשת המלחמה האלקטרונית בתחילת שלב הפתיחה של ההתקפה.

הכוונה ביסודו של דבר בשלב הפתיחה של המתקפה הייתה לפשוט על תעלת סואץ ועל קו בר לב, ולשם כך היה צריך להקדיש את מירב המרכיבים של ההפתעה האסטרטגית והבחירה המדויקת של לוחות הזמנים, שיבטיחו איזון בין המרכיבים הללו. בקצרה, היינו צריכים לבחור את אחד מחודשי שנת 1973, אשר בו יתקיימו:

- 1- האפשרות ליהנות מתנאים מדיניים חיצוניים ומן הנסיבות והחגים, שתהיה להם השפעה על המצב הצבאי של האויב הישראלי.
- 2- תנאי האוויר והים המתאימים לכוחותינו בשתי החזיתות, הסורית והמצרית, מה גם שעונת השלג בסוריה תתחיל במהלך החודשיים נובמבר ודצמבר.
- 3- מצב הידרוגרפי מאוזן בתעלת סואץ, שכן ידוע שהמצב הזה לא יהיה יציב בסוף עונת הסתיו לערך.
- 4- הימים בחודש מאופיינים באורך שעות הלילה, כדי לנצלן להשלמת החציה של כוחות היבשה.
- 5- ואחרון – והחשוב ביותר – שכוחותינו השלימו את העלאת כשירותם והם מוכנים לביצוע המשימות שיוטלו עליהם.

כל התנאים הללו התקיימו בחודש אוקטובר. בחודש הזה ישראל מתכוננת לבחירות לכנסת ב- 28 בחודש בנוסף לחגים הדתיים המסורתיים בישראל. אנחנו מבחינתנו, מזג האוויר באוקטובר מתאים לביצוע

עמ' 278

מלחמה רחבה בשתי החזיתות. בחודש הזה מזג האוויר והים רגועים ומתאימים למבצעים ימיים. כמו כן גורם פסיכולוגי נוסף – בחודש אוקטובר יחול חודש רמז'אן המבורך כולל המשמעות של ג'יהאד בליבות הלוחמים, ומעבר לכך – ההפתעה של הישראלים מההתקפה שלנו בחודש הצום, דבר בלתי צפוי.

²⁵ המועד הזה נבחר בישיבה חשאית שקיימו ההנהגה המצרית והסורית בסוף חודש אוגוסט 1973 במפקדת חיל הים באלכסנדריה.

איזה יום בחודש אוקטובר המתאים ביותר ליום ה-ע'?

יהיה זה יום שבו לא יעבדו בישראל כאילו זה יום חג או חופשת סוף שבוע, ובלבד שיתקיימו התנאים הבאים:

1- הפרשי המים הקטנים ביותר בתעלת סואץ כתוצאה מתנועת הגאות והשפל, כך שיהיו תנאים טובים יותר להקמת הגשרים והמעברים.

2- ליל הירח יהיה בהיר בעיקר במחצית הראשונה, ובלבד שהאור יימשך לא פחות מחמש או שש שעות, הזמן שבו יוקמו הגשרים, ומיד לאחר מכן תחל חציית הכוחות בחסות האפלה.

התנאים הללו התקיימו ביום 6 באוקטובר מעבר לכך שזה היה יום שבת, כלומר חופשת סוף השבוע, שגם חל בו יום הכיפורים, שבו החיים נעצרים בישראל. מצד שני, יום ה- 6 באוקטובר חל בעשרה ב-רמז'אן, שבו הירח איננו מלא עדיין, ומועד זריחתו ושקיעתו תואמים לדרישות החציה בין אם תתרחש בזמן או בין הפרשי גובה המים בתעלה.

ולא נותר אלא לקבוע את שעת ה-ש', כלומר את רגע תחילת התקיפה

מספר גורמים השתתפו בקביעת רגע תחילת ההתקפה, כשהחשוב בהם הוא היכולת המעשית של כוחותינו, כך שהם ישלימו את המשימות העיקריות לפני שתשרור האפלה, ובראש וראשונה:

1- תקיפה אווירית ממוקדת ואפשרות לחזור ולתקוף באור יום, אם המצב יחייב זאת, ובלבד שלא

עמ' 279

יתאפשר זמן לאויב הישראלי להשתמש בחיל האוויר שלו להתקפת נגד.

2- העברת הגשרים אל הגדה המערבית של התעלה ופתיחת פרצות בסוללת העפר של קו בר לב, המשמעות היא, שכוחותינו זקוקים לשלוש שעות וחצי כדי לבצע את המשימות הללו ובמעורבות מינימלית מצד האויב הישראלי ובעיקר חיל האוויר שלו.

השעה שתיים אחר הצהריים²⁶ הייתה המתאימה ביותר ביום שבת השישה באוקטובר להתחלת המתקפה.

חיל הים

חיל הים התמקד בעיקר בפיתוח הנשק והציוד, במטרה להתגבר על מחסור בכמה היבטים עיקריים, שבלטו במהלך מלחמת ההתשה, ולאור הצורה הכללית של המבצעים הבאים שלנו. המאמץ והנחישות הניבו תוצאות מעודדות, ואציין כאן לדוגמה:

1- תוספת רגישות של מנגנוני ההנחיה של הטילים הסובייטיים שטח – שטח, במגמה להעלות את שיעור הסיכויים לפגיעה במטרות קטנות, ובראש וראשונה ספינות "סער" ו"רשף" הישראליות. כמו כן הוכנסו שינויים נוספים שהביאו לקיצור משך הכנת הטיל מהזמן אשר נקבע לו במקור.

2- הכנסת כמה שינויים בספינות האמפיביות, כך שיהיה קל יותר להנחית ציוד וכלי רכב בים ללא צורך בעגינה או בעליה על החוף.²⁷

3- פיתוח מכשירי התרעה אווירית ומערכות ניהול האש של תותחי הנ"מ והתקנתם על ספינות הטילים וספינות הטורפדו, על מנת לשפר את אמצעי הגנת הנ"מ שלהן נגד מטוסי האויב.²⁸

²⁶ בסוגייה זו "מדלג" המחבר על הבדלי הגישות בין העמדה הסורית שגרסה תחילת מלחמה בשעות הבוקר לעומת העמדה המצרית שגרסה תחילת מלחמה לקראת שעות הערב. מציין כאן את השעה 2 בצהריים כשעת פתיחת המלחמה עליה התפשרו בסופו של דבר שני הצדדים. בפועל שעת ה-ש לחציית התעלה הייתה 14:30 כשלכך קדמה הרעשה ארטילרית והכנת אש למשך 35 דקות, פתיחה באש בשעה 13:55.

²⁷ כאן מתכוון המחבר לשיפורים שהתבצעו בספינות הנחיתה מדגם 'וידרה' שנועדו להוביל את כוחות חטיבת הנחתים 130 ולהנחיתן בחוף רומאני שבצפון סיני.

²⁸ כאן מתכוון המחבר להתקנת מכ"ם בקרת אש מסוג 'דראם-טילט' בחלק מספינות הטילים 'אוסה' וספינות הטורפדו 'שרשן', זמן קצר לפני המלחמה.

עמ' 280

4- עיצוב השימוש (במכשיר) חסימת מכ"ם בכל הספינות והכנסת כמה שינויים ברקטות התאורה, שניתן להשתמש בהן כרקטות לחסימת מכ"ם ולהפיץ את השימוש בהן בכל כלי השיט הקלים.²⁹

5- התקנת רקטות שטח – שטח הבלתי מונחות כשימוש בספינות הטורפדו ובנחתות (לתובלת חיילים במקור).³⁰

6- הרכבת מכשירי גילוי צוללות מתקדמים בעלי טווח גדול יותר בציידות הצוללות וחימושן ב(פצצות) טורפדו מונחות נצ"ל, שלא היו מצוידות בהם קודם לכן.³¹

ובואו לא נשכח שתעלת סואץ הייתה סגורה ושהיא נתיב השיט היחיד, אשר מאפשר תנועת כלי שיט בין זירת הים התיכון לים האדום, במיוחד תנועה מהים האדום אל הבסיס הראשי באלכסנדריה לביצוע תיקונים שוטפים או שיפוצים נדרשים, אשר בסיסי הים האדום אינם יכולים לספק.

החשיבות של תנועת כלי שיט בין שתי הזירות – לפני ואחרי המלחמה המתקרבת והולכת – נעוצה בשתי סיבות עיקריות: ראשית- החופים הארוכים שקיבלה ישראל בים התיכון והאדום אחרי מלחמת יוני 67, ומכאן שקו החזית הימית העוינת בשתי הזירות התארך, וזה חייב את חופש התנועה של כלי השיט שלנו בין שתי הזירות. שנית – פשיטת כוחותינו על קו בר לב בחזית והתקדמותם אל תוך שטח סיני מחייב את הסיוע שלנו באש מהים או החפת כוחות באגפים, כלומר בצפון סיני ובמפרץ סואץ, וזה מחייב סיוע לכוחותינו בים האדום כדי להגביר את יכולותיהן להתמודד עם מבצעים כאלה.

בזכות המגעים הדיפלומטיים ניתן היה להשיג הקלות ושירותים בנמלים של כמה מדינות ידידות לאורך הים האדום והאוקיינוס ההודי, מה שסייע להשיב במהירות את כלי השיט לכשירות קרבית. וראוי לציין שהמדינות הללו התירו – ועל כך אנו מודים – להשתמש בנמליהן כראות עינינו

עמ' 281

בתור בסיסים עבור כלי השיט שלנו שיפעלו בים האדום. וכדי לתמוך בזירה הזאת נשלחו קבוצות הים קלות בדרך הנהר (הנילוס) ודרך הים (כך במקור. אולי התכוון לכתוב "היבשה") תוך שימוש באמצעים ובציוד שהוכן במיוחד בסדנאות של חיל הים ובסיוע ציוד של סכר אסואן.³²

עמ' 282 – ריק**עמ' 283****שער שני: הכוחות הימיים באוקטובר – היבטים חדשים לסכסוך**

באותה דקדקנות ובאותה הקפדנות והחשאינות, ובמסגרת תוכנית ההתקפה הכללית עיצבה מפקדת חיל הים את תוכנית המלחמה שלה.

האסטרטגיה המנוגדת

בסיס האסטרטגיה הימית שלנו לא היה שונה מהקודם: הטלת מצור על ישראל על ידי הבקעת דרכי התעבורה הימית שלה וסיוע למבצעים של כוחות היבשה שלנו באש או החפה ימית מוגבלת מאחורי קווי האויב או באגפיו.

²⁹ אכן בחלק מספינות הטיילים מדגם 'אוסה' וספינות הטורפדו 'שרשן' הותקנו אמצעי ל"א מתוצרת צרפתית וכן אמצעי ל"א מתוצרת רוסית בחלק מהמשחתות והצוללות.

³⁰ כאן מתכוון המחבר להתקנת כוורות של מטל"רים על גבי דגמי ספינות טורפדו וספינות הנחיתה מדגם 'וידרה'.

³¹ המדובר בהתקנת סונואר טובל משופר שהותקן בציידות מדגם so-1 וכן בטורפדו מסדרת ET-80 שנועד נגד צוללות. סאדאת בספר זיכרונותיו מספר שהוא אישית פעל מול הנשיא ברז'נייב הסובייטי לספק את הסונואר המשופר. לצי המצרי היה חשש יתר מפני איום צוללות ישראלי.

³² ספינות טילים מדגם 'קומאר' וספינות טורפדו מדגם פ-183 הועברו מהים התיכון דרך הנילוס לוואדי קינא ומשם בדרך היבשה לים האדום.

ישראל מסתמכת יותר ויותר – כלכלית וצבאית – על התעבורה הימית. בעקבות זאת הסתעפה רשת קווי התחבורה הימית שלה, בעיקר אחרי שהשתלטה על מיצר מפרץ עקבה בעקבות מלחמת יוני 67 ונפתחה הדרך למסחר עם המזרח הרחוק ועם מדינות מזרח אפריקה דרך הים האדום. הייבוא החשוב ביותר שלה דרך הים האדום היה אולי הנפט הגולמי, שהביאו מכליות לנמל אילת, ומשם בקו צינורות³³, אחרי שקיבלה את חלקה, לאשקלון בחוף הים התיכון, ושם מועמס שוב על מכליות לאירופה. מצד שני קווי המסחר והתעבורה של ישראל עוברים בים התיכון ובים האדום באזורים שניתן לנצל בהצלחה לחסימה, כחלק מההמטרה האסטרטגית להטיל מצור על הכלכלה הישראלית ועל המאמץ המלחמתי שלה³⁴.

עמ' 284

מאז תחילת מלחמותינו שאיתה התרגלה ישראל, שהמצור הימי שלנו עליה יהיה ישיר וקרוב, כלומר סגירת מיצר מפרץ עקבה בפני השיט הישראלי, או חסימת תנועת ספינות הסוחר הפוקדות את נמליה שלחופי הים התיכון באמצעים המסורתיים הידועים, אשר מלווים בדרך כלל בהכרזה על "אזורי מלחמה" בשטחים מוגדרים בים שמקיף את שטחי ישראל. אבל השיטה הזאת של מצור, למרות האיום הטמון בה, קשורה ישירות בתוצאות המבצעים האוויריים והיבשתיים המתנהלים באזור, ולכן עלולה שלא להניב את הפרי המקווה. בנוסף לכך כלי השיט המצריים, המבצעים את המצור, חשופים לסכנה של תקיפות אוויריות של האויב, משום שכלי השיט נמצאים בטווח הפעילות של חיל האוויר הישראלי. מכאן צמח הרעיון של פיתוח שיטת המצור הימי שלנו כנגד ישראל, באופן שיגשים את היעד האסטרטגי הרחוק מתגובות אפשריות מצד חיל האוויר ואפילו הרחק מלב המערכה הימית הישירה בין כוחותינו לבין כוחות האויב הישראלי³⁵.

הבחינות והבדיקות הראו, שהכניסה הדרומית לים האדום והמים במרחב המוגבל של המבואות המערביים של הים התיכון, שני אלה הם המתאימים ביותר למימוש ההצלחה הגדולה ביותר של "שיבוש קווי התעבורה הימית הישראלית" במסגרת האסטרטגיה של המצור שלנו על ישראל. ואני רוצה כאן לציין, שהבחירה שלנו בשני האזורים הללו אין משמעותה שאנו מוותרים על פעילות במיצר מפרץ עקבה או בפתחי הנמלים הישראליים. להיפך, לא פחתה הדבקות שלנו "במסגרת מצור ימי פנימי שירחיב את הסדק של פעילות הקשר הימי של ישראל עם העולם החיצוני".

ומאחר שהשיטה הזאת – מצור ימי מרוחק – שונה לגמרי ממה שישיראל הורגלה אליו, הצעדים והסידורים שנקטנו לביצוע נעשו בחשאיות גמורה כערובה להפתעה עבור ישראל. מה שהחלטנו לבצע בים התיכון לא יכול היה לגרום

עמ' 285

לשום בעיות מדיניות או למשברים דיפלומטיים, משום שהאזור שנבחר נחשב "מרחבי הים הפתוח", בעוד שאזור באב אלמנדב, שגובל בכניסה הדרומית לים האדום, מחייב פעילות דיפלומטית בדרג הגבוה ביותר, משום שמימי האזור מוקפים בשטחים של כמה מדינות ויש בהם איים ששייכים למדינות אחרות.

מתוך אמונה באפקטיביות של המצור הימי המרוחק ובאסטרטגיה שלו, ביצעה ההנהגה המדינית המצרית מגעים אינטנסיביים עם מדינות האזור שהניבו את הדברים הבאים: מניעה בפני ישראל מלכבוש את האיים באזור (דבר שישיראל תכננה מזה זמן רב. בסוגריים במקור) בעוד שאנחנו קיבלנו חופש לבחור את הנמלים והמעגנים המתאימים ביותר מבחינתנו לשימוש כלי השיט שלנו, אשר יבצעו את משימת חסימת תנועת הספנות הישראלית אל הים האדום.

ומאחר ששטח אדמת המולדת הערבית מהווה עומק אסטרטגי מיוחד (במינו), עד לאותו היום הוא לא מילא תפקיד אקטיבי במלחמות הימיות שלנו עם ישראל, ורק במלחמת אוקטובר 73 בא העומק הזה לידי שימוש, בעיקר בים האדום, לצורך פיתוח האסטרטגיה של המצור על ישראל בנוסף להיבטים חדשים, שהישראלים לא יכולים להתמודד מולם. ואין צורך להזכיר, שהזכות לכך עומדת בראש וראשונה בידי ההנהגה המדינית המצרית, על ידי פתרון מחלוקות רבות שפגעו ביחסים שלנו עם כמה מדינות ערביות. שנית – בזכות המגעים הדיפלומטיים המפוכחים, שאפשרו לנו את חופש השימוש בהקלות, שקודם לכן היו כמעט אסורות עלינו. וכאן בולטת ההתאמה בין ההנהגה

³³ קו צינור אילת אשקלון יכול להכיל 40 מיליון טון נפט גולמי..... (מטושטש) אינו פעיל כעת.

³⁴ האמצעים הנוספים להטיל מצור על הכלכלה הישראלית כוללים: סגירת תעלת סואץ בפני ספינות המניפות דגל ישראל והחרמת מטענים בעלי אופי אסטרטגי בדרכם לישראל על גבי ספינות לא ישראליות, וכן החרם הערבי והרשימה השחורה ועוד.

³⁵ בפסקה זו מסביר המחבר את ההיגיון מבחינת המצרים לבצע את ההסגר הימי בדרום הים האדום בשונה מהמלחמות הקודמות וזאת כדי להימנע מהצורך בטווח הפעולה של מטוסי חיל האוויר הישראלי.

המדינית לבין זאת הצבאית, והשירות להצלחת הפעולה הצבאית שמעניקה הפעולה המדינית. וזוהי התאמה שמצרים לא זכתה לה במלחמת יוני 67.

מבחינת ישראל -אחרי שנוספו לה חופים ארוכים בים התיכון ובים האדום, ואחרי שלמדנו על השינויים שהיא הכניסה במבנה ובחימוש של הצי הימי, ואחרי שהטבענו את המשחתת אילת, הגענו למסקנה שישראל חייבת לשנות את האסטרטגיה הימית שלה מן היסוד. במקום לפתוח במלחמת הגנה על מימיה או בקרבת

עמ' 286

בסיסי האוויר שלה, ישראל תשאף להעביר את המלחמה אל המים שלנו ואל חופינו, ובכך היא תנקוט אסטרטגיה של תקיפת המבוע ותציב אותנו בעמדת התגוננות, בנוסף לתגובות הגרועות שזה יגרום בקרב האזרחים והלוחמים גם יחד. כל הגורמים מצביעים על ספינות הטיילים, המסתייעות במטוסים עם טילי אוויר-שטח, אלה יהיו הכלים העיקריים, שחיל הים הישראלי ישתמש בהם לקביעת האסטרטגיה של "תקיפת המבוע" ולביצועה.

מצד שני, הרחבת זירת החופים המקיפים את הכוחות היבשתיים של ישראל ואת יישוביה ואת נמליה יגרמו לחיל הים שלה לדבוק בהרחקת המלחמה מהמים שלה, בניסיון לצמצם את הניסיונות שלנו לבצע החפה ימית באגפים או מאחורי כוחות היבשה בסיני, או להפגז את ערי החוף המיושבות שלה.

לאור הבדיקות הרציניות שערכנו לגבי החשיבה הישראלית הערכנו, שישראל לא תשנה את האסטרטגיה שלה כלפי "תפישת הביטחון" או כלפי אסטרטגית המצור שלנו, כפי שהורגלה בו. לכן היא תתקש על אחזקת כוחות באזור שרם א-שיח', כדי לערוב ולאבטח את חופש השיט במיצר מפרץ עקבה, וזה מה שהניע אותנו להשלות את ישראל בכך שהאסטרטגיה שלנו, ביסודו של דבר, מתבססת על המיצר הזה, תוך הסתרת עניין באב אלמנדב³⁶. המשמעות היא, שאנחנו ציפינו שישראל תטיל על הצי המלחמתי שלה תפקיד פעיל יותר מהתפקידים שהוא מילא במלחמות הקודמות.

וכיצד אנו חזינו את צורת המבצעים הצפויים במלחמה הקרבה והולכת?

כל העדויות מוכיחות, שהמבצעים הימיים הצפויים יהיו באופן הבא:

עמ' 287

א. כללית ניתן לאפיין את המלחמה מבחינת המהירות, אחרי שכלי השיט הקלים תפסו את מקום המשחתות והפריגטות ודומיהן, ומטולי הטיילים והרקטות, המונחים והבלתי מונחים, תפסו את מקום התותחים הקונבנציונליים תוך המשך השתתפות חיל האוויר במלחמה כגורם אורגני במבנים הנלחמים, ובעיקר המבנים הישראליים.

ב. ריכוז המאמץ הימי העיקרי שלנו בסיוע לפעילות המלחמתית של ארמיות השדה בשלב האש המכונה לקראת הפשיטה ובשלב הבאים, אשר יחייבו גם הגנה על האגפים של הארמיות שלנו, או לביצוע החפה ימית מוגבלת מאחורי קווי האויב, וזה מה שישראל תנסה למנוע על ידי שימוש בחיל האוויר שלה באופן בסיסי. ג. הרחבת השימוש במוקשים מצידנו כדי לחסום את השיט במיצרים³⁷ ובכניסות לנמלים הישראליים, של ישראלים יהיה קשה להיחלץ מכך משום שאין להם שולות מוקשים. בכך אנו נקים את הקו הפנימי למצור על ישראל.

ד. הקרבות הימיים בזירת הים התיכון (עשויים להיות) קשים יותר לאור ריבוי הבסיסים והמעגנים הימיים המצריים והישראליים לאורך החופים, בעוד שקרבות כאלה יהיו קלים יותר – יחסית – בחלק הצפוני של הים האדום בשל העברת חלק גדול של פעילותנו אל באב אלמנדב. משום כך עדיף יהיה לישראל במיוחד להשתמש במטוסים בקרבות המוגבלים, אשר יפרצו באזור הזה.

³⁶ המחבר שוגה כאן ומגזים בהניחו שחסימת מיצרי באב אל-מנדב הייתה בגדר הפתעה עבור ישראל. לאמיתו של דבר לאחר מלחמת ששת הימים ובמיוחד מתחילת שנות ה-70 התגבשה הערכה במודיעין הימי, שבתרחיש של מלחמה יבצעו המצרים הסגר במיצרי באב אל-מנדב. ³⁷ כאן מתכוון המחבר לביצוע המיקוש הימי שהצי המצרי ביצע במיצרי היובל בדרום מפרץ סואץ, שאכן היווה הפתעה לחיל הים הישראלי.

ה. השיטה המתקדמת שלנו בקביעת המצור על ישראל בבאב אלמנדב יצרה סוג חדש של מלחמה, שהישראלים אינם מורגלים בה. היא לא מאפשרת לחיל האוויר שלהם או לחיל הים להתערב בה באופן פעיל, מה גם שאזור באב אלמנדב מרוחק כ- 1200 מיל מהבסיס הישראלי הקרוב ביותר, וזה נותן לנו

עמ' 288

הזדמנות להשתמש במשחתות בתור כוח הסגר בתוך ומחוץ לים האדום ולבצע את כל צורות המצור הימי המוכרות ואשר ננקטות כנגד ספינות הסוחר, כמו למשל חסימה ומניעת מעבר, ביקור וחיפושים בספינה, מעצר ועיקול, הפגזה במטרה להטביע אם הספינה נמצאת תחת משמר צבאי או אם היא חמושה.

ו. סכנה חמורה יותר לבסיסים שלנו ולבסיסים הימיים של האויב כתוצאה מהטווח הארוך של הטילים והמהירות הגבוהה של המטוסים, בנוסף לכוח ההרס הגדול יותר שלהם. מעבר לכך, בשל גודלן הקטן ספינות הטילים מהוות מטרה שקשה לפגוע בה במדויק גם בשל מהירותן וטווח ההפלגה הגדול שלהן.

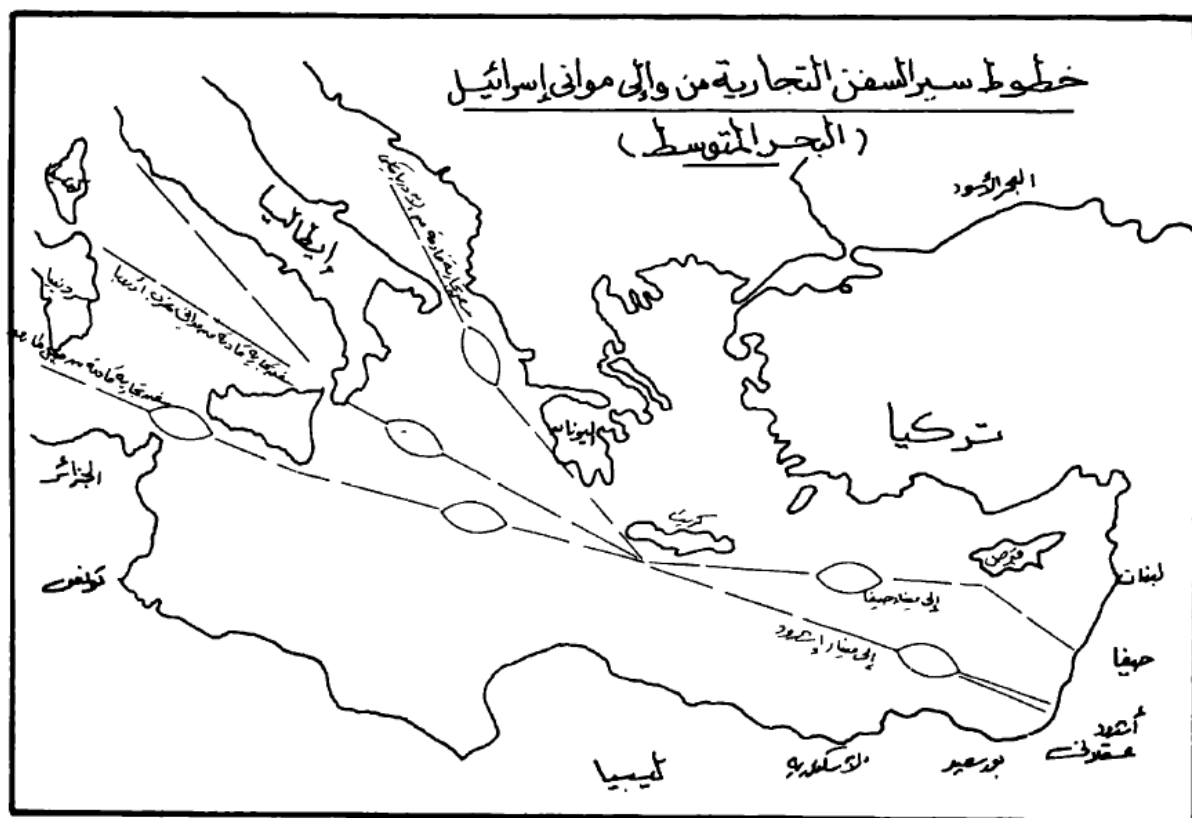
מצד שני, הגבולות הגיאוגרפיים של זירות הלחימה הימיות השתנו ושטחיהן התרחבו מאד לעומת מה שהיה במלחמות הקודמות. עם כיבוש כל חצי האי סיני על ידי ישראל התקרבו הגבולות הגיאוגרפיים של כוחותיהם, בעיקר חיל הים שלהם, למרחק של כ- 120 מייל מערבה, כמעט עד חופי כוחותינו. וכתוצאה מהעברת הפעילות העיקרית שלנו לטובת המצור על ישראל לאזור באב אלמנדב, התרחקו הגבולות הגיאוגרפיים של זירת הים האדום למרחק של כ- 1200 מייל דרומה ו- 600 מייל מערבה, הרחק מהבסיסים של ישראל בים התיכון.

שני הגורמים הללו- שינוי הגבולות הגיאוגרפיים והרחבת שטח הזירות – ובנוסף להם שני המכשולים הגדולים – תעלת סואץ וקו בר לב – לאלה הייתה משמעות גדולה לגבי הכורח שבהשגת הצלחה מוקדמת ומכריעה בשלב הראשון של פרוץ המלחמה, ולאחר מכן תגובה אלימה על כל מכת נגד שיכה בנו האויב הישראלי. מבחינת חיל הים המשמעות של זה היא, שהמצור בבאב אלמנדב ובמרכז הים התיכון יחל במועד מוקדם, וימשך עד שישראל תיאנק מכובד הלחץ של המצור עליה, מבלי להתחשב במהלך המלחמה הימית והאווירית.

עמ' 289 א'

(מפה סכמתית של נתיבי ספינות הסוחר מנמלי ישראל ואליהם – הים התיכון)

- 289 -

עמ' 289

סודי ביותר, תכנון המבצעים

לצד התפישות והתנאים הכלליים שהשפיעו על תוכנית ההתקפה, היו גורמים ואפקטים שהשפיעו מצידם על שרטוט הקווים הראשיים של הפעילות הימית. אבל אנחנו, כלומר מפקדת הכוחות המזוינים ומפקדות החיילות, הסכמנו לדבוק במספר עקרונות בסיסיים: סודיות, הונאה, יוזמה, הפתעה, והתמקדות מוחלטת בעיקר בשלב הפתיחה של ההתקפה.

אפשר לסכם את הגורמים שהשפיעו על שרטוט הקווים הראשיים של תוכנית הפעילות הימית הצפויה בנקודות הבאות:

1- החפה ימית³⁸

אחת הפעולות שיש להניח שחיל הים יבצע, לפיכך שקדנו ללמוד זאת בדקדקנות ובעמקות. למרות שהיו מספיק נחתות, בעיקר בזירת הים התיכון, וכן כל מה שנחוץ לביצוע מבצע אמפיבי, שיקדם את המבנים של ארמית השדה השנייה שפועלים על ציר החוף בצפון סיני, תוצאות הבדיקות והחישובים הטקטיים שביצענו הצביעו על קשיים רבים, שימנעו ביצוע מבצע כזה. ובראש וראשונה:

- האזור של חוף רומאני, שנחשב האזור היחיד הראוי להחפה ימית טקטית ממזרח לפורט סעיד, אינו מתאים לעגינת נחתות. זה מחייב הנחתה במרחק של 600 עד 1000 מטר מהחוף. זה מחייב החלפת ציוד ההחפה הרגיל שברשותנו בציוד אמפיבי אחר והכנסת כמה שינויים בדלתות הנחתות, על מנת שיאפשרו לפעול עם הציוד החדש.

³⁸ כאן מתכוון המחבר להכנות שהתבצעו בצי המצרי מאז שנת 1972 למימוש הנחתה ימית של חטיבת הנחתים 130 בחופי צפון סיני-מרחב רומאני. חזרה רחבת היקף לנחיתה זו ביצע הצי המצרי בתאריך 22 אוקטובר 72 עוד בפיקודו של מפקד הצי הקודם פהמי, יומיים לפני הדחתו. במלחמת אוקטובר 73, מסיבות שונות, נחיתה זו לא התבצעה בפועל. במלחמה וחטיבה הנחתים 130 הוטלה למערכה בגזרת האגם המר הקטן של תעלת סואץ.

- הנחתות אינן נושאות שום חימוש נגד סכנת התקפה אווירית של האויב או התקפת שטח.
- אין ברשותנו אמצעי להעברת חיילי הרגלים שאינם על כלי רכב אמפייביים ממוקם הנחתות אל החוף.
- אבל החשיבות של המבצע הניעה אותנו לשנות את הדלתות של הנחתות, כך שיתאימו לכלי הרכב האמפייביים, וכן (דאגנו) לצייד את הנחתות בעמדות תותחי נ"מ לטווח קצר ובסיסים לרקטות שטח – שטח (בלתי מונחות), וכן הכנת סירות גומי להעברת החיילים מהנחתות אל החוף.

2- סיוע באש מכיוון הים

למרות שהמשחתות נחשבות למקור העיקרי של אש כזאת, החימוש של המשחתות שלנו איננו מאפשר הגנה מפני סכנה של התקפה אווירית או ירי טילים שטח - שטח מצד האויב. לפיכך הטלנו את המשימה הזאת ודומיה על כלי השיט הקלים המצוידים ברקטות בלתי מונחות, משום שהם נתפשים כמטרות קטנות ומשום שהחימוש שלהן מאפשר להתמודד עם האויב הישראלי.

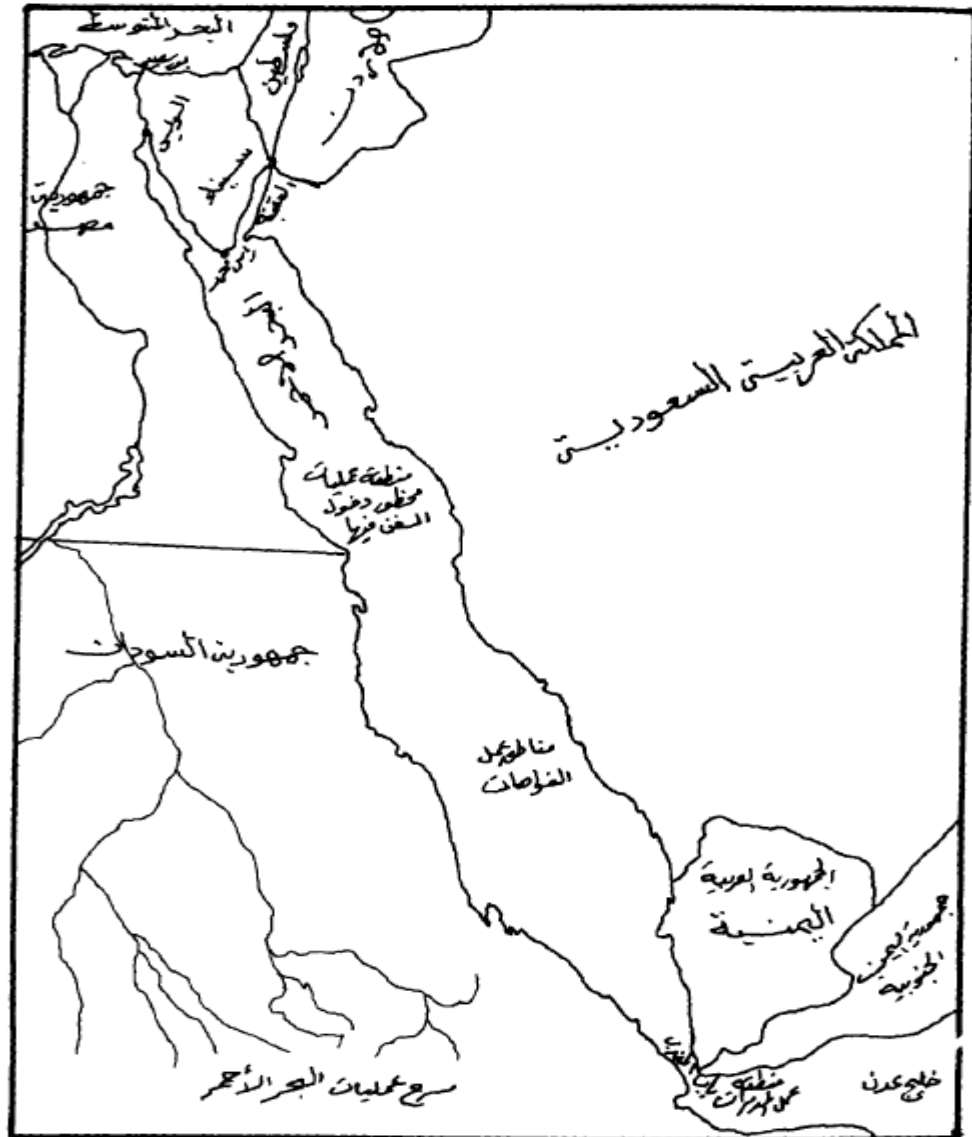
3- חסימת נתיבי התעבורה הימית הישראלית:

פיתחנו את השיטה שישראל התרגלה אליה, כך שנקטוף את פירות המשמעות האמיתית של "מצור", וזאת על ידי שליטה על תנועת התעבורה הימית באזור באב אלמנדב בקצה הדרומי של הים האדום ובמרכז הים התיכון, מבלי לוותר כלל על חסימת התעבורה הימית הישראלית וכל פעילות אחרת בקטע הצפוני של הים האדום. אבל המשימות העיקריות, שהיה צפוי שתסייענה לחיל האוויר שלנו ולכוחות ההגנה האווירית, אולי לא אפשרו לארגן הגנה ליחידות שלנו, בעיקר בשלבים הראשונים של המלחמה, הניעו אותנו להפחית את האינטנסיביות

עמ' 290 א'

(מפה סכמתית של זירת הים האדום. מסומנים אזורי הפעילות של הצוללות והאזור האסור לשיט)

- 290 -

עמ' 291

של פעילות כלי השייט בקטע הצפוני של זירת הים האדום, ולפצות זאת על ידי זריעה צפופה של שדות מוקשים במימי הכניסה הדרומית למפרץ סואץ, במטרה לחסום את הפעילות הימית הישראלית, ובעיקר את הובלת הנפט של סיני דרך המפרץ אל נמל אילת.³⁹

הגורם הראשי, שהשפיע על תכנון המבצעים הימיים שלנו הן ברמה הטקטית והן ברמה האופרטיבית, היה הצורך ב"גורם האוויר" (המירכאות במקור). מבצעים ימיים אינם יכולים לוותר על סיוע אווירי בין אם מדובר בגיחות מודיעין לבדיקת המצב והפעילות של כלי השייט של האויב, ובין אם כדי להשתתף בקרבות הימיים באופן ישיר או כדי להגן על היחידות והבסיסים הימיים כנגד תקיפות אוויריות מצד האויב. וכפי שאמרנו קודם לכן, לחיל האוויר המצרי היו

³⁹ כאמור, כאן מתכוון המחבר לביצוע המיקוש הימי במיצרי היובל שאכן הפתיע את חיל הים הישראלי.

מחויבויות שכמעט כילו את מירב המאמצים שלו: התקיפה האווירית המרוכזת הראשונה, אשר לצורך הצלחתה נעשה שימוש ב- 200 מטוסים לערך, גירוש מטוסי האויב שניסו להתערב בשלב הפשיטה המסובכת, סיוע באש מכינה, תמיכה ישירה בקרבות השריון ויירוט מטוסי האויב הישראלי שעלולים לתקוף בעומק מצרים.

כוחות ההגנה האווירית התמקדו ב"חומת הטיילים" נ"מ שהוקמה על הגדה המערבית של תעלת סואץ, ועליה הוטלה המשימה הקשה והמסובכת ביותר – להגן על קו החזית באורך 250 ק"מ ובעומק של 50 ק"מ כנגד התערבות מטוסי האויב הישראלי בשלבי הפשיטה וחציית הכוחות. זאת בנוסף למשימות השגריות שלהם של הגנה על מטרות חיוניות בתוך המולדת וגם הגנה על עמדות הטיילים עצמם כנגד הפצצה אווירית.

אל מול כל אלה לא הייתה לנו ברירה אלא לקבל חלק שולי של המאמץ האווירי, אשר בקושי ניתן היה לארגן אותו לסיוע למבצעים הימיים שלנו ולצאת מול חיל האוויר הישראלי, אשר מיטיב להילחם בקרבות מעל הים. הצורך שלנו בסיוע אווירי לא היה דבר פחות ערך לאור ריבוי האובדן שלנו בכלי שיט ובציוד, שנבע מ"החשיפה האווירית"

עמ' 292

ואבדות בנפש, לעומת שיעור האבדות הנמוך של האויב, וההשפעה הנובעת מכך על רוח ומורל הכוחות.

אם נתעלם מההשפעה של "החשיפה" הזאת מתוך השינויים שהכנסנו בשיטות הפעולה הימית על שלושת מרכיביה שצינו קודם: החפה ימית, סיוע באש וחסית נתיבי התעבורה, אזי לא יהיה זה קל עבור הצורות הנוספות של המבצעים הימיים, ובראש וראשונה הקרבות עם האויב הישראלי, אשר התכונן ונקט שיטות של קרבות ימיים ואוויריים משותפים. לפיכך חשבנו לפצות עבור חלק מהחסרונות על ידי תוספת של תותחי נ"מ לחימוש של כלי השיט שלנו וכן לנצל את שעות החשכה באופן מקסימלי, על מנת להסתיר עד כמה שאפשר את מעשינו, בשל סכנת התקפות אוויריות מצד האויב. כמו כן – להרחיק את כלי השיט הגדולים, כמו המשחתות, מלפעול באזורים הנתונים לאיום אווירי ישיר, ולהביא במקומן את ספינות הטיילים הקלות. ניתן לומר, כי האבדות שלנו, כתוצאה מהסידורים הללו, פחתו בשיעור גדול לעומת מה שהיה צפוי, לולא היינו מטפלים בחסר הזה.

נקודת המבט של הצי בבחירת מועד התחלת המתקפה

סקרנו קודם לכן את התנאים והגורמים, אשר השפיעו על בחירת המועדים המתאימים ביותר לתחילת המלחמה באופן כללי, ונסקור כאן את תפקיד הבדיקות של חיל הים לבחירת המועדים הללו.

היו מספר גורמים טבעיים שהשפיעו באופן ניכר על המבצעים הימיים באופן כללי ובראש וראשונה מזג האוויר, ובעיקר מצב הים, שמילא תפקיד מכריע ביכולת התפקוד של כלי השיט מבחינת התמרון והמהירות והשימוש בנשק. זה דרש בדיקה מדוקדקת ובחינת השיטה שהכתיבו כאלה תנאים

עמ' 293

בשנים שעברו, וההערכה אינטליגנטית איך הם יהיו בתקופה שמספטמבר עד דצמבר 1973, כדי לבחור את החודש בו תנאי הים וסופות החול וחילופי מזג האוויר יהיו קלים ומעטים יותר, וזאת לגבי זירת הים האדום וזירת הים התיכון. הזירה של הים האדום התארכה וכיסתה את כל הים האדום, שכלל שלושה אזורים הידרולוגיים ומזג אוויר שונים, שלכל אחד מהם יש מאפיינים מיוחדים שונים מהאחרים. היינו צריכים ללמוד כל אחד מהאזורים הללו לחוד, ואז לתאם את התוצאות של אזור הים האדום לאלה של הים התיכון כדי להחליט על מועדים מתואמים.

מצד שני קיימים גורמים שנובעים מעובדת היכולות הקרבות שלנו ושל האויב, אשר העליונות האווירית של הישראלים מעל הים היא המסוכנת ביותר והחשובה ביותר ביניהן, מה גם שלכלי השיט שלנו אין אמצעי הגנה אווירית שמאפשרים להם לסכל את העליונות האווירית הישראלית. על רקע זה, שעות האפלה מתאימות למבצעים של כלי השיט שלנו ואף יאפשרו לנו לשמור על חשאיות פעילותנו ולהפגיע את האויב, וככל שמתארכות שעות האפלה כך ניתן להבטיח את הגברת הפעילות של כלי השיט שלנו שיבצעו את משימותיהם וישוּבו לפני אור ראשון של הבוקר של יום המחר.

על סמך זה חקרו המחלקות המקצועיות של חיל הים את תופעות הטבע בעלות ההשפעה במהלך השנים האחרונות, במטרה לצאת עם תבנית צפויה של מצב מזג האוויר והים בשתי הזירות בשליש האחרון של שנת 1973. המחלקות הללו הגישו תרשים מדויק של פעילות הגורמים הבאים:

- 1- מצבי הים. (עוצמה, גובה הגלים, מהירות וכיוון הזרמים הימיים, הרוחות וכד'). חקר עקומת המהלך של הגאות והשפל, והשינויים הנובעים מכך לגבי גובה פני המים, תפסו עניין רב, לאור ההשפעה על קביעת המועד ושיטת הפשיטה על תעלת סואץ ועל מועד ההחפה הימית.

עמ' 294

2- שעות הלילה מדמדומי השקיעה ועד לאור ראשון של יום המחרת.

3- שעות אור הירח ומועדי הזריחה והשקיעה שלו.

4- ערפל הבוקר ומועדי הסמיכות וההתפזרות שלו.

תוצאות הבדיקות הראו ברורות, שכל יום בתקופה שבין השבוע האחרון של אוקטובר לבין השבוע הראשון של נובמבר מתאים להיות יום ה- ע', משום שהתקופה הזאת היא היציבה ביותר מבחינת מזג האוויר, ותנאי הים והאוויר וההידר-וגרפיה הטובים ביותר לפעילות שלנו בשתי הזירות – הים התיכון והים האדום.

אשר לבחירת שעת ה-ש', שעת התחלת התקיפה, מבחינת חיל הים המצב הטוב ביותר היה מתן עדיפות לאפלה בין 10 ל- 12 שעות, על מנת לאפשר לכלי השייט שלנו להיערך בעמדות המבצעים שלהם, לבצע את משימותיהם ולשוב אל גזרת ההגנה האווירית של הרפובליקה בין אור אחרון של יום התחלת התקיפה לבין אור ראשון של היום הבא. הדרישות הללו היו אפשריות גם הן בתקופה שצוינה לעיל כעדיפה, אז היה אור אחרון בין 5:18 ל- 5:10 בערב, ואור ראשון של יום המחרת נע בין 4:50 ל- 4:35 בבוקר.

אבל העניין לא נגע רק לחיל הים לבדו. היו גם חיל האוויר והיבשה וכוחות סוריה, שהיה צריך להביא אותם בחשבון בקביעת המועד המתאים ביותר להתחלת המתקפה. התאפשרה הסכמה בין הדרישות של מבצעי חיל הים והמבצעים של שאר הכוחות והחזיתות, ובראש וראשונה הדרישות של שלב הפשיטה על תעלת סואץ והקמת הגשרים והחציה וראשי הגשר והפשיטה על קו בר לב, ובנוסף לכך הגורמים המדיניים ומועדי החגים הישראליים כפי שצינו קודם, אשר חברו יחד כולם בסופו של דבר לקבוע את מועד

עמ' 295

התקיפה לשעה שתיים אחר הצהריים ביום שבת הששה באוקטובר 1973, שחל ביום 10 בחודש רמז'אן שנת 1393 ל-הג'רה.

הקווים העיקריים של תפישת התקיפה הימית

בבניין מפקדת חיל הים באלכסנדריה נערכו מספר ישיבות גורליות עם קציני המטה הכללי בתקופה שבין חודש מאי לבין ספטמבר 73. בישיבות השתתפו גם טכנאים מומחים, ומטרתן הייתה להוסיף נגיעות אחרונות של הרגע האחרון, כדי לאפשר שינויים באחת המגמות או בכלי נשק כלשהו, כמו מוקשים וטורפדו למשל. בתקופה הזאת ביקרתי כמה פעמים במפקדת הכוחות המזוינים בקהיר כדי להחליף דעות על המצב או להציע רעיונות. גם המפקד הכללי של הכוחות המזוינים, הפילדמרשל אחמד איסמעיל המנוח, ביקר מספר פעמים באלכסנדריה ונפגש עם קצינים וחיילים ובדק את התכנון לפרטיו וגם כדי להתוודע ולהכיר את היחידות הימיות ואת הייחודיות שלהן ואת השיפורים האחרונים שלהן. הקשר לא הצטמצם רק עם המפקדים הבכירים בלבד אלא גם בנושא שיטות ההכנה המשותפת בין המנגנונים המקבילים וההתמחויות המקבילות.

בסופו של דבר התגבשה תפישת המלחמה הימית בקווים גסים, שנוכל לסכם כדלהלן:

1- הקפדה יתרה בשמירה על עיקרון ההפתעה של ההתקפה העיקרית הכללית ובעיקר ביחס לארמיות השדה וחיל האוויר, גם אם זה יהיה על חשבון כלשהו של היוזמה הימית.

2- פעולה בחזית רחבה ככל האפשר בזירות הים התיכון והים האדום כדי לפזר את המאמץ של האויב, תוך הסתייעות בעומק הערבי האסטרטגי.

3- השקעת מירב המאמצים ובריכוז גבוה עם תחילת המלחמה, תוך גרימת מקסימום אבדות לאויב.

עמ' 296

- 4- ריכוז המאמצים העיקריים במישור הטקטי בסיוע ותמיכה למתקפה של ארמיות השדה בחזית המצרית.
- 5- פשיטה ימית באש ועם אלמנטים של קומנדו על הבסיסים והמעגנים והנמלים של האויב בשתי הזירות.
- 6- סיכול כל ניסיון מצד הישראלים להנחית כוחות בחלק כלשהו של חופי הים התיכון והים האדום, או להתערב בכל צורה שהיא במבצעים של כוחות היבשה שלנו מצד הים.
- 7- מוכנות לביצוע החפה מוגבלת עם אלמנטים של כוחות קומנדו וכוחות של הארמיה מזרחית למוצבי האויב: מזרחית לפורט פואד ועל החוף המזרחי של מפרץ סואץ, בנוסף לסיוע באש להקלת המשימה של השתלטות על המוצב ממזרח לפורט פואד⁴⁰.
- 8- הידוק המצור על ידי הכבדת השליטה שלנו על תנועת הספנות המסחרית במימי באב אלמנדב והרחבת השימוש בנשק ובכלי השיט המתאימים לחסימת תנועת הספנות הישראלית במפרץ סואץ ובמבואות הנמלים הישראליים ובכניסות הימיות במערב הים התיכון.

אנו יכולים להסיק מכל זאת, שהיעד האופרטיבי של הפעילות הימית במסגרת האסטרטגיה הכוללת של המתקפה היה הצלחת המתקפה של כוחותינו על תעלת סואץ ועל קו בר לב ואבטחת האגפים של ארמיות השדה מכיוון הים, בעוד היעד האסטרטגי של הפעילות הימית היה הלחץ על הכלכלה הישראלית (ההדגשה במקור).⁴¹

בפעם הראשונה – הונאת האויב הישראלי

היוזמה וההפתעה היו בעבר תמיד בידי ישראל, והיא הייתה חופשיה לבצע הונאות ככל שתחפוץ, הן במישור המדיני והן הצבאי, לפני שתתחיל את התוקפנות שלה. אבל הדבר התחלף, לראשונה, במלחמת אוקטובר, משום שאנחנו החלטנו – לראשונה – לתפוס את רסן היוזמה. קודם לכן נחשפנו

עמ' 297

לסוגים שונים של הונאה מדינית ויוזמות מדיניות, שביצעה ההנהגה המדינית. נציג כאן באופן כללי כמה היבטים של תוכנית ההונאה האופרטיבית, שקבענו במפקדת חיל הים במסגרת תוכנית ההונאה האסטרטגית הכוללת של הכוחות המזוינים.

ראשית הייתה מטרתנו להשלות את האויב הישראלי, שעדיין לא השלמנו את מוכנות ההגנה, וכי ההשלמות זקוקות לזמן נוסף ארוך, כך שנראה שהחיל (חיל הים – המתרגם) איננו מסוגל להשתלב במבצעים התקפיים משמעותיים. בתחום הזה קבענו בת שני חלקים עיקריים להונאת האויב: הרחקת תשומת הלב שלו מהריכוז העיקרי של כוחותינו והמגמות העיקריות שלהם לפני המבצעים ובמהלכם, והסתרת המטרה הישירה של ההתקפה, כדי למנוע מהאויב להסיק נכונה את מועד התחלת ההתקפה. הייתי רוצה לתת לקורא תמונה מפורטת של התוכנית הזאת וההצלחה שהיא מימשה, אבל אני חושב שעדיין לא הגיעה העת להסיר את הלוט מעל אלמנטים רבים של ההונאה, שכללה התוכנית הימית. יחד עם זאת נסכם להלן כמה מצעדי ההונאה שניתן לחשוף כעת:

- 1- קשר פעיל עם חברות זרות בחיפוש אחר נשק וציוד, כולל כלי שיט⁴², שאספקתם הייתה אורכת חודשים רבים.

⁴⁰ כאן מתכוון המחבר לניסיונות שהיו במהלך המלחמה לכיבוש מוצב בודפשט שבין השאר ניסו להגיע אליו מהים באמצעות סירות פשיטה מסוג דל-קיי

⁴¹ המחבר עושה כאן הבחנה בין היעדים האופרטיביים של הצי המצרי כסיוע לכוחות היבשה של ארמיה 2 וארמיה 3 ופיקודים סוף לבין היעד האסטרטגי של הצי המצרי, בראייתו, לחסימת השיט החיוני של ישראל שנועד לפגוע בכלכלה הישראלית

⁴² כאן מתכוון המחבר לפעילות רכש במערב אירופה של סירות גומי מסוג זודיאק, סירות בטרם, סירות הסתערות מסוג דל-קיי בבריטניה.

2- קבלת ההזמנה של האדמירליות הבריטית לראש מטה חיל הים לבקר בתערוכת גריניץ' בממלכה המאוחדת בחברת כמה קצינים, למרות סמיכות מועד הביקור למועד התחלת המלחמה.⁴³

3- ניצול ההזמנה של לוב לחיל הים המצרי להשתתף בטקס הצבאי שהיה אמור להתקיים בנמל טוברוק, כדי לשלוח מערבה כלי שיט לצורך הפתיחה האופרטיבית (של תוכנית ההתקפה), במסווה של השתתפות בטקס.⁴⁴

4- ניצול ההסדרים הפומביים בהקשר של שיפוץ הצוללות בפקיסטן⁴⁵, על מנת שתתפוסנה את עמדותיהן בזירת הים האדום באופן חשאי, תוך רמזים שבשל הצורך הדחוף בשיפוצים הן אינן כשירות למבצעים. הבלטנו זאת

עמ' 298

במכוון בהתקשרויות האינטנסיביות שלנו עם השלטונות הפקיסטניים כדי לזרז את ההכנות הקשורות בצורך לשפץ את הצוללות בנמל קראצ'י.

5- ניצול התמרון האופרטיבי השנתי של חיל הים להעלאת דרגת המוכנות של הכוחות, להעמסת המוקשים ולתפיסת עמדות המבצעים של כלי השיט תחת מסווה של ההכנות לתמרון, ולאחר מכן הפתיחה בפועל, בתואנה שהפעילות הזאת היא במסגרת התמרון ובגבולותיו.

אני שוב מתנצל בפני הקורא על שאיני מפרט דברים נוספים ועל שאיני נכנס לפרטים של הצעדים הללו, למרות כל הסיבות שיש לכל מצרי להתגאות בכך על פני האויב הישראלי.⁴⁶

ארגון הכוחות וחלוקת התפקידים

חיל הים מתנהל בעת שלום בצורת ארגון לפי סוגים של כלי השיט ובמסגרת של חטיבות, (כל חטיבה) כוללת סוג אחד של כלי שיט מלחמתי, למשל: משחתות, צוללות, ספינות טורפדו, ספינות טילים, ספינות עזר וכד'. לכל חטיבה מפקד. בעת הכנות למלחמה יוצרים קבוצות קרב מתוך החטיבות הללו, תוך הקפדה על שלמות הכוח ואיזון האלמנטים שבו בהתאם למשימות המוטלות על כל קבוצה ובהתאמה לאופי של אזור הפעילות, וכן על פי הבסיס שבו היא ממוקמת. אנו מכנים זאת "הארגון הקרבי" של הכוחות.

מצד שני, האימון של הכוחות התבצע על בסיס שתי צורות הארגון: אימון כללי משולב של כל חטיבה בהתאם להתמחות של כלי השיט שלה ומשימותיה הבסיסיות, ואימון מיוחד בהתאם למשימות הקרב של המבנים המבצעים השונים, שמתבצעות "בקבוצות הקרב".

עמ' 299

בנוסף לכך אימון משותף בהתאם למשימות מיוחדות, בהשתתפות אלמנטים מהארמיה או כוחות קומנדו או אפילו צנחנים. עם סיום האימונים או התמרונים היחידות והכוחות חוזרים למצבם הבסיסי של "ארגון לפי הסוג", עד למועד

⁴³ לעורך המקצועי לא זכורה כוונה כזו להשתתפות של קציני צי מצרי בתערוכת גריניץ'.

⁴⁴ אכן נשלחה בתחילת אוקטובר 73 משחתת ללוב, אולם לא מוכרת לעורך המקצועי העובדה ששיגורה היה קשור לטקס כלשהו בנמל טוברוק בלוב. בצד זאת יצוין כי, החוקרים סקל ומלובני (חוקרי טקסטים במצרים) איתרו באינטרנט את ארכיון המסמכים של הנשיא סאדאת. בארכיון זה נמצא מסמך לפיו, אכן במחצית השנייה של ספטמבר 73 נשלחו מנמל אלכסנדריה מערבה מספר כלי שיט במטרה להשתתף בטקס צבאי בנמל טוברוק. באותה עת סאדאת כעס על התבטאות של הנשיא הלובי קדאפי, לכן הוא החליט לבטל את השתתפות הצי באירוע והורה את שר המלחמה שלו, הגנרל אחמד אסמאעיל עלי, להשיב חזרה את הכלים שתוכננו להשתתף בטקס בטוברוק.

⁴⁵ הצפי לתנועת זוג צוללות ופריגטה מיושנת מנמל ספאגה לפקיסטן, לצורך שיפוץ בנמל קראצ'י, היה מוכר וידוע למודיעין הימי. אולם אליה וקוץ בה. הונאה זו השתבשה למצרים מאחר ומאפייני "ההקפצה" הבהולים של הפלגה זו, עוררו את אחד החשדות העיקריים של מודיעין חיל הים בימים שקדמו למלחמה.

⁴⁶ האמת צריכה להיאמר שלמרות צעדי ההונאה שננקטו על ידי הצי המצרי ואשר המחבר משתבח בהם, הרי שבעיקרו של דבר בקרב גורמי המודיעין של חיל הים הישראלי התעוררו חשדות והייתה מוטרדות רבה בשל פעילות חריגה בצי המצרי שבחלקה חרגה מההכנות ומהפעילות הקשורה לתרגיל הבין-זרועי, תחריר 41" שהחל ב-1 אוקטובר.

האימון והתמרונים הבאים או כאשר יגיע הזמן להיכנס למלחמה, ואז יעברו הכוחות הלוחמים בהקדם האפשרי לארגון של "קבוצות קרב".

על בסיס זה החל חיל הים לעבור בזה אחר זה ובחשאי מוחלטת לארגון המלחמה בצורת הארגון של קבוצות קרב, שניתן לסכם כדלהלן:

1- ארבע קבוצות הים שתפעלנה בזירת הים התיכון.

2- שתי קבוצות הים שתפעלנה בזירת הים האדום.

3- קבוצת קרב עצמאית שתפעל באזור באב אלמנדב.

4- שלוש קבוצות קרב עצמאיות שכוללות כמה צוללות, שתפעלנה בזירת הים התיכון ובזירת הים האדום.

5- שתי קבוצות קרב עצמאיות שכוללות אלמנטים של כוחות קומנדו, שתפעלנה בזירת הים התיכון ובזירת הים האדום.

6- עתודה אופרטיבית קלת תנועה בכל אחת משתי הזירות.

מאחר ש"הארגון לפי סוג" של חיל הים וכוחותיו האורגניים, וכן כוחות הטילים ותותחי החוף אינו שונה בהרבה מ"הארגון הקרבי", הותרנו את הארגון כפי שהוא תוך תגבור ההגנה שלהם, כדי לקדם כל סכנה שהם יהיו חשופים לירי טילים ישראליים.

קבוצות הקרב וקבוצות הים החלו לתפוס את עמדות המבצעים שלהן בשתי זירות המלחמה, מה שנקרא "הפתיחה האופרטיבית", בשלבים ובמועדים משתנים, על מנת שלא נסב את תשומת הלב של מנגנוני המודיעין והסיורים של האויב הישראלי.

עמ' 300

לא עמדו בפנינו קשיים משמעותיים כלשהם לגבי "פתיחת הכוחות" בזירת הים התיכון, מאחר שהבסיסים והמעגנים בזירה הזאת היו מוכנים מראש. בניגוד לכך הבסיסים והמעגנים בים האדום, שמספרם היה רב, כך שיוכלו לענות על הדרישות המבצעיות של חסימת קווי התעבורה הימית של האויב, שנמתחו לאורכו של הים הזה. זאת בנוסף לחיזוק המוכנות של הבסיסים הימיים והמעגנים הידידותיים, שמסביב לבאב אלמנדב, לשירות כלי השיט של חיל הים המצרי שפעלו באזור. ולמרות כל הקשיים המנהליים וקשיים טכניים שעמדו בפנינו בהכנת זירת הים האדום, הצלחנו - בזכות שיתוף הפעולה הקונסטרוקטיבי בין מנגנוני חיל הים והמנגנונים של שאר הכוחות המזוינים ושלטונות המדינות הידידות הנוגעות בדבר – בסופן של ההכנות ובזמן סביר לגרום לקבלת כלי השיט שלנו על פי לוח הזמנים של תוכנית "הפתיחה האופרטיבית" ובחשאי ובהסוואה הנדרשים.

סיום והתחלה

תחת מסווה של תרגיל אסטרטגי אופרטיבי משותף ותמרון ימי שנתי הועלתה דרגת הכוננות של הכוחות המזוינים המצריים למצב מלא בשעה שמונה בדיוק בבוקר האחד באוקטובר שנת 1973. נתפסו כל מרכזי הפיקוד והשליטה בכל הרמות, וזאת הייתה השעה שבה החלה "הפתיחה" בפועל של הכוחות והמבנים הימיים באזורי המבצעים שלהם ותפיסת עמדותיהם הסופיות בים התיכון ובים האדום.

מכונת המלחמה הכבדה החלה לנוע במהירות מדהימה יחד עם סיבוב מחוגי השעון, אחרי שכמעט סיימו בארבעים ושמונה השעות האחרונות לתדרך את מפקדי הבסיסים והמבנים ואת קציני המטות הבכירים לגבי המשימות שהוטלו עליהם ולגבי דרכי הפיקוד והשליטה. בבוקר האחד באוקטובר תפסו קצינים של קבוצות המבצעים הימיים את עמדותיהם במרכז הפיקוד של הכוחות המזוינים ובמפקדות ארמיות השדה השנייה והשלישית ובמרכזי הפיקוד של חיל האוויר וההגנה האווירית ובסיסי האוויר, הקשורים לשיתוף הפעולה עם חיל הים.⁴⁷

⁴⁷ מאז תחילת התרגיל הבין זרועי ובימים שקדמו לפרוץ המלחמה אכן הוצבו נציגים של הצי המצרי במפקדות של הארמיות ובשדות תעופה שנועדו לשיתוף פעולה בין ח"א לחיל הים המצרי.

הוראות המפקדה הכללית של הכוחות המזוינים קבעו את שעה שש בבוקר החמישה באוקטובר 1973 כמועד להשלמת המוכנות של הכוחות המזוינים המצריים לפעולה בכל הזירות ובכל החזיתות. במהלך התקופה שבין שני המועדים, 94 שעות,⁴⁸ ביצעו הכוחות היממיים למעלה מ-150 גיחות בכיוונים שונים, חלקן למטרות מבצעים וחלקן כהסוואה למטרות ההונאה.⁴⁹ וכדי להעמיק את ההטעה, אני זוכר שהגעתי כמנהגי למועדון היכטות המצרי באלכסנדריה בימים שלישי ורביעי וחמישי (2, 3, 4 באוקטובר בסוגריים במקור) כדי להשתתף בתחרות סירות המפרש, שבה השתתפה גם קבוצה גדולה של קצינים ימיים ואורחים זרים, כך שהכול נראה רגיל. אני זוכר גם שסיכמתי בתור יו"ר המועצה עם כמה מחברי מועצת המנהלים של המועדון, להיפגש איתם ביום שבת אחה"צ 6 באוקטובר כדי לדון בכמה נושאים, בתנאי שהפגישה שלנו תהיה אחרי שאני אסיים את התחרות באותו היום. ברור שלא היה מקום לפגישה הזאת אחרי שהעולם שמע בשעה שתיים ורבע ביום המיועד את ההודעה הצבאית מס' 1 על הצתת הניצוץ של אוקטובר.⁵¹

⁴⁸ כאן מתכוון המחבר לכמעט 4 יממות שחלפו מה-1 אוקטובר בבוקר כשהחל התרגיל הבין-זרועי 'תחריר 41' לבין תאריך ה-5 אוקטובר בשעה 6 בבוקר. כמועד שנקבע להשלמת המוכנות של כלל הכוחות הצבאיים. במהלך אותן 4 יממות אכן התבצעו בצי המצרי פעולות רבות של שינויי היערכות בין הנמלים, יציאת הכוחות שנועדו לביצוע ההסגר הימי, תנועות של יחידות קומנדו ימי על ציודם מאלכסנדריה למפרץ סואץ, מינויי חירום של נציגים במפקדת הארמיות ובשדות תעופה שונים ועוד.

⁴⁹ אמצעי המודיעין זיהו פעילות מסוימת של האויב הישראלי בימים הראשונים של התקופה הזאת לעבר החופים שלו ולעבר חופי סיני הן בים התיכון והן בים האדום, שבאו לידי ביטוי בסיוורים שגרתיים ופעילות העברת הנפט של מפרץ סואץ אל נמל אילת. ביומיים של 4 ו-5 באוקטובר גברה הפעילות הזאת על ידי השתתפות ספינות טילים "סער" בסיוור מודיעין קרבי, שכללו שטח גדול מחיפה ועד למים של ראס כנא'יס (מז' למרסא מטרור – המתרגם) במערב ובעומק של 150 מייל בים. לזה התלווה סיור אווירי אלקטרוני מול החופים הצפוניים שלנו. באותה העת האויב קידם חלק מכלי השיט הקלים שלו משרם א-שיח' אל המעגנים הכבושים במפרץ סואץ. ולמרות כל זאת לא התערב האויב הישראלי במבצע זריעת המוקשים, שביצעו כלי השיט שלנו בליל 4-5 באוקטובר.

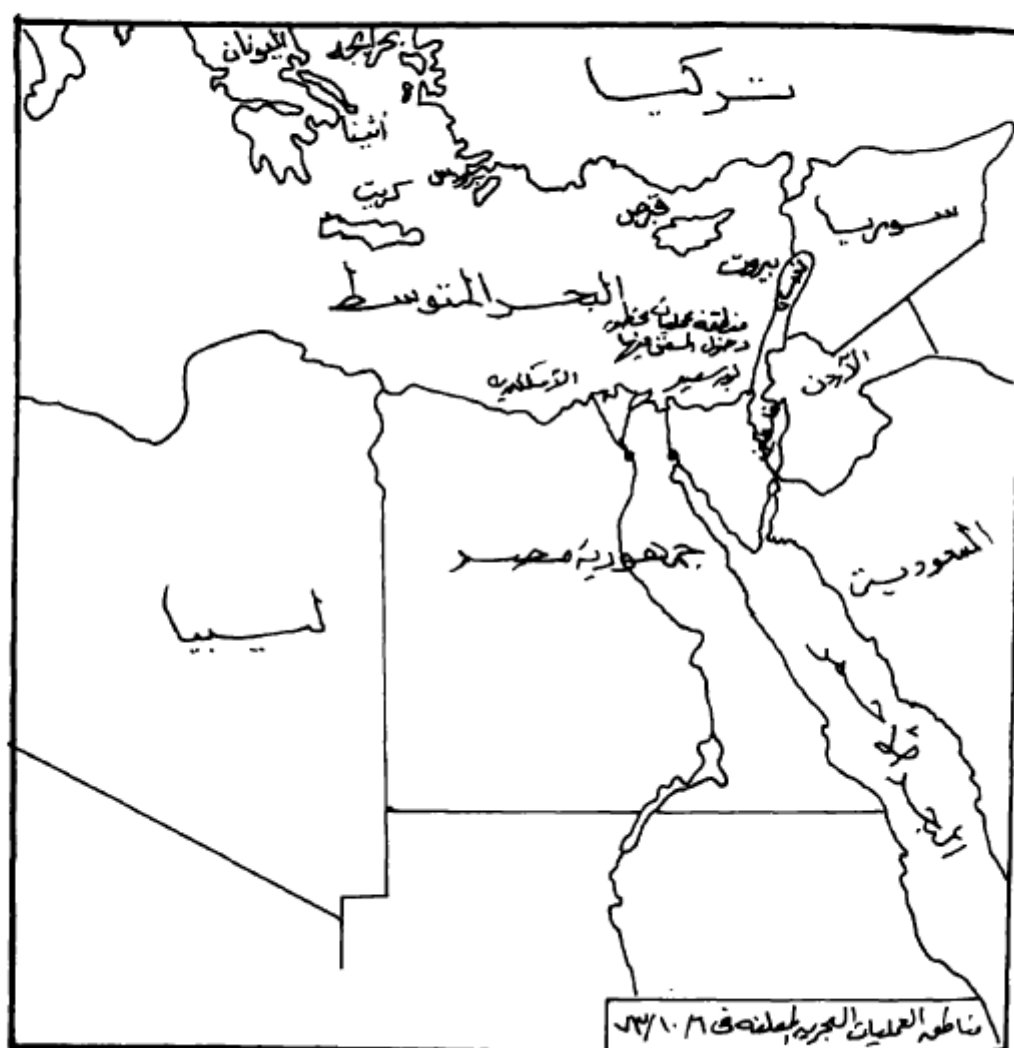
⁵⁰ ההערה הקודמת המקורית של המחבר מעניינת לכשעצמה בנוגע ל-2 היבטים. ההיבט הראשון, הינו העובדה שהם איתרו פעילות ענפה של חיל הים הישראלי בים התיכון בליל ה-4/5 אוקטובר. אכן היה תרגיל שייטתי (תרגיל 'קשתית') של ספינות הטילים של שייטת 3 שכלל כוח "אדום" לביום אויב שהגיע ממערב הים התיכון וכוח "כחול" שהפליג ממזרח למערב לבלום את הכוח "האדום". ההיבט השני הראוי לציון, הינה העובדה לפיה תחילת זריעת המוקשים במיצרי יובל הייתה בליל 4/5 אוקטובר בעוד שלפי מודיעין שהתפרסם לאחר המלחמה נקבע כי זריעת המוקשים החלה בלילה הראשון של המלחמה כלומר בליל 6/7 אוקטובר. בליל 4/5 אוקטובר אכן התבצע סיור חריג של מקשת וסט"רים בליווי סט"לים באזור איי יובל במאפיין דומה לסיוורים שהתבצעו באפריל וביוני שנת 73. בזמן אמת לא ניתנה לסיוורים אלה פרשנות בהקשר למיקוש ימי, אלא ניתנה פרשנות של הכרת הזירה בין השאר למקרה שיצטרכו לתגבר את הכוח הימי במפרץ סואץ. מכל מקום, יצוין כי העובדה לפיה המיקוש בפועל החל (לכאורה) בליל 4/5 אוקטובר חוזרת על עצמה במספר פרסומים שראו אור במצרים ולדעתו של העורך המקצועי עובדה זו הינה תמוהה. מאחר והטלת מוקשים במים בינלאומיים הינה בלתי הפיכה ומשהוטלו המוקשים לפני יום ה-ע ושעת ה-ש המשמעות הייתה שמנגנון ההפעלה שלהם (היו אלה מוקשי השפעה) כווננו לפעול לפחות אחרי 48 שעות מרגע ההטלה. ומה היה קורה אילו הדרג המדיני המצרי היה מחליט לדחות שוב את היציאה למלחמה? בכל מקרה מאחר וגרסתו של המחבר ביחס לעיתוי מועד תחילת המיקוש משקפת מידע ראשוני ומאחר והיא תואמת פרסומים מצריים אחרים, הרי שלא ניתן להתעלם מהנתון הזה שמשמעותו שהצי המצרי החל בפעילות אקטיבית בלתי הפיכה של כ-36-40 שעות לפני פרוץ פעולות איבה.

⁵¹ תרגיל הונאה מעניין ואולי אף מחוכם, אולם לדעת העורך המקצועי לא בטוח שהמודיעין הישראלי היה בכלל מודע לו.

עמ' 301

מפה סכמתית של מזרח הים התיכון והים האדום

- 301 -

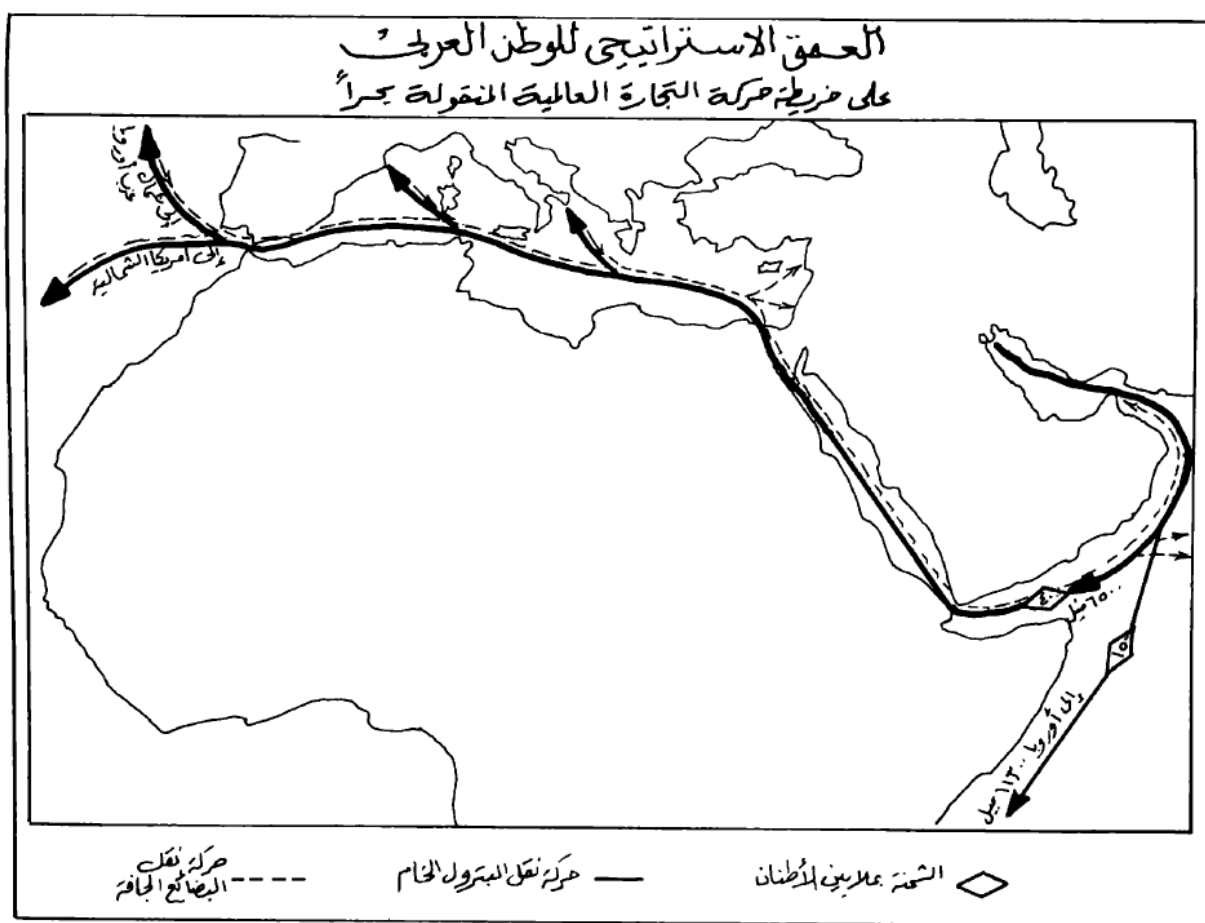

עיניים להם ולא יראו

(בפרק זה מצטט המחבר חלקים מתרגום לערבית של הספר "המחדל" שהתפרסם בישראל, ומבקש להדגיש את עוצמת ההפתעה וההונאה המצרית)

עמ' 304 א'

- 24.4 -

עמ' 306

6 באוקטובר יום ה-ע', שעת ה- ש' פחות 60 דקות

(הערת המתרגם: הקטע הבא מתואר באופן דרמטי)

הסצנה רצינית ומרהיבה: הצוללות המצריות מסתננות אל מבואות נמלי חיפה ואשדוד והנתיבים אליהם, ואל אזורי המבצעים שלהן במרכז הים האדום ובדרומו. המשחתות יוצאות במהירות אל עמדותיהן בתוך ומחוץ

למיצר באב אלמנדב בקצה הדרומי של הים האדום, יחידות המיקוש מתמרנות ומטעות בתוך מימי מפרץ סואץ במטרה לפזר את מטען במימי הכניסה הדרומית למפרץ. כוחות הקומנדו מעבירים בדממה את סירותיהם ואת הנשק שלהם בפורט סעיד ובמעגנים בחוף המערבי של מפרץ סואץ, הסירות וכלי הרכב בתנועה נמשכת עם מטען הטילים והמוקשים לעבר אתרים סודיים בחופים בשתי הזירות. מכליות הדלק בתנועתן המונוטונית הרגילה מתקרבות אל אזורי המבצעים של קבוצת באב אלמנדב כדי לספק לספינות את הדלק הנחוץ להן. ואז - דממה. והמתנה. עיניים בורקות במרכזי הפיקוד אחרי שסולקו מפות התמרון האופרטיבי, ואת מקומן תפסו מפות המבצעים הימיים האמיתיים.

עמ' 307

אין ספק שהאויב הישראלי הרגיש דבר מה כתוצאה משני אירועים, שכמעט שחשפו את הכוונות שלנו להתקפה הממשמשת ובאה, אילו היו חוקרים בדקדקנות את הנדרש על ידי מנגנון המודיעין הישראלי. ביום שישי החמישה באוקטובר, יום לפני תחילת המלחמה, התרחשו שני אירועים. הראשון היה נחיתת מטוסים סובייטיים במצרים ובסוריה, כדי לפנות במהירות את האזרחים הסובייטים משתי המדינות⁵². האירוע השני נוגע להחלטה של משרד התעופה האזרחית המצרית מאותו היום להפסיק את תנועת המטוסים האזרחיים בשמי מצרים החל מאותו היום בצהריים. ההחלטה הזאת פורסמה בכל שדות התעופה וחברות התעופה בעולם, אבל המפקדה הכללית הזדרזה לתקן את המצב והוציאה צו על ביטול ההחלטה הזאת וחידוש תנועת המטוסים האזרחיים כרגיל, והתנצלה על האירוע בשל סיבות טכניות.

עמ' 308

למרות שהאירוע הראשון היה חשאי והשני פומבי, אני חוזר ואומר שאין ספק שהאויב הישראלי הרגיש דבר מה, משום שהממשלה הישראלית כינסה ישיבה בבוקר 6 באוקטובר, בהמשך לישיבה שהתכנסה ביום הקודם ואשר הסתיימה בצהריים, אבל ללא סכנה למלחמה וללא צפי לתקיפה ערבית קרובה. על הגברת גולדה מאיר ראשת הממשלה הוטל לקיים קשר מדיני כדי להפחית את חריפות המתח, ומאיר ביקשה משר החוץ שלה אבא אבן, ששהה באותו הזמן באמריקה, להתקשר עם שר החוץ האמריקאי ולקרוא להרגעת הערבים, שלא יחששו מהתקפה ישראלית, משום שישראל איננה מתכוונת לבצע התקפה כלשהי. ומה שמעניין הוא, שהשיחה הטלפונית בין אבא אבן לבין קיסנינג'ר התקיימה בערך בשעה 6 בבוקר יום שבת 6 באוקטובר לפי שעון וואשינגטון, כלומר שעה 13:00 לפי שעון קהיר, ששים דקות כמעט לפני תחילת המתקפה הערבית.

תהפוכות הגורל, היכן אנחנו (כיום) לעומת יוני 1967. ישראל רוצה לממש את מהותה בהטעיה והונאה, אבל איזה הבדל עצום! המכה הערבית הכוללת קרובה יותר ממה שחשבה. גולדה מאיר ציפתה - בעקבות הישיבה של הקבינט וההתרעות של הגנרל אלעזר מאותו היום - שהכוחות המצריים יתקפו אחרי רדת השמש ביום ששה באוקטובר, והיא רצתה להרוויח זמן או ליתר דיוק להקדים ולהתכונן לבצע מכה ניצחת כנגד הכוחות המצריים עד שתשלים את הגיוס הכללי, שהוחל למעשה באותו היום אחרי שהועלתה דרגת הכוננות של הכוחות הישראליים לדרגה הגבוהה ביותר⁵³.

עמ' 309

אבל לראשונה הזמן חלף, והתכנון הישראלי - וגם זה לראשונה - התבטל אל מול התכנון הערבי המרהיב, ועם ישראל מצא עצמו ניצב אל מול הענק המצרי שמשיקף עליו ביהירות מעל הריסות קו בר לב, וקריאות "אללה אכבר" מהדהדות בשמי סיני האהובה. בשעה שתיים בדיוק אחר הצהריים ששה באוקטובר 73 על פי שעון קהיר החלה הספירה לאחור עד לשעת ה-ש', ומחוגי השעון כמעט הגיעו לחמש דקות אחרי שתיים כשנדלק הניצוץ של אוקטובר.

ונפתחו שערי הגיהנום

בדיוק בשעה שתיים וחמש דקות אחה"צ ששה באוקטובר עברו 250 מטוסים מצריים את קווי האויב הישראלי מזרחה מתעלת סואץ והחלו בתקיפה המפתיעה על חיל האוויר הישראלי בסיני. באותה העת פתחו למעלה מאלפי תותחים

⁵² הנשיא סאדאת זימן את השגריר הסובייטי בקהיר ביום רביעי 3 באוקטובר למשש את הדופק של עמדת בריה"מ במידה ומצרים תצא למהלך צבאי, והנשיא אסד עשה אותו הדבר עם השגריר הסובייטי בדמשק ביום חמישי 4 באוקטובר (על שיחה עם הנשיא סאדאת שניהל העיתונאי המצרי עבד א-רחמן א-שרקאוי והזכיר מר מוסא צברי בספרו "המסמכים של מלחמת אוקטובר" ראה בהערות השוליים בעמודים 278-279). המודיעין המצרי דיווח לנו לפני בוקר 6 באוקטובר, שהנספח הצבאי הסובייטי עדכן אותן, שהוחלט שלא לכסנדריה תגיע קבוצה של ספינות שתכלול נושאת גייסות ומקשת וציידת צוללות בשעה שש בערב של יום 6 באוקטובר כדי להסיע את המשפחות הסובייטיות.
⁵³ כתב האובזרוור בווישינגטון כתב בגיליון שיצא ביום 14 באוקטובר 1973 מאמר, ובו נאמר: "מנגנון המלחמה הישראלי הסתמך מודיעין אדיר ועל תגובת נגד צפויה. אז מדוע נכשלו בפעם הזאת בפירוש העובדות שהזדקרו מול פרצופם". (מתוך כתב העת "המדיניות הבינלאומית", הגיליון שיצא באחד בינואר 1973, עמ' 84 - 90).

את פיהם מהגדה המערבית של התעלה ושפכו אש וגופרית על האויב הישראלי לכל אורך החזית. חמש דקות לאחר מכן נכנסו ספינות הרקטות ותותחי החוף המצריים למערכת ההכנה באש כנגד האויב מזרחית לפורט פואד ולעבר אזור ראס מסלה / עיון מוסא מעבר למפרץ סואץ. הארץ רעדה והשמים והמים התפוצצו מאש הגיהנום, והגלים הראשונים של הארמיות פשטו על שני המקומות הבלתי מתקבלים על הדעת (לפשיטה): תעלת סואץ וקו בר לב. לא עברו שלושים דקות מתחילת המתקפה ודגלי מצרים מתנופפים מעל סיני, וצעקות אללה אכבר פרצו מעומק הלב של הלוחם המצרי וכיסו את קולות הנפץ של התותחים וטרטור המטוסים ורעם הטילים.

בשעה שלוש וחצי פרסמה מצרים הודעה לכל העולם, שהפיץ משרד החוץ המצרי על אזורי מלחמה בים האדום ובים התיכון, במים שבגבול קו רוחב 33 מעלות צפון וקו אורך 29.5 מעלות מזרח בים התיכון, והמים שמצפון לקו רוחב 33 מעלות בים האדום.

עמ' 310

גם ממשלת רפובליקת תימן הדרומית פרסמה הודעה דומה, שכללה את המים של אזור באב אלמנדב, כך שהמלחמה של מצרים נגד ישראל כיסתה למעלה מחצי מיליון קמ"ר של מימי הים התיכון והים האדום. כאן ראוי לציין, כי רוב השטח הגדול הזה מתאים לכל צורות הקרבות הימיים, למעט חלקים של מיצרי סואץ ועקבה, והמים שבקצה הדרומי של הים האדום, אשר ניתן לנצל את המכשולים הטבעיים שלהם לקיום צורות מסוימות של מבצעים, כמו מיקוש והסתערות של ספינות טורפדו, או הפגזה בתותחי החוף ובטילים.

המבצעים הימיים, למעט המצור בבאב אלמנדב ובגזרה הדרומית של הים האדום, התקיימו באותם השלבים אשר עברו על שאר הקרבות, ואשר ניתן להסבירם באופן כללי כדלהלן:

1- הפשיטה ותפיסת ראשי הגשר בפרק הזמן שבין 6 – 13 באוקטובר.

2- פיתוח ההתקפה ומתקפת הנגד בפרק הזמן שבין 14 – 16 באוקטובר.

3. פיתוח הקרבות מערבית לתעלה בפרק הזמן שבין 17 – 26 באוקטובר

4. הפסק האש עד הפרדת הכוחות.

החלוקה הזאת אין פירושה שהיו הפסקות בין כל שלב ושלב, המשמעות היא שמהלך הקרבות גרמו לשינויים אסטרטגיים או אופרטיביים בולטים במהלך המלחמה ככלל.

עמ' 311

שער שלישי

המלחמה והסכנה המחושבת

השלב הראשון של המלחמה, 6 – 13 באוקטובר 1973

השלב הזה נפתח בשעה שתיים ועשר דקות אחה"צ של יום 6 באוקטובר בהפגזה של תותחי החוף והטילים בבסיס פורט סעיד הימי על הנקודה המבוצרת (מעוז - המתרגם) הישראלית שנמצאת ממזרח לפורט פואד, בעת שכוחותינו פושטים על תעלת סואץ. והסיבה לחשיבותה של הנקודה הזאת היא, שדרך החוף בצפון סיני מובילה ישירות אל מרכז הפיקוד של האויב ברומאני, והיא צפוי שהישראלים יפנו חלק מהעתודה המשוריינת שלהם וחלק מהמאמץ האווירי לאזור הזה, על מנת לעצור את המתקפה של הכוחות המצריים על דרך רצועת החוף. ההפגזות הללו הצליחו לנתק את הדרך הזאת ולמשוך אל האזור חלק גדול מהמאמץ האווירי של האויב ואת העתודה המשוריינת שלו. מעבר לכך הצליח הקומנדו המצרי בכוח של פלוגה⁵⁴ לתפוס עמדות מזרחית לנקודה המבוצרת (המעוז) במשך

⁵⁴ הפלוגה הזאת הפליגה בשעה 1:45 אחה"צ אחרי שהועמסה בפורט סעיד, והיא הונחתה מזרחית לנקודה המבוצרת בשעה 5 בערב באותו היום.

יומיים, והם חזרו לאחר השלמת משימתם והצטרפו לכוחות פורט סעיד.⁵⁵ בדרום השתתפו התותחים, שהיו ממוקמים באזור סואץ, יחד עם כוחות הארמיה השלישית בהכנה באש להתקפה של כוחותינו על תעלת סואץ ולחציה אל הגדה המזרחית.

לאחר מכן, ובמשך הערב של יום 6 באוקטובר ולמחרת בבוקר, המשיכה הפעילות של חיל הים בשתי הזירות. למען האמת, האויב הישראלי, למרות שספג

עמ' 312

אבדות ונותר משותק מחשבתית ואיבד את השליטה על חיל האוויר שלו בשעות הראשונות של המתקפה בחזית סיני, (למרות זאת) הוא הצליח לרכז מחדש את המאמץ האווירי והשתמש בו בהיקף מסוים כנגד המבצעים הימיים שלנו באזור מפרץ סואץ ובפעילות רבה יותר מצד המבנים הימיים שלו בזירת הים התיכון.

למן השקיעה של יום 6 באוקטובר ועד השחר של יום המחרת התחוללו קרבות בשתי הזירות. מבסיס אלכסנדריה הפליג לפני ערב היום של 6 באוקטובר מבנה הים בכוח של 6 ספינות טילים וספינת טורפדו אחת מצוידת ברקטות בי-אם-21⁵⁶ לכיוון החוף הצפוני של סיני, כדי להפגז את אזור ראס ברון⁵⁷ ברקטות, ואילו המבנה יבצע "ציד חופשי" של ספינות האויב לאורך נתיב ההפלגה שלו ובדרכו חזרה, ובאזור ראס ברון. המבנה הגיע אל האזור מבלי שפגש ספינת אויב כלשהי, ושלושים דקות אחר חצות ליל 6 – 7 באוקטובר שיגר 80 רקטות בקוטר 122 מ"מ על ראס ברון והחל לשוב לאלכסנדריה.

לא חלפו כמה דקות והשמים מאחורי המבנה הוארו ב-25 נורים שהטילו מטוסים ישראליים, ומיד לאחר מכן תקפו תקיפה מרוכזת תוך שימוש בפצצות ומקלעים וטילים. לאחר מכן תקפו מסוקים בטילים תוך המשך תאורה על מימי המערכה בנוחים מהאוויר לצורך תקיפה חוזרת של המטוסים על כלי השייט של המבנה, שהתפרס כדי לאפשר תרגילי התחמקות מהתקיפה האווירית. תוך כדי הקרב הופיעו 4 ספינות קלות עוינות שניסו לתקוף את ספינת הטורפדו בתותחים ובטילים, אבל נחלו כישלון ונסוגו מהמערכה, אשר הסתיימה בערך בשעה שתיים לפנות בוקר של יום 7 באוקטובר⁵⁸, אחרי שהפלנו לאויב מטוס אחד ואנחנו איבדנו ספינת טילים אחת⁵⁹, ושאר הספינות במבנה שבו לבסיסן באלכסנדריה.

מיעוט שיעור האבדות אצלנו במערכה הזאת הינו תודות לגיחת הונאה, שביצע מבנה הים אחר של ספינות טילים וספינות טורפדו באותה השעה לכיוון צפונית לאלכסנדריה ולעומק 100 מייל אל תוך הים, כדי להביא את האויב לחשוב שאנחנו מתכוונים לתקוף את חיפה⁶⁰.

⁵⁵ מניסוח פסקה זו, לרבות הערת השוליים המקורית הקודמת של המחבר, לא ברור האם כוונתו לכוחות קומנדו שהונחתו בחוף צפון סיני ממסוקים או כוח קומנדו שהובל בסירות. מכל מקום, אכן בשעות הראשונות של המלחמה היו ניסיונות של הנחתת קומנדו מצרי מהאוויר ואולי גם מהים מזרחית למוצב בודפסט (המוצב היחידי שלא נפל). בהמשך ימי המלחמה היו שוב ניסיונות הגעה של אנשי קומנדו למוצב ובאופן ברור תוך ניסיונות הגעה עם סירות קומנדו.

⁵⁶ המחבר מתכוון לכונרת מטל"רים 122 מ"מ 40 קנים שהותקנה בסט"ר מדגם פ-183 (כונרת אחת) ובסט"ר 'שרשן' (2 כונרות).

⁵⁷ המחבר מתכוון לבסיס "דפנה" של חיל הים בצפון סיני.

⁵⁸ תיאורו של המחבר אודות קרב ימי זה בליל 6/7 אוקטובר אינו משקף נאמנה את העובדות שהתרחשו בפועל. מכל מקום, ספינות הטיילים של חיל הים שפעלו באותו מרחב שיגרו לעבר הכוח המצרי טילי גבריאלי, אולם בשל תקלה טכנית הטיילים לא פגעו.

⁵⁹ מטוס 'פנטום' של חיל האוויר הופנה לתקוף את הכוח הימי המצרי צפונית לפורט סעיד בדרכו מערבה. סטי"ל 'אוסה' מס' 525 נפגע כתוצאה מתקיפה זו. כעבור מספר ימים חלק מניצולי הסטיל הזה נפלטו לחופי צפון סיני ונלקחו בשבי.

⁶⁰ למיטב ידיעתו של העורך המקצועי, כמו גם למיטב ידיעתם של ברי סמכא בתחום, לא אותרה פעילות של כוח מושט שכזה מצפון לאלכסנדריה שנועד לדמות תקיפה כביכול של חיפה. יתרה מכך, החוקר פסח מלובני שניתח פרסומים מצריים רבים אודות המלחמה, מצין ביחס לאותו קרב בליל 6/7 אוקטובר שהיה זה דווקא "חיל האוויר המצרי שביצע גיחת הטעיה מצפון לאלכסנדריה לעומק של 100 מייל בים כדי למשוך את תשומת לב המבנה האווירי הישראלי לעבר אבטחת נמל חיפה שבים התיכון (במשתמע הגיחה המצרית הייתה אמורה לאיים על נמל חיפה)", העורך המקצועי מתרשם כי הגרסה המופיעה אצל מלובני משקפת את המציאות שהייתה באותו לילה ולא תאורו של אבו-ד'כרי על כוח ימי שביצע הטעיה כביכול.

האבדות שלנו באותה המערכה ושובו של מבנה ההלם השני בשלום לבסיסו בבוקר 7 באוקטובר. למרות שתקיפת ראס ברון הייתה בעלת חשיבות למבצעים של אותו היום, התוכנית הייתה לתקוף בעיקר את רומאני ברקטות, וזה בוצע על ידי פלגה של ספינות תותחים ורקטות בשעה 18:00 ביום 6 באוקטובר, ולאחר מכן הפלגה שבה בשלום לבסיסה בפורט סעיד.

למרבה הצער, המבצע של הצוללות, שהוטל עליהן למקש את פתחי הנמלים בחיפה ובאשדוד בליל 5 – 6 באוקטובר, לא צלח. אחרי שהצוללות הגיעו לעמדותיהן במועד שנקבע להן, אירעו כמה תקלות טכניות אצל אחת מהן והיה צורך לגרור אותה, וכדי לשמור על חשאיות כוונותינו והקפדה שלא ייחשף מועד תחילת המלחמה, הוצאה הוראה להשיב את הצוללת השנייה גם היא לבסיסה.

הפעילות האווירית של האויב באזור מפרץ סואץ באותה העת של 6 – 7 באוקטובר לא הייתה אינטנסיבית פחות מאשר הפעילות מעל זירת הים התיכון, ואולי הייתה אפילו רבה יותר. חלק מהמבצעים הצליחו לממש את יעדיהם בשלמות, בעוד אחרים מומשו חלקית. שדה המוקשים במעבר הראשי בכניסה למפרץ סואץ הושלם ללא כל אבדות בקרב כוחותינו,⁶¹ וספינות קלות אחרות הפגזו את מעגן ראס סדר ברקטות, וכולן שבו אל בסיסיהן בשלום. מצד שני קבוצת קרב שכללה שתי ספינות טילים ושתי ספינות תותחים ורקטות הפליגה בשעה 20:30 ביום 6 באוקטובר בדרכה אל אזור שרם א-שיח', ובשעה 01:00 לפנות בוקר 7 באוקטובר הפגיזה את המעגן בטיילים מונחים⁶², אבל מטוסים

עמ' 314

ישראליים מנעו מהפלגה השנייה להגיע אל מקום השיגור, והפלגה נאלצה לשוב במהירות אל הבסיס ללא נפגעים. באותה השעה לערך החלו אלמנטים של הקומנדו, שהיו מרוכזים בחוף המערבי של מפרץ סואץ, להוריד את הציוד שלהם לים במטרה לחצות את המפרץ ולהתגנב אל חופיו המזרחיים, אבל התקפה אווירית של האויב על אזורי ההעמסה גרמה לביטול ההנחתה, וכאשר חזרו על הניסיון גרם מזג אוויר גרוע לביטול החצייה, והמבצע כולו נדחה.⁶³

בשעה 19:30 השלימו חמש הדיביזיות המצריות וכוחות של גזרת פורט סעיד את הפשיטה על תעלת סואץ לאורך החזית, השתלטו על 15 נקודות מבוצרות (מעוזים) של האויב, השלימו כיתור של שאר המעוזים והקימו ראשי גשרים בגדה המזרחית של התעלה בעומק של 2 – 3 ק"מ⁶⁴. לידיעות הללו, אשר הזדרזנו לפרסם בקרב כל הכוחות והיחידות בכל רחבי זירות המלחמה, הייתה השפעה רבה על המורל של הכוחות, מה שחיזק את עוז רוחם להמשיך ולנצח. בתוך פחות משש שעות תקף הרצון המצרי את אחד משני (הגורמים) הבלתי אפשריים וטלטל את (הגורם) הבלתי אפשרי השני, ואגדת הצבא הישראלי הבלתי מנוצח התנפצה.

בשעות הראשונות של 7 באוקטובר בבוקר החל שטף הדם הכלכלי של ישראל להכתים את פני הים מבאב אלמנדב בקצה הדרומי של הים האדום ועד לקפריסין בצפון זירת הים התיכון ומערבה עד האי סיציליה, אבל את האירועים הללו ראוי לרשום על פי סדר ההתרחשות של שאר אירועי המלחמה, משום שאלה בעלי אופי מיוחד שלם, שאנו נציג בפורטורט בהמשך.

עמ' 314 א' (מערכת ספינות הטיילים 8 – 9 באוקטובר 1973)

⁶¹ שוב אנחנו חוזרים לסוגיית עיתוי ביצוע המיקוש הימי במיצרי היובל. האם התחיל בליל 6/7 אוקטובר או שמא החל כיממה וחצי לפני פרוץ פעולות האיבה כפי שהמחבר טען קודם לכן בספרו הזה בעמוד 301 לעיל.

⁶² אכן בליל 6/7 אוקטובר בוצע שיגור של טילים ימיים מסוג 'סטיקס' לעבר ראס מוחמד הסמוך לנמל שארם. העורך המקצועי סבור כי פעילות ירי זו נועדה להוות פעולת הסחה למבצע המיקוש הימי שהתבצע במיצרי יובל באותה עת. בזמן אמת חששו גורמי הפיקוד בחיל הים בזירת ים סוף כי הירי נועד לפגוע באוניות נחיתה של ישראל שפעלו באזור. העורך המקצועי מטיל ספק שהמצרים היו מודעים בכלל לקיומם של ספינות הנחיתה הישראליות באותו מרחב.

⁶³ מעניינת העובדה שהמחבר איננו מצין את התקיפה שביצעו זוג ספינות 'דבור' במעגן מרסה תלמת מדרום לראס זעפרנה. ראוי לציון שגם בפרסומים אחרים שראו אור במצרים, לא מוזכרת תקיפה זו, שבמהלכה הושמדה ספינת משמר קלה מסוג 'ברטרם' וסירות גומי נוספות וכנראה גם סירות דייג. להערכת העורך המקצועי מחלוקת או יריבות בין הצי המצרי לבין פיקוד ים סוף גרמה לכך שאירוע זה לא מוצא ביטוי ראוי בפרסומים המצריים. פרסומי חיל הים המצרי מתעלמים מהאירוע. פרסומים של גורמי צבא אחרים (כמו למשל גורמי פיקוד ים סוף) מציינים כי באותו לילה נכשל הניסיון להוביל כוחות קומנדו ע"ג סירות בגלל מצב ים והצפת מנועי סירות הגומי במים.

⁶⁴ דיווח ממרכז הפיקוד הראשי של הכוחות המזוינים אל מרכז הפיקוד של חיל הים באלכסנדריה, הדיביזיות מימשו את יעדיהן הישירים. לאחר מכן בשעה 02:40 יום 7 באוקטובר פורסמה התרעה מפני אפשרות שהאויב יבצע תקיפת נקם אווירית חזקה כנגד אמצעי ההגנה האווירית וכנגד המעברים ובעומק, וזאת החל באור ראשון של יום 7 באוקטובר.

בלייל 7/8 אוקטובר אכן התמקם כוח של ספינות טילים ישראליות מול חופי רומאני במארב לכוח ימי מצרי שינוע מזרחי. בשעות הבוקר המוקדמות של ה-8 אוקטובר, נורו מפתח נמל פורט סעיד 4 טילי ים-ים על ידי סטיל 'אוסה'. הטילים כוונו לעבר ספינות חיל הים שפעלו באזור רומאני ולא פגעו במטרתם.

ופרץ במהירות גבוהה לכיוון מזרח, וחשף את כוונותיו לפתות את הספינות שלנו לרדוף אחריו ולהביא אותן לטווח הטילים של שתי הקבוצות, הרחק ממסגרת ההגנה האווירית של פורט סעיד.

אבל התכסיס לא גרם למפקד הספינה שלנו לעצור את ההתקדמות, ואחת מספינות החלוץ של האויב הזדרזה להפיץ אותנו בטיילים בעת שמפקדת פורט סעיד הורתה לשתי הספינות לשוב אל הנמל לאור גילוי פעילות אווירית עוינת מעל האזור. ולמעשה באור ראשון כאשר ספינת החלוץ (של האויב) התקרבה לכניסה לנמל פורט סעיד, ראה צוות הספינה (המצרית) את אחד (ממטוסי) הקרב של האויב חוצה את הנתיב שלו מאחור בגובה נמוך בעת שמטוס אחר שיגר נור תאורה עם התקרבות הספינה לנתיב הכניסה לנמל, אבל האויב הישראלי נכשל בתקיפת שתי הספינות או הספינות האחרות, שעגנו בצידי הנתיב וביצעו שם תצפית מכ"ם.

עמ' 316

הקרב נמשך כחמש שעות, שבמהלכן הצליחו שתי ספינות הטילים המצריות ליירט ארבע ספינות טילים ישראליות ולהטביע אחת מהן,⁶⁸ ולהכשיל את הניסיון של האויב להעביר תגבורות לכוחותיו הנצורים מזרחית לפורט פואד.

בזמן שהספינות שלנו התקרבו למבואות פורט סעיד התגנבו קבוצות של אנשי צפרדע מצריים אל הגדה המזרחית של מפרץ סואץ, ובשעה 04:30 יום 8 באוקטובר פשטו בהצלחה על מעגן בלאעים ופוצצו אסדת קידוח נפט, ושוב בשלום אל בסיסם⁶⁹. ראוי לציין, שאחת הקבוצות הללו לא הצליחה להצטרף לשאר הקבוצות בנקודת המפגש במועד שנקבע לחזרה, והאנשים חצו את המפרץ בשחייה לגדה המערבית אחרי שהוכיחו אומץ בעת ביצוע המשימה על סכנותיה והסכנה שבחשיפה לאויב בהיותם במים או מחשש לתקיפה של כרישים. יש בכך הוכחה לאימונים הרציניים בעתות שלום תחת תנאים הקרובים ביותר לתנאי מלחמה בפועל. זה גם משקף את יכולת הביצוע של החיילים בעת מלחמה בזכות האימונים המתישים.

הפעילות שלנו לא הייתה רק קרבות והתקפות אלא כללה גם פעולות הגנה על הבסיסים והמעגנים הימיים ועל מטרות החוף החיוניות, שהיו פזורות לאורך חופי הרפובליקה. אמצעי ההגנה משתנים על פי המיקום ואופי הפעילות: יש בסיסים ראשיים כמו אלכסנדריה ופורט סעיד וסואץ, ויש בסיסים קדומניים כמו ע'רדקה וספאגה, ויש בסיסים משניים כמו מטרור וא-סלום. כמו כן יש מעגנים פתוחים ומעגנים מוגנים ומה שנקרא נקודות ריכוז או נקודות יציאה. מטרות החוף החיוניות הן עמדות תותחים או טילים, או תחנות מכ"ם והתראה, או מכלי דלק וכדומה.

סידורי ההגנה על מקומות כאלה לא פסקו יומם ולילה או בשל תנאי מזג אוויר, בניגוד לקרבות התקפה, אשר יתכן שעד גבול מסוים יוגבל לוח הזמנים שלהם, בעיקר אם היוזמה הייתה שלנו,

עמ' 317

והבסיסים הימיים הראשיים מהווים את המטרות המפתות לתקיפת האויב: הפגזה ימית, הפצצה אווירית, פעולות חבלה של הקומנדו, החפה ימית או הנחתה באגפים מהים או מיקוש פתחי הנמלים ונתיבי הכניסה אליהם. זאת הסיבה שהגנת הבסיסים הימיים ככלל והבסיסים הראשיים בפרט (מטופלת) בתשומת לב רבה, בעיקר בכל מה שקשור לאמצעי מעקב והתראה ואמצעי סיכול כנגד כל צורות התקיפה.

עד שקיעת החמה ב-8 באוקטובר אף אחד מהבסיסים או המעגנים שלנו בשתי הזירות לא היה נתון לתקיפה רצינית מצד האויב הישראלי. אבל החל מאותו היום בערב, אחרי שהתעורר מההלם הראשוני, החל האויב להפנות חלק מהמאמץ הימי שלו בסיוע אווירי לתקיפת המעגנים הימיים המצריים או לפשוט עליהם על ידי אלמנטים של הקומנדו, בנוסף לניסיון לפרוץ את מסגרות ההגנה האופרטיבית של הבסיסים כאמצעי לבדוק את הדופק ולהכיר את מערכת הסיכולים וההגנה של המסגרות הללו ואת טווח היכולת שלה.

⁶⁸ בניגוד לנטען על ידי המחבר, אף ספינה ישראלית לא נפגעה במהלך אירוע זה.

⁶⁹ על פי עדותו של סגן נביל עבד אל-ואהב (בסרטון הסברה של הצי המצרי) מפקד כוח הקומנדו הימי המצרי שביצע את החבלה באסדת הקידוח, הפעולה התבצעה ב-9 אוקטובר. לדבריו הכוח יצא ליעד הפעולה על גבי 2 סירות גומי ממעגן ראס-ע'ריב. לא ברור ממה נובע ההבדל והשוני בתאריך הביצוע. מצד אחד שעות הבוקר של ה-8 אוקטובר (גרסת מחבר הספר) לבין ה-9 אוקטובר (גרסת מפקד הפעולה בשטח). נראה שההבדל נובע מכך שמפקד הצי התבסס על הנחיית הביצוע שהורדה לשטח ב-7 אוקטובר לביצוע ב-8 אוקטובר לפנות בוקר, בעוד שמפקד הכוח מעיד מתוקף חוויותיו האישיות שהמבצע התבצע רק ב-9 לחודש, כמו כן יתכן שחל שינוי במועד הפעולה והיא נדחתה ביממה בגלל מצב ים. מכל מקום יש לציין כי יעד זה נבחר לביצוע על ידי אנשי הצפרדע המצריים כתחליף לפעולה שתוכננה לביצוע בנמל אילת (בדומה לפעולות שבוצעו במלחמת ההתשה), אולם הדרג המדיני במצרים לא אישר ביצוע פעולות התקיפות בתחומי הקו הירוק של ישראל.

בסביבות השעה 19:00 יום 8 באוקטובר הגיעו ידיעות על צפי שהאויב יבצע החפה באזור פורט סעיד / דמיאט. מיד הפליג אחד ממבני ההלם של ספינות הטילים מבסיס אלכסנדריה לסיור מודיעין קרבי במטרה לאבטח את המסגרת האופרטיבית של הזירה ולהשמיד את כלי השייט של האויב ואת הריכוזים האמפביים. מבנה ההלם שלנו לא אמר לחצות את קו אורך 31,5 מעלות מזרחה (הקו שעובר מערבית לעיר דמיאט. בסוגריים במקור), על מנת שהפעילות שלו לא תתערב עם הפעילות של מבנים ואמצעי הגנה אחרים של בסיס פורט סעיד. החשיבות של ההגנה על פורט סעיד נובעת ממעמדה המיוחד כבסיס ימי בקו המגע הישיר עם ישראל והקפדה יתרה לחסל כל ניסיון החפה, שיאיים על מצב הכוחות. בהסתמך על המידע מסיורי המכ"ם התברר קיומה של פעילות ימית ואווירית גדולה באזור פורט סעיד / דמיאט, ופעילות של כלי שיט אחרים לעבר העיר ברלס, שהאויב עלול להשתמש בה כמארב למבנה ההלם שלנו. בנתיב ההתקדמות שלו

עמ' 318

לעבר דמיאט. בחצות הלילה קלטו מכשירי המכ"ם של הסטיל"לים המצריים את כלי השייט הללו, שהתברר שהיו 9 ספינות טילים⁷⁰ מחולקות לשלוש קבוצות, בכל אחת מהן שלוש ספינות, ומבנה ההלם שלנו תפס עמדות תקיפה. 24 דקות אחר חצות ליל 8 – 9 באוקטובר פרצו ספינות הטילים המצריות לפגוע בספינות האויב, וחלקן שבו על עקבותיהן מזרחה במהירות. לפני שכמעט נעלמו הספינות הללו מעל צגי המכ"ם החל מבנה ההלם שלנו לשוב לאלכסנדריה, ואז עטו עליו מסוקי האויב, שחגו מעל החוף באזור דמיאט / אלברלס, והחלו לשגר עליו טילים. למרות התמרונים המצוינים בניסיון להתחמק מתקיפות מטוסי האויב, העליונות האווירית שלו וחולשת הגנת הנ"מ שלנו, נפגעו כמה ספינות ומהירות המבנה פחתה ולאויב ניתן זמן לרכז את הספינות שנפוצו לכל עבר ולשוב ולתקוף מהים ומהאוויר בטיילים, ושלוש ספינות שלנו הוכרעו וחוסלו במים יחד עם מספר רב של הצוותים בתותחי 76 מ"מ ו- 40 מ"מ. המערכה הזאת, אשר נמשכה כתשעים דקות, הביאה לטביעת חמש ספינות ישראליות במקביל לשלוש ספינות שלנו.⁷¹

אם נפרט מעט אודות המערכה הזאת נאמר, כי זאת המערכה הראשונה של התנגשות טילים בהיסטוריה של המלחמות הימיות. אם ההטבעה של המשחתת הישראלית אילת בטיילים ימיים מצריים ב- 21 באוקטובר שנת 1967 נחשבת לשימוש הראשון בטיילים מונחים בהיסטוריה של מלחמות ימיות, הרי מערכת ברלס הזאת נחשבת בתור המערכה הראשונה בהיסטוריה של המלחמות הימיות, שבה התרחש קרב טילים בין שני כוחות ימיים מנוגדים. מצד שני, המערכה הזאת שיקפה את עוצמת הקשר של הצלחת הקרב הימי עם הגורם האווירי והמיומנות של שיטת הקרב הישראלית בשימוש בספינות הטילים שטח – שטח עם מסוקים⁷² נושאי טילים אוויר – שטח בתור כוח הלם, (והצלחה) שלהם למנוע מספינותינו

עמ' 319

את ניצול העליונות של טווח הטילים שלנו, שעולה על טילי גבריאלי הישראליים. הם ניצלו את היעדר הגורם האווירי האורגני אצלנו, מה שאפשר למסוקיהם להכות מכה ראשונה ולפגוע בספינות שלנו או להעסיק אותן או להשבית אותן עד שהספינות הישראליות תוכלנה להתקרב לטווח שיאפשר לשגר את הטילים המונחים שלהן. בשיטה הזאת הם הרוויחו שני יתרונות: חופש פעולה בכל עת בלילה או ביום וייצור כמות אש גדולה יותר.

באותו הלילה ועד אור הבוקר למחרת 9 באוקטובר המשיכו התקפות ימיות באש על שתי גדות מפרץ סואץ. פלגות ספינות טילים ורקטות ביצעו שתי גיחות הפגזה באזור ראס מחמד, הקצה הדרומי של סיני, כדי להשמיד את נקודות

⁷⁰ בהמשך מתאר המחבר את הקרב הימי המפורסם, קרב בלטים/דומייאט שהתרחש בליל 8/9 אוקטובר. בתחילת האירוע אכן התרכז כוח של כ-10 ספינות טילים ישראליות במרחב, אולם בהמשך מפקד השייטת הישראלי החזיר מזרחה מספר ספינות ולקרב העיקרי שהתפתח בהמשך נותרו 6 ספינות טילים ישראלים.

⁷¹ כאמור בהקדמה. המחבר לא "בורר את המוץ מהתבן" תרתי משמע הטילים של המצרים פגעו במוץ ששיגר הכוח הישראלי. בקרב זה לא נפגע אף סטיל ישראלי. לעומת זאת טובעו 3 ספינות 'אוסה של הצי המצרי ורק סטיל אחד הצליח בעור שיניו לחזור לנמל אלכסנדריה. ראוי לציון העובדה שבפרסומים אחרים במצרים אודות קרב זה יש עמימות באשר לאבדות בצד המצרי. לדעת העורך המקצועי זהו הפרסום המצרי הרשמי הראשון המודה שטובעו להם 3 ספינות טילים בקרב זה-כמובן תוך הדגשת הנתון השגוי לפיו לישראלים טובעו 5 ספינות בקרב זה.

⁷² בפרסומים הערביים אודות המלחמה, התפתחה לה "אגדה אורבנית" לפיה ספינות חיל הים הישראלי עשו במהלך הקרבות שימוש במסוקים שהיו חלק אורגני מהכוח הימי. גם כאן המחבר טוען כי הישראלים עשו שימוש במסוקים כדי להתגבר כביכול על הפער בין טווח הירי של הטיל 'סטיקס' לבין טווח הירי של הטיל 'גבריאלי'.

הפיקוח הטכני (הכוונה למכ"ם – המתרגם) העיונות, וכל הספינות שבו בשלום לבסיסיהן. בניסיון של האויב להתקרב מהים לעמדותינו כדי להפגז את מרסא סאדאת, פרצה מערכה בין שלוש הספינות של האויב ואחת מהספינות שלנו המצוידות ברקטות בלתי מונחות. המערכה הסתיימה בבלימת הניסיון אחרי שאחת הספינות הישראליות הוטבעה ואילו אחרת ניזוקה, במקביל לטביעת הספינה שלנו שהייתה נתונה להתקפה⁷³. 70 דקות לערך אחרי שהסתיימה המערכה הזאת הפגיזה פלוגת תותחי חוף ריכוזים של רגלים של האויב באזור ראס מסלה בגדה המזרחית של מפרץ סואץ בכיוון של נמל אדביה.

נוכל אולי להבחין, שהקרבות בגזרה הצפונית של זירת הים האדום (מפרץ סואץ ומפרץ עקבה והמים הגובלים בהם. בסוגרים במקור) היו עד כה בעלות אופי של פשיטות מהירות ומוגבלות משני הצדדים, אלא שהיכולת של האויב לרכז מחדש חלק מהמאמץ האווירי הביאה להרחבת המסגרת וההיקף של הפשיטות הללו. בפרק הזמן הבא, כלומר מיום 9 באוקטובר בערב ועד לשחר של 14 באוקטובר.

כוחות הקומנדו הימי פתחו את פרק הזמן הזה בשעה 22:25 ביום 9 באוקטובר בפשיטה אמיצה על אזור אבו-דרבה מצפון למעגן אבו רודס, שמוחזק על ידי האויב.

עמ' 320

הם הצליחו למקש את הדרכים ולפוצץ מכלי דלק ולשוב בשלום לבסיסיהם. הישראלים הגיבו על הפשיטה הזאת בניסיון להתגנב עם ספינות קלות לע'רדקה כדי להוריד כמה אנשי צפרדע לתוך הנמל, אלא שספינות הטורפדו ותותחי החוף התערבו וסיכלו את הניסיון, והאויב נסוג במהירות והשאיר מאחוריו את אחת הרפסודות שלו עם המטען כולו, שכלל מוקשים וציוד של אנשי צפרדע.⁷⁴

זרם הפשיטות ההדדיות על שתי גדות מפרץ סואץ נמשך. שתי הפשיטות הקשות ביותר היו אולי אלה שביצע הקומנדו הישראלי בליל 11 באוקטובר ובשחר של יום המחרת. בראשונה התקדמה קבוצת סירות של האויב עמוסות בכוחות קומנדו, שנגררו על ידי סירה חמושה לעבר אזור נמל אדביה, ובסיוע של מסוקים, אבל ירי תותחי החוף שלנו על הקבוצה הישראלית פגע בכמה סירות חמושות שלהם וסירות הגומי בפגיעה ישירה. רבים נהרגו והם נאלצו לסגת לפני שהגיעו ליעדיהם⁷⁵. הפשיטה השנייה התרחשה בשחר של יום 12 באוקטובר, כאשר כמה אנשי צפרדע ישראלים חדרו למעגן של בסיס ע'רדקה והצליחו להדביק מטעני נפץ לקוער של אחת מספינות הרקטות, בעוד שבאותו הזמן נקודות התצפית החיצוניות נלחמו עם סירת גומי שהיו בה שאר חיילי האויב והצליחו להטביע אותה. כתוצאה מהמבצע הזה נפגעה הספינה שלנו ונפער בה חור גדול בקוער, שתוקן לאחר שהספינה נגררה לחוף.⁷⁶

על הפשיטה הראשונה הגיבו כוחותינו בשיגור רקטות באור ראשון של יום 12 באוקטובר לעבר אזור ראס סדר, שאליו נסוגו כוחות הקומנדו הישראליים. במהלך ארבעים ושמונה השעות הבאות ביצעו כמה אלמנטים של הקומנדו הימי, אנשי הצפרדע, סיורים בכמה עמדות של האויב על החוף המערבי של סיני לאורך מפרץ סואץ, כדי לאסוף מידע על מצב הכוחות הישראליים בגזרה הדרומית.

עמ' 321

בזירת הים התיכון שבו תותחי החוף שלנו הממוקמים בפורט סעיד והפגזו את המעוזים ממזרח לפורט פואד בטילים, כדי למנוע תגבור של הכוחות באותן הנקודות ופירוק הכיתור מעליהן. מצד שני, שמנו לב בתקופה הזאת לקפיצה גדולה ביכולות האוויריות של האויב מעל זירות המלחמה ביבשה וגם בים תוך מעורבות אלקטרונית אינטנסיבית וחסימות מכ"ם. קיימות עדויות לתמיכה צבאית אמריקאית מאחורי המפנה המפתיע הזה.

⁷³ הגם שהמחבר לא מציין במפורש, הוא מתכוון כאן לטביעתה של ספינת משמר גדולה מדגם 'דה-קסטרו' שהייתה ערוכה בבסיס אדביה בליל 8/9 ניהלה קרב ימי מול זוג ספינות 'דבור', שבסיומו היא טובעה.

⁷⁴ הגם שהמחבר לא נוקב בתאריך, נראה שהוא מתכוון למבצע "מגבית-10" שהתבצע בליל 9/10 אוקטובר להשמדת סטיל בנמל ע'רדקה על ידי פעולת אנשי צפרדע. הכוח הגיע לקרבת הנמל אך בוטל עקב נוכחות ספינת טורפדו מצרית בפתח הנמל.

⁷⁵ נראה שהמחבר מתכוון כאן לניסיון חילוץ חיילי מוצב המזח שהתבצע בליל 11/12 אוקטובר באמצעות סירות גומי ובאבטחת ספינות 'דבור'. אכן ירי מדויק של סוללת תותחי חוף 130 מ"מ הביאה לביטול המבצע.

⁷⁶ כאן מתכוון המחבר למבצע "מגבית 11" שהתבצע בליל 11/12 אוקטובר, מבצע שהתבצע על ידי אנשי צפרדע והשיג את מטרתו ופגע בסטיל 'קומאר בנמל ע'רדקה.

ב- 13 בחודש ביצע מטוס ביון אמריקאי⁷⁷ סיור מעל אזור החזית והעומק האסטרטגי של הרפובליקה בגובה רב, ולא חלפו יומיים כאשר משרד החוץ האמריקאי הודיע ביום 15 באוקטובר, שארה"ב החלה ביומיים האחרונים, 13-14 באוקטובר, לספק לישראל ציוד מלחמתי כבד. ברור שגיחת המודיעין האווירי האמריקאית חשפה את עמדות ההגנה האווירית שלנו ואת מצב הכוחות ודיווחה לישראל את המידע שהייתה זקוקה לו.

הערכת השלב 6 – 13 באוקטובר 73

כפי שמוכיח הכינוי שהענקנו לשלב הזה, יעדי התקיפות באופן כללי היו פשיטה על תעלת סואץ, כיבוש קו בר לב והשתלטות על ראשי הגשרים ותגבורם לאחר מכן. לפיכך התמקד המאמץ של כל חייל וכל מנגנוני הכוחות המזוינים למימוש התכלית הזאת בכל מחיר, והצלחנו לרסק את מה שהישראלים כינו "בלתי מתקבל על הדעת".

עמ' 322

הסימנים הבולטים ביותר אולי של השלב הזה מבחינתנו היו, שהוא התחיל כשרסן ההפתעה בידנו ושהתקיפות ביטאו את האופי הכללי של פעילות כוחותינו בכל הזירות, ובנוסף לכך שיתוף הפעולה ההדוק, שאפיין את הפעילות של הכוחות המזוינים ברמה האסטרטגית והאופרטיבית בשתי החזיתות, הסורית והמצרית. שיתוף הפעולה הזה כרך יחד את החזית המלחמתית והחזית הפנימית במצרים, ואמינות ההודעות הצבאיות שלנו סייעה לחיזוק הקשר הזה ולליכוד שתי החזיתות.

בהתעלם מחישובי האבדות והרווחים הטקטיים, אותם נסכם בהמשך, מה שמעניין אותנו בהערכת השלב הזה זה התפקיד שמילא חיל הים ברמה האסטרטגית וההצלחות של המבצעים של חיל הים ברמה האופרטיבית. ברמה האסטרטגית: נעצרו מטעני הנפט האיראני והנפט משדות הנפט הכבושים בסיני לעבר נמל אילת, וספינות הסוחר נכלאו באותו הנמל. תנועת הסחר של ישראל מהים האדום הפכה להיות ארוכה יותר דרך כף התקווה הטובה אל נמלי ישראל שבים התיכון. דבר זה הגביר את הלחץ על האפשרויות של הנמלים הללו ועיכוב בפעילות ההטענה והפריקה.

נוכחות הצוללות שלנו באזורי המבצעים שלהן על קווי התעבורה הימית לישראל בים התיכון הביאה לשינוי תנועת הספנות בין נמלי ישראל לבין העולם החיצוני אל מצפון לאי קפריסין, או הפניית הספינות העושות דרכן לישראל לנמלים אחרים תוך המתנה להנחיות נוספות. זה הביא לכך, שכמויות גדולות מהיבוא של ישראל נמנע ממנה, והיצוא שלה דרך נמלי הים התיכון עמד בפני עצירה, בעת שהיצוא דרך נמל אילת פסק לחלוטין. אנו נשוב לנושא הסחר הימי של ישראל בפרוטרוט כאשר נדון בנושא המצור.

עמ' 323

במישור האופרטיבי סיכל חיל הים את כל הניסיונות של האויב הישראלי להנחית כוחות על החוף ממערב לפורט סעיד ומזרחה לה, על מנת לתמוך בכוחותיהם באזור. חיל הים לקח חלק נכבד באבטחת המסגרת האופרטיבית של זירת המבצעים של כוחותינו בחזית סיני כנגד התערבות חיל הים הישראלי, השתתף באופן אפקטיבי בעיבוי ההתראה האווירית והגנת הנ"מ בכל הגזרות שהיו בהן נקודות ריכוז של ספינותינו. מצד שני ההפגזה הימית החוזרת ונשנית, שביצעו ספינות הרקטות ותותחי החוף בדייקנות מופלגת על הביצורים ועל המעוזים של האויב ממזרח לפורט פואד, והנחתת פלוגות של כוחות קומנדו מאחורי הקוים של הנקודות הללו, תרמו לחיזוק הכיתור על הכוחות הישראליים בנקודות הללו ועל התנועה שלה ועל מניעת העברת תגבורות ממנה לצורך הסרת הכתר.

יתכן ששמנו לב בשלב הזה, שהמאמץ הימי העיקרי היה ממוקד במגמה האסטרטגית והאופרטיבית הכללית, דהיינו הצלחה וסיוע לפעילות הקרבית של ארמיות השדה, על יסוד העובדה שהן – הארמיות – הן הכוח הבסיסי המסוגל לשחרר את האדמה ולממש את הניצחון, וזהו עיקרון שאימצה הדוקטרינה האסטרטגית המצרית עוד מתקופות קדומות.

⁷⁷ ב-13 אוקטובר, אמריקאים אכן ביצעו גיחת צילום עם מטוס הריגול הציפור השחורה (SR-71) מעל מצרים, סוריה וירדן, מהמסמכים שפורסמו על ידי ה-CIA, עולה כי הציפור השחורה צילמה את הנזקים שעשו ההפצצות הישראליות בנמל הצבאי בפורט סעיד. באותה גיחה צילמו גם את הרכבת האווירית הסובייטית שהגיעה למצרים - ארבעה מטוסי תובלה שחנו בבסיס קהיר-מערב, מטוסים אלו נשאו 4 מטוסי מיג 25 שנועדו לצלם את אזור הלחימה בשביל הסובייטים.

מתוך אמונה בעיקרון הזה ומתוך דבקות במימוש היעדים של השלב הזה, ספג חיל הים אבדות⁷⁸, שאנו מחשיבים כבדות יחסית בהשוואה למשך הזמן הקצר שנמשך השלב הזה, שלא עלה על שבעה ימים. אולם אם נשווה את היקף האבדות להיקף ולהיבטים של ההישגים במישור האזורי ובמישור העולמי, כי אז נמצא שכלל ההישגים מטים את הכף לטובה מכלל האבדות.

ולמרות שהשלב הזה לא נמשך מעבר לשבעה ימים, הרי שמבחינת ישראל היה זה זמן רב, בעיקר משום שצבאה היה תחת לחץ ההתקפה המתמשכת של הצבאות הערביים ותחת לחץ המצור הכלכלי, שהיו לו תוצאות ברורות הן במישור האזורי והן העולמי.

עמ' 324

במישור האזורי קראה מדינת כווית בתשעה באוקטובר לכנס חירום של כל המדינות הערביות המפיקות נפט, כדי לדון בתפקיד הנפט הערבי במערכה המתחוללת. כמו כן הוציא הפרלמנט הכוויתי ב-11 באוקטובר קריאה להוציא מהבנקים בארה"ב את כל הכספים של כווית ולדון מחדש בייצוא הנפט אליה. בשבעה באותו החודש הוציאה מועצת הנהגת המהפכה העיראקית החלטה להלאים את החלקים של חברת "אקסון" ו"מוביל אויל" מהפעילות של "חברת הנפט של בצרה". בעקבות שני המהלכים הללו נכנס הנפט הערבי ב-17 באוקטובר כנשק למערכה.

באפריקה ניתקו ארבע מדינות: דהומיי, רואנדה, וולטה העילית וקמרון את קשריהן הדיפלומטיים עם ישראל במהלך השלב הזה, והנשיא האוגנדי אידי אמין הודיע, ששלושה מיליון אוגנדים התנדבו להשתתף עם הכוחות הערביים בקרבות נגד ישראל⁷⁹. אבל האירועים באירופה והאמריקאים היו חריפים יותר ואלמים יותר. הממשלה הספרדית הודיעה בשמונה באוקטובר שהיא לא תאשר לכוחות האמריקאים להשתמש בבסיסים שלה במקרה שהיא תתערב במלחמה במזרח התיכון, ושאר המדינות האירופאיות החברות בברית הצפון אטלנטית החלו להפגין את כעסן על ארה"ב בשל השימוש בבסיסים על אדמתן להעברת מטענים של ציוד מלחמתי לישראל. לאחר מכן התחלף הכעס שלהן – למעט הולנד ופורטוגל – בסירוב מוחלט לכך, ואפילו רק למתן הקלות למטוסים האמריקאים, שנשאו מטענים עם ציוד מארה"ב לישראל או שרק חלפו ונחתו על אדמתן.

עמ' 325

דבר זה חייב את האמריקאים להסתמך על נושאות המטוסים שיבצעו את המשימה הזאת⁸⁰, וכתוצאה מכך פרצו חילוקי דעות חריפים בין חברי הברית מצד אחד לבין ארה"ב מצד שני.

הרווח המקסים ביותר בהחלט שהביאו שבעת הימים הללו היה הלוחם המצרי, הענק הזה, שזמן רב היה נסתר, ובלב מלא באמונה ונחישות כנה ועמוקה וברוח בטוחה וביטחון בעצמו ובנשק, סילק הלוחם המצרי מדרכו את כל איתני הטבע ואת כל המכשולים שייצר האדם, וטלטל את האגדות והביס אותן, והביא לאומה הערבית את הניצחון המתוק ביותר. הוא התנפל כמו סערה והשלים את המסר באותה האמונה והנחישות והאמון והביטחון.

השלב השני של המלחמה 14 – 16 באוקטובר 1973

מטרתו של השלב הזה בתחילתו הייתה להקל מעל הלחץ של כוחות היבשה והאוויר של האויב בחזית הסורית, על ידי פיתוח ההתקפה בחזית המצרית מזרחה לעבר המיצרים המערביים בסיני (מתכוון למעברים – המתרגם), כך שהאויב יהיה חייב לרכז את המאמץ המרכזי שלו בחזית המצרית.

במרכז הפיקוד של חיל הים באלכסנדריה שמנו לב, שמתחילת השלב הראשון תוקף האויב ברציפות את חיל הים הסורי, במטרה לחסל אותו במהירות. לכך היו אולי שתי סיבות, הראשונה: העליונות האווירית-הימית הישראלית

⁷⁸ הדגשת העריכה המקצועית. המחבר מודה כאן, שבמשך 7 הימים של השלב הראשון ספג הצי המצרי אבדות כבדות יחסית.

⁷⁹ זאת בנוסף לתשע מדינות אפריקאיות אחרות, שניתקו את יחסיהן הדיפלומטיים עד ליום 4 באוקטובר 1973. לאחר מכן עלה המספר ל-29 מדינות במהלך ואחרי המלחמה. (כתב העת "המדיניות הבינלאומית" גיליון ינואר 1974, עמ' 150, עמ' 238).

⁸⁰ שם, עמ' 160 – 161.

בצפון מסייעת להפתעת חיל הים הסורי בתקיפה ובחיסול האיום מצידו, ואז לפנות לחיל הים המצרי. השנייה: חיל הים הסורי מהווה סכנה לנתיב הספנות החדש

עמ' 326

שישראל נאלצה להקים עבור פעילות המסחר שלה דרך הים התיכון,⁸¹ נתיב שעובר מצפון לאי קפריסין ופונה דרומה לעבר נמלי ישראל במקביל לחוף הסורי במרחק שלא עולה על 50 מייל ממנו.

קרבות ימיים קשים התחוללו באזור לטקיה ובאזורי בניאס / טרטוס בין מבנים של האויב, שכללו ספינות טילים מדגם סער ורשף בסיוע מסוקים, לבין ספינות טילים ותותחי חוף סוריים, שגרמו לאבדות כבדות בשני הצדדים. ההתקפה שביצעו הישראלים על סוריה בשעות הראשונות של יום 11 באוקטובר נחשבת לתקיפה הימית-אווירית הקשה ביותר שביצעה ישראל בחזית הסורית⁸². בשעה 01:30 החל כוח ימי גדול, שכלל ספינות טילים וספינות תותחים, להפגז מטרות חיוניות על החוף הסורי בין לטקיה לבין טרטוס. תותחי החוף וספינות טילים הדפו אותם, וחילופי האש וההפגזות נמשכו שעותיים. הלחץ הישראלי על החזית הסורית גבר, והצבא המצרי נקרא לקדם את ההתקפה מזרחה בסיני, על מנת להקל את הלחץ מעל החזית הסורית.

התוכנית המצרית הצליחה לממש את מטרתה. יום 14 באוקטובר כמעט חלף והאויב הישראלי שב והתמקד בחזית המצרית, והמפקדה הכללית של הכוחות המזוינים המצריים צפתה, שהישראלים יתחילו לתקוף התקפות נגד עזות במהלך היום הבא – 15 באוקטובר – במטרה להשמיד את ראשי הגשרים לאורך החזית.

המבצעים הימיים

הכוחות של בסיס פורט סעיד הימי החלו את פעילותם בשלב הזה בהפגזת טילים / רקטות כנגד הביצורים (המעוזים – המתרגם) של האויב מזרחית לפורט פואד בשעה 15:30 ביום 14 באוקטובר. לאחר מכן בשעה 10 בערב הפגזו בשנית למנוע מהישראלים לתגבר את כוחותיהם באזור הזה. אני מבקש להצביע כאן על כך, שפעילות הכוחות

עמ' 327

באזור פורט סעיד, הן תותחי החוף והן ספינות הטילים או ההנחתות (משתמש במונח המתייחס להנחתת כוחות – המתרגם) החוזרות ונשנות כנגד עמדות האויב על רצועת החוף בצפון סיני, ובנוסף לכך יעילות הביצוע של גורמי המודיעין האלקטרוני, הניעו את האויב לבצע תקיפות אוויריות רצופות ובעוצמה גדולה על אזור פורט סעיד / דמיאט בימים המעטים הבאים, תוך התמקדות על בסיס פורט סעיד הימי ועל כלי השייט המרוכזים שם.

זה לא מנע מכלי השייט הללו לצאת באור ראשון של 15 באוקטובר להנחתת חשית של כוחות הקומנדו השייכים לגזרת פורט סעיד על החוף הצפוני של סיני,⁸³ מאחורי הביצורים של האויב, (ולא מנע) מספינות התותחים להפגז בערב של אותו היום ברקטות 122 מ"מ ריכוזים ישראליים באזור רומאני/בלוזה.⁸⁴ המבצעים הללו הסתיימו ללא מעורבות של חיל הים הישראלי באף מקרה.

התקיפות ההדדיות אפיינו את הפעילות הימית בגזרה הצפונית של זירת הים האדום, ונמשכו במהלך השלב הזה, למעט המבצע של קבוצת ספינות שלנו שהיו מרוכזות באזור סואץ. בשעה ארבע בבוקר יום 15 באוקטובר פתחו הספינות שלנו בהפגזה כבדה ברקטות ריכוזים ישראליים באזור ראס דהיסה, במטרה לסייע לארמיה 3 שמתקדמת במקביל לחוף המזרחי של מפרץ סואץ.⁸⁵ אחרי רדת הערב של אותו היום הפגיזה פלגה של ספינות טילים עמדות

⁸¹ נראה שהכותב מאדיר את האפקטיביות של ההסגר הימי שלהם במזרח הים התיכון. ומעלה סברה או תובנה שחיל הים הישראלי התמקד בחיסול הצי הסורי כדי לאפשר נתיב הפלגה בטוח יותר ולא מאוים מצפון לקפריסין. בפועל לא מוכרת הנחייה לצי הסוחר, בשירות ישראל, להפליג מצפון לקפריסין.

⁸² בליל 10/11 אוקטובר אכן התבצעה הפגזה כבדה של שבעה סטי"לים ישראליים שנמשכה כשעה לעבר נמלי הים הסוריים ולעבר מסוף דלק בבניאס למחרת בליל 11/12 התבצעה תקיפה של ארבעה סטי"לים שנמשכה שעה לעבר הנמל ומכלי הדלק בטרטוס

⁸³ בליל 15/16 אוקטובר היה ניסיון של כוח מצרי לתקוף את מעוז בודפשט עם סירות וכלי רכב אמפיביים. המעוז הדף את ההתקפה ונהרגו עשרות מהפושטים. יתכן והמחבר מתכוון לאירוע זה.

⁸⁴ בשעות הערב המוקדמות של ה-15 אוקטובר אכן התבצע ריקוט של רקטות 122 מ"מ מספינת פ-183' לעבר חוף רומאני. גם באירוע זה כמו בקודמו בליל 6/7 אוקטובר לא נגרם נזק.

⁸⁵ בליל 14/15 ביצעו 5 ספינות 'דבור' של חיל הים פשיטה על מעגן ראס-ע'ריב ופגעו במספר רב של ספינות דייג מגויסות. מעניינת העובדה שהמחבר אינו מזכיר אירוע זה.

ומתקנים של האויב בראס מחמד, בקצה הדרומי של חצי האי סיני. ולמרות התערבות של חיל הים וחיל האוויר של האויב, שבו הספינות שלנו בשלום אל בסיסיהן.⁸⁶

עוד טרם סיום המבצע הזה אחת המחלקות של הקומנדו הימי פשטה על אזור שיח' ביתאן, מדרום לא-טור, שם היא מיקשה את הדרכים והציבה מארבים כדי לפגוע בתנועה הימית של האויב ולהרוס חלק מהמתקנים החשובים. (בתוך כך) שדה המוקשים בכניסה הדרומית למפרץ סואץ הניב הצלחה שנייה, כאשר שתי ספינות ישראליות התנגשו בערב של 14 ו-16 באוקטובר ונפגעו קשות, אבל איננו בטוחים מה עלה בגורלן.⁸⁷

עמ' 328

בימים 15 ו-16 באוקטובר גברה פעילות סיורי האוויר הישראליים והרחיקה דרומה עד לגזרה המרכזית של זירת הים האדום, לאזור המבצעים של הצוללות, ומערבה לאזור רשיד / אבו קיר בזירת הים התיכון, שם התפרסו ספינות הטילים בתוך המסגרת האופרטיבית של בסיס אלכסנדריה, הבסיס הראשי של חיל הים. לגבי הים האדום – לא הייתה סכנה משמעותית שתאיים על הגזרה המרכזית של זירת הים האדום. לאור זאת מיקדנו את תשומת הלב ואת המאמצים שלנו לאיתור ומעקב אחר פעילות האויב הימית והאווירית לעבר צפון הדלתה, הערכת המצב שלנו הייתה, שהאויב עומד לבצע בשעות הקרובות הפגזה מהים ומהאוויר על המעגנים שלנו במפרץ אבו קיר ועל העמדות הצבאיות שבחוף, ומיד לאחר מכן יבצע הנחתה ימית של קומנדו בניסיון להשמיד תחנות מכ"ם.

ההערכות שלנו התבררו כנכונות, שכן בדקות הראשונות אחר חצות ליל 15⁸⁸ באוקטובר קלטו המכ"מים של אחת הפלגות של ספינות הטילים, שאבטחו את מפרץ אבו קיר, ארבע ספינות טילים ישראליות מתקרבות לעבר העיר רשיד באגף המזרחי של פתח המפרץ. ברגע שהספינות שלנו תפסו עמדות התקפה, מיהרו הספינות הישראליות להסתובב בדרכן מזרחה, אלא שהטילים שלנו השיגו אותן לפני שיצאו מטווח הטילים. שתי ספינות הוטבעו וספינה נוספת ניזוקה ולא יכולה הייתה לנוס עם הספינה הרביעית, ומטוסים שלנו חיסלו אותה עם שחר. כרגיל השתתפו מסוקים של האויב במערכה הקצרה הזאת. הם תקפו את ספינת הפיקוד בטיילים⁸⁹ ופגעו בה ישירות מיד כשגרה את הטיל הראשון שלה. יחד עם זאת ולמרות השריפה שהתלקחה וחדירת המים לחדר המכונות, המשיך מפקד הספינה לשגר את שאר הטילים מתוך התעקשות להטביע את ספינות האויב. בזכות ההתעקשות הזאת והמשמעת הצליחו להשתלט על השריפה ולסלק את המים והספינה שבה יחד עם שאר חבריה ללא אבדות בנפש לבסיסה, שם הוחל בתיקונה והשבת הכושר הקרבי שלה.⁹⁰

עמ' 329

ככל שהפשיטות והמפגשים המקוטעים אפיינו את המבצעים הימיים בשלב הזה, המבצעים היבשתיים בסיני התאפיינו באורח שונה לחלוטין. אחרי שהאויב הישראלי קיבל את כל הציוד האמריקאי שהיה זקוק לו ויותר מכך, הוא פתח בימים 15 ו-16 באוקטובר בהתקפות כבדות על ראשי הגשרים שהלכו וגברו, ובחסות האפלה של 15 בחודש בלילה שש חטיבות משוריינות ושתי חטיבות חי"ר ממון וחיטבת רגלים הצליחו לחדור בכוחות קטנים דרך הקצה הצפוני של האגמים המרים לגדה המערבית של התעלה, שם החלו בבוקר 16 באוקטובר להתקרב לעמדות טילי הנ"מ המצריים ותקפו אותן באש מטווחים רחוקים. הכוחות הישראליים ביצעו בכך את מה שהתפרסם בעולם בשם "הפירצה" או מה שכינה הגנרל הצרפתי בופר "המערכה הטלויזיונית".

⁸⁶ ב-15 אוקטובר בשעות הערב המוקדמות אכן ביצע זוג סטי"לים מדגם 'קומאר שיגור של 4 טילי 'סטיקס' לעבר ראס מחמד. בתום הירי נסוגו הכלים לנמל ע'רדקה

⁸⁷ לא ברורה כוונתו של המחבר לפיה, המיקוש הימי בדרום מפרץ סואץ הניב "הצלחה שנייה". מבחינת ישראל הפעם הראשונה שניזוקה אונייה שפעלה בשירות ישראל מהמוקשים שזרעו המצרים במיצרי היובל, הייתה בתאריך 26 אוקטובר. הייתה זו המכלית "סיריס" שהפעילה 2 מוקשים רבי עוצמה שגרמו לטביעתה.

⁸⁸ בליל 15/16 אוקטובר ביצע זוג ספינות טילים של חיל הים הפגזת חוף ראס כנאא'יס וראס דבעה בחוף המצרי. לאחר ביצוע המשימה הכוח חזר לבסיסו בשלום. לא מוכר אירוע שבמהלך פעילות זו נוצר מגע בין סטי"לים ישראלים לסטי"לים מצריים ולפיכך כל התיאור של המחבר על אבדות כביכול לצד הישראלי לא מתבסס על מציאות כלשהי.

⁸⁹ תקלה פתאומית אירעה במנועי הספינה הזאת כמה דקות לפני גילוי האויב הימי. התקלה הייתה גדולה מכדי לתקנה בים, ולמרות זאת המפקד התעקש להיכנס למערכה למרות שידע, שהספינה שלו נותרה רק עם שני מנועים תקינים, מה שהגביל את המהירות וכושר התמרון שלה.

⁹⁰ כאמור, לא ידוע על קרב ימי כלשהו, באותו לילה, בין כוח סטי"לים ישראלי לכוח סטי"לים מצרי, לפיכך לא ברור מהן הנסיבות להיפגעות של אותו סטיל מצרי כמתואר על ידי המחבר שלדבריו תוקן וחזר לפעילות.

הנשיא סאדאט ומפקדים צבאיים וזרים דיברו רבות על תיאור "הפירצה" והסבירו את מטרתה ואת מה שהשיגה ומה שלא השיגה. התעמולה הישראלית הפליגה בדיבור על המצוינות הצבאית הישראלית ועל עליונותה, ואין לי מה להוסיף על מה שאמרו מומחים צבאיים בעניין "הפירצה", אלא לחזור על דברי הקולונל האמריקאי דיפוי⁹¹ בסמינר בינלאומי אודות מלחמת אוקטובר 73: "נמנעתי עד כה מלציין את שמו של אריאל שרון, הקצין הישראלי, אשר דבק בו מוניטין גרוע במהלך המלחמה. אריאל שרון הוא המתכנן והמבצע של מבצע "איילה" (ע'זאלה במקור), אשר הוביל את כוחותיו אל "המערכה הטלוויזיונית".

עם תחילת "המערכה הטלוויזיונית" החל השלב השלישי של מלחמת אוקטובר 73.

השלב השלישי של המלחמה 17 – 26 באוקטובר 1973

אין ספק ש"הכיס הישראלי" בדוורסואר וניסיון האויב להרחיבו, גרם להכנסת כמה שינויים במצב כוחותינו מערבית לתעלת סואץ, בעיקר כוחות ההגנה האווירית ועמדות טילי הנ"מ, שהיו היעד הראשי של מבצע "איילה". אנחנו לא תיקנו את הכיס הזה, למרות שהאויב הצליח להרחיבו, דבר שאיים ישירות על מצב חיל הים שלנו או על המבצעים שלו בזירת הים התיכון

עמ' 330

ובזירת הים האדום, והאפשרות להתגברות התקיפות האוויריות על בסיס פורט סעיד ובסיס סואץ.

נמל סואץ היה, למעשה, נקודת הריכוז הראשית של כוחותינו, הפועלים בגזרה הצפונית של הים האדום, בעוד אדביה הייתה בסיס ההתרכזות של הכוחות הללו. אדביה, ששוכנת בערך 12 ק"מ מדרום לעיר סואץ, ואשר הועברה לרשותנו יחד עם האי גרין בעקבות יציאת הכוחות הבריטיים מאזור התעלה, לא הייתה אלא בחזקת מעגן פתוח מוקף שטח גדול של קרקע, שהקמנו עליה מתקנים של בסיס מנהלתי וטכני. עם חלוף השנים, בעיקר אחרי התוקפנות של 56, חיזקנו את הבסיס הזה בחדר מבצעים מודרני וכמה סדנאות לתיקונים ומחסני תחמושת ובאמצעים נייחים להגנת חופים ונ"מ, ופעמים רבות שימש מעגן אדביה בעתות שלום כנמל מסחרי לפריקת מטענים ואספקה. אדביה קשורה לסואץ ומשם לקהיר בדרך סלולה ביבשה, ולכיוון דרום, בהמשך הדרך הזאת ובמרחק של 260 ק"מ בקירוב, היא קשורה לעיר ע'רדקה, שם נמצאת נקודת הריכוז השנייה של כלי השייט שלנו. ממערב ל-אדביה היא גובלת בשטח מדברי גדול, שמסתיים למרגלות ג'בל עתאקה, שפסגתו מתנשאת לגובה של כ- 540 מטר מעל הים. ממזרח היא משקיפה על הקצה הצפוני של מפרץ סואץ ולאורך של לא יותר משמונה מייל לערך, שמסתיים בחוף המערבי של סיני הכבושה, שם שוכנים המעגנים של האויב בעיון מוסא וראס מסאלו וראס דהיא (כך במקור).⁹²

אדביה מעולם לא הייתה מכשול מבוצר או נקודה מבוצרת. ההגנה שלה התבססה על האמצעים העצמיים המוגבלים שלה ועל כמה אלמנטים של הצבא ומשמר הגבול לצורך הגנה יבשתית. מבחינת הגנת הנ"מ היא הסתמכה בייסודו של דבר על הגנת הנ"מ הכללית של הרפובליקה. כל אימת שאזור אדביה היה נתון לתקיפות ימיות ואוויריות מצד האויב מאז התבוסה ביוני 67 ועד אוקטובר 73, היא ספגה אבדות ניכרות בנפש ובציוד ובכלי שייט, ולאחר ההצלחה של האויב בהרחבת הכיס של דוורסואר וזרם הסיוע הצבאי האמריקאי, ציפינו להגברת העוצמה של התקיפות מן האוויר על סואץ ועל אדביה.

עמ' 331

אנו מבקשים לציין כאן, שאזור אדביה / סואץ במלחמת אוקטובר 73 היה בתוך המסגרת האופרטיבית של הארמיה השלישית. מן הבחינה הזאת חיל הים באזור הזה היה קשור למבצעים של כוחות הארמיה השלישית, בין אם בסיני או בגדה המערבית של התעלה, והיה חשוף באופן כללי לתקיפות של חיל האוויר וחיל הים של האויב, שארמיה 3 הייתה חשופה אליהן, בעיקר כאשר הועברה המלחמה אל השטחים שממערב לתעלה. וכל זאת בנוסף לתקיפות של האויב הן מן הים והן מהאוויר, במיוחד נגד הכוחות של חיל הים באדביה. עם ההצלחה של האויב להרחיב את "כיס

⁹¹ המחבר מתכוון לקולונל TREVOR N. DUPUY שכתב ספר על מלחמת ישראל-ערב בשנים 1947-1974 הכולל בין השאר פרק אודות הזירה הימית במלחמת אוקטובר 73

⁹² המחבר מתכוון כאן לראס מסלה ולראס דהיסה בצפון מפרץ סואץ בגדה המזרחית שלו.

דוורסואר והמאמץ לקדם את כוחותיו דרומה לעבר סואץ, גברו הסיכויים ש-אדביה תהיה חשופה לסכנה שלישית, שתבוא אליה מאחור, מכיוון היבשה, בכוחות שלא נתקלה בהם בעבר.⁹³

מבחינת המבצעים הימיים ניתן לחלק את השלב הזה לשתי תקופות. הראשונה: מיום 17 עד 22 באוקטובר, זה היום שבו פורסמה החלטת מועה"ב על הפסקת האש. התקופה השנייה מתחילה ביום ההחלטה על הפסקת האש ועד יום 27 באוקטובר, היום שבו הגיעו כוחות החירום הבינלאומיים לעיר סואץ.

פורט סעיד האמיצה

כוחות הארמיה השנייה והארמיה השלישית וההגנה האווירית התארגנו מחדש מערבית לתעלה, והניסיונות החוזרים ונשנים של האויב להתקדם צפונה לעבר איסמעיליה נכשלו. הוא החל לנסות לחדור עם כוחות קטנים לכיוון דרום.

חיל הים של האויב פתח את התקופה הזאת עם **מבצע אמיץ של אלמנטים של אנשי צפרדע ישראליים בתוך נמל פורט סעיד**⁹⁴. באור ראשון של 17 באוקטובר גילו אנשי הפיקוח הימי נוכחותם של אנשי צפרדע שוחים מתחת למים

עמ' 332

בקרב רציפי הנמל ומקומות המעגן של הספינות שלנו. חוליות הביטחון תקפו אותם ברימוני עומק וחיסלו אותם. ספינת טילים אחת וספינת תותחים ונחתת נפגעו כתוצאה מפיצוץ מטעני הנפץ שהדביקו אנשי הצפרדע לקוער שלהן. לאורך כל שעות הבוקר של אותו היום לא חדל חיל הים של האויב לנסות להתקרב לפורט פוא'ד ולפורט סעיד, אלא שההיתקלות במקשים ואש תותחי החוף גרמה לו לשוב על עקבותיו.

בשעה 13:05, חצי שעה אחרי שנסוג חיל הים של האויב, תקפו מטוסי האויב את העיר פורט סעיד ואת הנמל, כשהמטרה היא כלי השייט שלנו ונקודת הפיקוח האלקטרוני (מכ"ם – המתרגם) ואת עמדות תותחי החוף. הספינות השתמשו במדוכות עשן כדי להסתיר את התמרונים המוגבלים שלהן בתוך הנמל, בעת ששאר מקורות האש משתתפים בבלימת התקיפות הללו, אשר פגעו בכמה מתקנים ימיים ובעמדות צבאיות באופן שניתן היה לשקם אחר כך ולהשיבם לכושר קרבי בתוך שעות. היה לנו ברור למן ההתחלה, שהמטרה של תקיפת אנשי הצפרדע הייתה השמדת ספינות הטיילים המצריות, אבל חיסולם בידי כוחותינו מנעה מהפיקוד הישראלי להבין בדיוק את תוצאות המערכה הזאת והצלחתה.

הישראלים לא חדלו מלנסות להתקרב לפורט סעיד מהים, מתוך שסברו שהעיר כמעט חסרת אמצעי הגנה שיוכלו להגיב להם, אבל שכחו שוב את יכולותיו של האדם המצרי ומעמדה של פורט סעיד בליבו. וכדי להעמיק את נכונות תפישתם השגויה, הנחנו לקבוצת ההלם הישראלית, שהתקדמה לכיוון העיר האמיצה, בליל 17 – 18 באוקטובר להתקרב ולבלום אותה רק בהפגזות אקראיות של 40 מ"מ בכדי (לתת להם תחושת) ביטחון. לפתע פתחו עליהם תותחי החוף, פגעו והטביעו שתי ספינות מתוך קבוצת ההלם ושש האחרות נסוגו במהירות לכיוון מזרח.⁹⁵ מיד ניסו מטוסי ההפצה של האויב, שחגו במרחק מה, לתקוף את עמדות תותחי החוף, אבל אמצעי הגנת הנ"מ שלנו גרמו להם להסתובב על עקבותיהם.

עמ' 333

אין ספק שהמבצע האחרון הזה לא היה אלא פרובוקציה, שמטרתו לפתות אותנו לחשוף את המצב האמיתי של ספינות הטיילים המצריות, שהיו בעצם מטרת ההתקפה של אנשי הצפרדע בבוקר יום 17 באוקטובר. אנחנו נמנעו מלהשתמש בספינות הטיילים הללו לצאת נגד קבוצת הספינות שהתקדמה לעבר פורט סעיד מתוך ששמרנו אותן להדוף כל אפשרות שהישראלים יבצעו הנחתה ימית במבואות פורט סעיד. אפשרות זאת הייתה צפויה לאור (קיומה של) הפירצה, שהייתה מאפשרת לישראלים, שנתקלים בקשיים בדוורסואר, לנסות להתקדם צפונה לעבר איסמעיליה ופורט סעיד.

⁹³ כל הרקע הזה של המחבר נועד להצדיק אפולוגטית את העובדה שבסיס חיל הים המצרי באדביה נכבש בימיה האחרונים של המלחמה על ידי חטיבת שריון ישראלית.

⁹⁴ ההדגשה הינה של העריכה המקצועית. המחבר מתכוון כאן למבצע "ליידי" שהתבצע על ידי 2 זוגות של אנשי צפרדע. **ראויה לציון העובדה שהמחבר המצרי מגדיר את המבצע של הקומנדו הימי הישראלי בפורט סעיד כ"מבצע אמיץ"**

⁹⁵ המחבר מתכוון כאן כנראה לפעילות שנעשתה על ידי חיל הים הישראלי לחפש/לחלץ את זוג הצוללים שלא שבו מהמשימה. בניגוד למתואר על ידו לא נפגעו כ"ש ישראלים בפעילות זו, למעט אמצעי התובלנה התת מימי ("חזיר") שאבד עם זוג הלוחמים.

לאור זאת ניסה האויב שוב לתקוף מהים בהפגזות אקראיות על החוף באזור ראס אלבר / בלטים לפני השחר של יום 20 באוקטובר. הוא שב וחזר על כך בערב של אותו היום בכוח גדול יותר של שלוש ספינות טילים בסיוע מסוקים, והיה ברור שהוא רוצה להשמיד את נקודת הפיקוח האלקטרונית באזור שם, אבל תותחי החוף שלנו הרחיקו אותו מבלי שמימש את מטרותיו. כאשר התברר שהכוח הקטן חסר יכולת או שההתקפות המקוטעות אינן משיגות את המטרה, ריכז חיל הים של האויב שמונה ספינות טילים וספינות תותחים בסיוע קבוע של מסוקים, ובדקות הראשונות של יום 22 באוקטובר התקרב לחופי בלטים והפגז את האזור בטיילים, אחר כך המשיך לעבר רשיד בניסיון להפגז את המכ"ם הימי באזור אבו קיר, אבל תותחי החוף בלמו אותם באש ובטיילים והאויב נסוג מזרחה, אחרי ששתי ספינות שלו טבעו וספינה שלישית נפגעה, מבלי שיצליח לממש את מטרותיו מהגיחה הזאת.⁹⁶

בגזרה הצפונית של זירת הים האדום עקבנו אחר פעילות ימית של האויב באזורים שונים לאורך החוף המזרחי של מפרץ סואץ מאז השעות הראשונות של 17 באוקטובר, ולמרות הערנות והמוכנות הפתיעה אחת מפלוגות תותחי 37 מ"מ שלנו את הספינות הישראליות שהתקרבו לעמדותינו ב-מרסה ת'למת⁹⁷ והטביעה אחת מהן, והשאר נסוגו אל הגדה

עמ' 334

המזרחית. יחד עם זאת בסיס ע'רדקה עמד בפני שתי תקיפות של גורמי קומנדו ישראליים בלילות של 18 ו-19 באוקטובר, שכוחותינו הצליחו להדוף, אבל נראה שכמה אנשים מהגורמים הללו הצליחו להסתתר באיים הרבים המקיפים את מעגן ע'רדקה. הם התגלו אחרי השקיעה של 20 באוקטובר, כאשר ניסו לחדור למעגן הימי. כוחותינו המטירו על האיים אש מרוכזת (אש קוצרת במקור) ואחר כך אש מבוקרת, כדי לוודא שהם ריקים מגורמים זרים עוינים – והניסיון (של הישראלים) נכשל.⁹⁸

אולי היה זה בתגובה לפשיטה האלימה שביצעו כוחות הקומנדו הימי על אזור שיח' ביתאן בגדה המזרחית של מפרץ סואץ ומיקוש הכבישים ודרכי העפר בבוקר יום 19 באוקטובר. אזור ראס סדר הכבוש היה מטרה לשתי הפגזות מרוכזות: לפני השחר של אותו היום השתמשנו ברקטות מספינות כנגד ריכוזים של האויב ומתקני נפט באזור. ההפגזה השנייה התבצעה בשעה 13:30 של יום 21 באוקטובר לפי בקשה של מפקד ארמיה 3. הפעם היה זה מתותחי החוף שלנו כנגד שיירה משוריית שנסעה במקביל לחוף מראס סדר לעבר ראס מסלה בצפון. השיירה נעצרה אחרי שהושמדו כמה טנקים וכלי רכב, והשאר נסוגו דרומה אל מחוץ לטווח האש של תותחינו. אחת העמדות של תותחי החוף עמדה לראשונה הפעם הזאת מול התקפה אווירית של האויב, אחר הצהריים של יום 21 באוקטובר. אנחנו היפלנו מטוס פנטום ושאר המטוסים נסו מזרחה.

התקופה הזאת הסתיימה בהתקפה ימית רביעית של האויב על ע'רדקה⁹⁹ עם שלוש ספינות תותחים כנגד הספינות שלנו שעגנו במעגן ופתחו באש תוך שיתוף פעולה עם התותחים ביבשה כנגד שלוש הספינות. אלה נסוגו מהמערכה אחרי שנפגעו פגיעות ישירות.

החלטת מועצת הביטחון

בשעה 6:45 בערב של יום 22 באוקטובר 1973 פרסם הגנרל (פילדמרשל. בסוגריים במקור) אחמד איסמעיל, שר המלחמה והמפקד הכללי של הכוחות המזוינים, אל כל הענפים (חיילות) והמבנים של הכוחות המזוינים:

⁹⁶ להשלמת היריעה מצינת העריכה המקצועית כי, בליל 19/20 אוקטובר ביצע כוח של סטי"לים ישראליים הפגזה של מטרות בחוף רוזיטה ודמיאט. בפעילות זו הוטבעה ספינת דיג שהייתה במשימת מודיעין. הפגזה דומה של יעדי חוף באותו מרחב התבצעה גם בלילות 20/21 ו-21/22 אוקטובר על מנת לשמור על לחץ ורצף פעילות מול החוף המצרי. יצוין כי במהלך הפעילות בליל 21/22 אוקטובר, ניסו המצרים לפגוע בכוח הישראלי, ללא הצלחה, בין השאר טילי חוף ים מסוג 'סופקה' מתוצרת סובייטית. בניגוד לנאמר על ידי המחבר לא נפגעה אף ספינה ישראלית במהלך פעילות הפגזה זו. מהצד המצרי נפגעו עוד 2 ספינות דיג שהיו במשימת מודיעין באזור.

⁹⁷ נראה שהמחבר מתכוון כאן למבצע שבו נחתת ישראלית, שעליה הותקנה מרגמה 81 מ"מ, הפגיזה את מעגן מרסא ת'למת באבטחת שני ספינות 'דבור'. בניגוד לנטען על ידי המחבר לא נפגעה ספינה ישראלית כלשהי בפעילות זו.

⁹⁸ ב-18 אוקטובר לא התבצעה פעילות כלשהי של חיל הים הישראלי במעגן ע'רדקה. גם ההערכה שלו לפיה פעילות הקומנדו התבצעה על ידי לוחמים שהסתתרו באיים הסמוכים למעגן איננה נכונה. יחד עם זאת יש לציין כי בליל 19/20 התבצעה תקיפה של מעגן ע'רדקה באמצעות סירות נפץ (מבצע 'מגבית 15'), במטרה להשמיד את שני הסטי"לים המצריים מדגם 'קומאר' שנותרו בזירה זו. הפשיטה הצליחה חלקית. מבנים במעגן נפגעו, סטי"ל קומאר נפגע קלות מרסיסי הפיצוץ.

⁹⁹ כאן מתכוון המחבר לתקיפה הרביעית והאחרונה של הקומנדו הימי הישראלי במעגן ע'רדקה בליל 21/22 אוקטובר (מבצע 'מגבית 16') שבמהלכו נפגע סטי"ל 'קומאר' אחד משני סטי"לי 'קומאר' שפגעו בזמנו במשחתת 'אילת בדיוק 6 שנים קודם לכן ב-21 אוקטובר 1967.

עמ' 335

"המפקד העליון של הכוחות המזוינים הוציא צו להפסקת אש החל מהשעה 18:52 היום 22 באוקטובר 1973 על פי שעון קהיר, אם יפסיק האויב את האש במועד הזה. יחד עם זאת, הנני מורה לכולם לנקוט את כל צעדי הביטחון והזהירות מפני האויב. כמו כן על הכוחות לארגן מיד את היחידות בעמדותיהן ולהיות מוכנים לחידוש הלחימה מיידית בכל עת במידה שהאויב יתחיל זאת".

מועצת הביטחון הוציאה ביום שני 22 באוקטובר 1973 בשעה 6:50 בבוקר שעון קהיר את ההחלטה על הפסקת אש והפסקה מיידית של כל פעילות צבאית¹⁰⁰. מצרים הסכימה וישראל עומדת בפני קבלת החלטת מועצת הביטחון. אבל המפקדה הכללית של הכוחות המזוינים המצריים לקחה בחשבון, כפי שהתברר מההודעה שפרסם המנוח הפילדמרשל אחמד איסמעיל, את האפשרות שהאויב הישראלי יפר את החלטת מועה"ב. לפיכך הוציא אגף המבצעים התראה¹⁰¹, שבסופה נאמר: הכוחות המזוינים יישארו במצב של

עמ' 336

כוננות מלאה עד למתן הנחיות אחרות".

חיל הים המצרי היה מחויב להחלטה על הפסקת האש, אולם היה מחויב יותר להוראות המבצעים שיצאו מהמפקדה הכללית של הכוחות המזוינים. לפיכך המשכנו לאבטח את המסגרות האופרטיביות בזירות המבצעים ולחזק את ההגנה על הבסיסים ונקודות הריכוז הימיות, וכן המשכנו בעבודות להחזרת כלי השייט לכושר הקרבי והשלמת החוסרים והאובדן תוך המשך נוכחות כלי השייט שמקיימים את המצור הימי באזורי המבצעים שלהם.

תוך פחות משלוש שעות מרגע כניסת החלטת מועה"ב לתוקף, קרה מה שהמפקדה הכללית צפתה, כאשר מנגנוני מודיעין האלחוט בחזית המצרית קלטו פקודות שיצאו מהמפקדה הישראלית, להזדרז ולחצות אל ממערב לתעלה "משום שהמצב מסוכן ועומד בפני קריסה".

קרב הדמים באדביה

מאז השעה 23:00 ביום 22 באוקטובר החלו כוחות יבשה של האויב לזלוג דרומה מ-דוורסואר בכוחות קטנים יחסית, שנמנעים מלהתנגש עם כוחות היבשה שלנו, ובמהלך היומיים של 23 ו-24 באוקטובר המשיכו כוחות היבשה של האויב להתפרס דרומה לעבר העיר סואץ. הם ניסו לתקוף את העיר לראשונה ב-23 באוקטובר, אולם העיר האמיצה בלמה את התקיפה בכוחות הצבא והעם וגרמה לו לסגת. האויב המשיך את הפריסה דרומה, וגורמים ממנו חדרו לאזור אדביה, והחל אחד מקרבות הדמים המרים ביותר בתולדות הסכסוך הערבי – ישראלי, שאני מבקש לתאר כאן לפני הקורא שעה אחר שעה.

בשעה 10:30 בבוקר 23 באוקטובר ובמשך שש שעות וחצי הייתה אדביה נתונה לתקיפות אוויריות קשות על מרכז הפיקוד ומתקנים של הבסיס הימי ולשון המעגן וגזרת עתאקה והדרך המקשרת ביניהם ועל עמדות

עמ' 337

תותחי החוף. כוחותינו לא יכלו לבלום את התקיפות הרצופות של האויב, משום שלא היה ברשותם אלא תותחי 40 מ"מ והנשק האישי של החיילים. האויב הצליח לנתק את הדרך המובילה לעיר סואץ ולפגוע בכמה חלקים של רציף הנמל ובאחת מספינות הרקטות, ולהפיל מספר גדול של חללים ופצועים. במקביל הצליחו טנקים של האויב להתקדם דרומה לכיוון אדביה אחרי שלא הצליחו לפלוש לעיר סואץ. ובשעה עשר וחצי בערב של אותו היום היגיעו ראשוני הטנקים של האויב אל פאתי אדביה.

עד לאותה השעה לא הובחן בשום פעילות ימית חריגה מצד האויב במפרץ סואץ. האם התכוונו הישראלים למשוך את תשומת ליבנו להתקפה היבשתית שלהם על מנת שיוכלו לתקוף מהים את מעגן אדביה, שהיה במרחק של לא יותר משמונה מייל מעמדותיהם? די מהר הוצאנו מכלל אפשרות את הרעיון של תקיפה מהים, ועלתה ההנחה של ביצוע

¹⁰⁰ נוסח החלטה מס' 338: "מועצת הביטחון קוראת לכל הצדדים במלחמה המתחוללת להפסיק את האש ולחדול מיד מכל פעילות צבאית בתוך תקופה שלא תעלה על 12 שעות ממועד אשרור ההחלטה על ידי המועצה, וזאת בכל האתרים בהם הם נמצאים כעת. מועה"ב קוראת לכל הצדדים הנוגעים בדבר להתחיל מיד לאחר הפסקת האש לבצע את החלטת מועה"ב מס' 242 משנת 1967 על כל חלקיה. מועה"ב מחליטה שיש להתחיל מיד, ובעת ובעונה אחת עם הפסקת האש, במו"מ בין הצדדים הנוגעים בדבר תחת פיקוח מתאים, במטרה להקים שלום צודק בר קיימא במזרח התיכון" (מתוך כתב העת "המדיניות הבינלאומית", גיליון ינואר 1974, עמ' 201).

¹⁰¹ הפקודות הללו יצאו לכל מפקדות החיילות והמבנים של הכוחות המזוינים המצריים בשעה 12:20 יום 22 באוקטובר 1973.

הנחתה על אזור ביר עדיב מדרום ל-אדביה,¹⁰² משום שהחוף שם מתאים למבצע כזה ומשום שזה יאפשר כיתור של כוחותינו מצד היבשה, או לחץ עליהם שיידחף אותם לכיוון הים, שם לא קיימת אפשרות לחלץ אותם והם יהיו לטרף למטוסים הישראליים.

כפי שאמרנו קודם לכן, אזור אדביה שוכן בתוך המסגרת האופרטיבית של הארמיה השלישית, שכוללת גם את גזרת ביר עדיב ומרוכזים בה אלמנטים של הצבא המצרי והצבא המרוקאי וכוחות של משמר הגבול, והם יכולים לבלום רק תקיפה משורינית של האויב או הנחתה ימית, אבל לא (יכולים לטפל) בשתי המשימות בו זמנית. ברור שכוחות היבשה יישאו בנטל של המגע עם כוחות היבשה של האויב, וכי חיל הים יישא בנטל העיקרי של המגע עם חיל הים של האויב, וכי שיתוף פעולה של כל הכוחות – בטיפול מול חיל האוויר של האויב. ראוי לציין כאן, כי אדביה הינה אזור צבאי מבודד ריק לחלוטין מתושבים אזרחים, ולמרות

עמ' 338

שהמצב הזה מאפשר לרכז מאמץ של כוחות צבא למלחמה (ולא להתמודד) עם בעיות של הגנה על אזרחים ואבטחת שלומם, הרי שלו היה ריכוז של תושבים באדביה בלילה, הם היו מסייעים מאד למאמץ הצבאי במה שמכונה "מלחמה עירונית" והסבת אבדות כבדות לאויב, מה שהיה מאלץ אותו לבטל את כוונותיו, כמו מה שקרה בעיר סואץ.

ניתוק הקשר עם מפקדת הארמיה השלישית, העיסוק שלה בהגנה על סואץ, אבטחת דרך האספקה והקשר הראשי עם קהיר וכן הגנה על המעבר של הארמיה לסיני – (כל אלה) הרעו את מצבם של הכוחות באדביה. ואין צורך לדבר על נשק הנ"ט שלא היה ברשות חיל הים שלנו באדביה ובבסיסים אחרים של חיל הים, שיכול היה אולי להתמודד עם האיום הזר לחלוטין ללחימה הימית. (הבסיסים) נשענים בהגנה על ריכוזיהם על ההגנה שמספקים הצבא וכוחות ההגנה האווירית שנמצאים מסביבם או בשכנות להם, כמו הכוחות בגזרת ביר עדיב במקרה של אדביה.

הידרדרות המצב היבשתי הביא לנסיגה של גורמי ה-חי"ר הממוכן, שהיו שותפים בהגנה על האגפים של הבסיס, וזה גרם לחשיפה של האגפים הללו לאויב. הוא המשיך בתנועה דרומה, עד שבחצות ליל 23 / 24 באוקטובר נפגשו הטנקים וכלי הרכב המשוריינים שלו על לשון אדביה (החוף הדרומי של מפרצון אדביה. בסוגריים במקור), ולאחר כמה שעות הצטרף אליהם הסיוע האווירי בדמות מסוקים.

אין ברור יותר מתיאור המצב באותן השעות הקשות מהמברק של מפקד בסיס אדביה, ששלח למרכז הפיקוד הראשי בשעה 23:00 ביום 23 באוקטובר, ובו נאמר במילה אחת: "הקרב מתנהל עם כל סוגי הנשק נגד האויב, ואנו נדווח לכם על המצב בפרוטרוט". אין ספק שהקורא יתמה אולי, למה התכוון מפקד הבסיס בביטוי "בכל סוגי הנשק". מפקד הבסיס יכול היה להתמודד עם המצב רק באמצעים העצמיים שלו ובסיוע שיוכלו לסייע לו הכוחות המרוקאים וכוחות משמר הגבול, למרות שגם הם היו זקוקים

עמ' 339

לגורם החשוב ביותר - נשק הנ"ט. האפשרויות שעמדו בפניו היו רק: כוחות המשמר המקומי, אמצעי הנ"מ העצמיים וגורמים מעטים של קומנדו ימי ואנשי צפרדע, שהיו מצוידים בנשק נ"ט קל (אר. פי. ג'י. בסוגריים במקור), בנוסף לכמה ספינות תותחים קלות, שפוזרו כך שיוכלו לכוון את האש שלהן (37 מ"מ ו-40 מ"מ. בסוגריים במקור) לעבר היבשה.

הניסיונות של מפקד הבסיס להעביר את תותחי החוף לעמדות, שיאפשרו להם לירות על מטרות יבשה ועל מטרות ימיות בו זמנית, נכשלו. מצד שני היה ניסיון שכמעט אינו מתקבל על הדעת להשתמש בירי של רקטות בלתי מונחות מהספינות, אבל זה העמיד את כוחותינו בסכנה להיפגעות, ובנוסף היה צורך להגן על חופי אזור ביר עדיב כנגד הנחתה ימית מצד האויב, שתחילתה נראתה כבר בשחר של יום 23 באוקטובר.

בשעות הראשונות של 23 באוקטובר כבר הציבו כוחות הקומנדו הימי מארבים עם נשק נ"מ קצר טווח ונשק נ"ט קל (אר פי ג'י. בסוגריים במקור), בעת שכמה סירות של הקומנדו הימי שהיו עמוסות בציד ובאספקה, היו בדרכן לראש הגשר של ארמית השדה השלישית בגדה המזרחית של תעלת סואץ. ספינות טורפדו אחרות יצאו למקש את החוף באזור ביר עדיב, אבל הן היו נתונות להפצצה כבדה מהאוויר, שגרמה לפגיעות רבות בספינות ובחיילים, בעוד כלי שייט אחרים התקדמו בקצה הדרומי, כדי לעבות את שדה המוקשים בכניסה למפרץ סואץ.

¹⁰² ביר עדיב ממוקמת כ-22 ק"מ מדרום ל-אדביה. לא פלא שאבו ד'כרי, כמי שנכווה ברותחין במלחמת ההתשה (הפשיטה המשוריינת הישראלית בצפון מפרץ סואץ-מבצע רביב) מצין שבאותו עיתוי שלאחר כיבוש אדביה הועלה על ידם החשש שישראל תבצע שוב הנחתה ימית בצפון מפרץ סואץ. כמהלך איגוף ימי.

בשעה 01:45 החלה אחת המערכות המוזרות ביותר בהיסטוריה של המלחמות הימיות: חבורות של קצינים וחיילים מחיל הים כורעים בשוחות ועל הגבעות ועל גגות הבתים ומאחורי התותחים שעל ספינותיהם, וממטירים אש תופת על טנקים ושריון של האויב. למרבה הצער האש הייתה מקוטר קטן ולטווח קצר, בעוד תותחי הטנקים מבזיקים מידי פעם בשובל אש הפגזים הכבדים על מקורות האש שלנו, שספגו גם התקפות של מסוקים ישראליים. הגופות החלו

עמ' 340

לעוף באוויר הנה ונהה והדם מכסה את כל קצות המקום. לא היו אלה רק הגופות וחלקי הציוד שלנו שעפו באוויר ולא רק הדם של חיילינו שזרם, אלא גם האויב ספג את חלקו במערכה. במשך שלוש השעות שהמערכה המיוחדת הזאת נמשכה איבד האויב כמה טנקים וכלי רכב משוריינים, שאיננו יודעים את מספרם במדויק. בשוך הקרב שלח מפקד הבסיס למרכז הפיקוד הימי הראשי מברק שאמר: "לא נותרו שום אמצעי הגנה אווירית. הסתיים הקרב נגד השריון של האויב. נילחם עם מה שנשאר". השעה הייתה ארבע וארבעים וחמש דקות בבוקר יום 24 באוקטובר.

בשעה 05:20 יום 24 באוקטובר דיווח לנו מרכז הפיקוד הראשי של הכוחות המזוינים, שמשרד הביטחון (ההגנה במקור) הישראלי מבקש להסכים על הפסקת אש משעה 07:00 יום 24 באוקטובר, ושהמפקדה הכללית המצרית הסכימה לכך, ושעל כל המבנים והיחידות לקיים את הפסקת האש במועד שהוסכם עליו, אלא אם האויב פתח באש. בשעה שש בבוקר החל חיל האוויר של האויב להפציץ את נקודת הריכוז הימית באדביה, כשתותחי הטנקים והשריונים מסייעים לתקיפה על הנקודה עם כוחות של חי"ר ממוכן, שהגיעו בלילה דרך הים¹⁰³. אולם העוצמה של ההתנגדות וחירוף הנפש של הכוחות של אדביה ומשמר הגבול בהגנה עליה, אילצו את האויב לחדול מההתקפה, וחלק מהטנקים נסוגו צפונה לעבר העיר סואץ. בשעה שבע שכן הירי והטנקים הישראליים עצרו ללא תזוזה מחוץ לחומות אדביה, כשהם נוצרים את האש מתוך כיבוד ההחלטה על הפסקת האש.

ראוי שנציין לפני הקורא שחשיבותה של אדביה - מבחינת הישראליים - לא הייתה משום שהיא נקודת ריכוז ימית או משום שהיא בסיס מנהלי גדול יחסית, או משום שהיא משתתפת באופן אפקטיבי בהגנה על מצבורי הנפט המצרי באזור, אלא

עמ' 341

משום שהכוחות של חיל הים שהיו מרוכזים בה היוו מקור מתמשך מטריד עבור הכוחות הישראליים ומעגני הנפט מעבר למפרץ סואץ מאז מלחמת ההתשה. אדביה הייתה נתונה פעמים רבות לניסיונות להחריב אותה או לתקיפות מהים, שכולן נהדפו, והאויב ספג אבדות כבדות בנפש עד שנאלץ להפסיק את הניסיונות הללו, אבל לא חדל מלסייר באזור בים ובאוויר.

מהשעות הראשונות של מלחמת אוקטובר 73 הגבירה ישראל את ההתעניינות בנקודת ריכוז אדביה, בשל קרבתה למקומות החציה של ארמיה 3 ומשום שדרך החוף בסיני הכבושה נמצאת בטווח האש של תותחי החוף שנמצאים ב-מרסא סאדא¹⁰⁴ ובתחום ירי הרקטות של הספינות הקלות. מן הבחינה הזאת מהווה אדביה כוח אש מסייע לקרבות של ארמיה 3 ומקור סכנה לפעילות הימית של האויב בגזרה הצפונית של מפרץ סואץ ובגדה המזרחית שלו. לכך יש להוסיף את הכישלון (של הישראליים) בכיבוש העיר סואץ, שהניע אותם לחפש אחר נקודה חלשה יותר, שאולי התגברות על הגנתה תחפה על הכישלון בסואץ. במקביל העולם יטעה לחשוב, שהכוחות הישראליים כבשו את הגדה המערבית של תעלת סואץ מ-דוורסואר בצפון ועד אדביה בדרום, ובכך יעודדו את המורל של העם הישראלי.

יש עוד לציין, כי נקודת ריכוז אדביה הייתה מורכבת משתי גזרות, הראשונה: הנמל וחלקת הקרקע שעליה מתקני המנהלה ומחסני המזון ובתי המלאכה, וכולם מוקפים בחומות אבן. הגזרה השנייה נמצאת בחלק

עמ' 342

מהשטח המדברי מערבית לכביש סואץ / ע'רדקה במרחק של כמה מטרים מהמתקנים של הבסיס המנהלתי, וכוללת מחסן תחמושת וחדר מבצעים מבוסן מתחת לפני האדמה, שמעליו ערמות חול ומעליהן בולטים פתחי האוויר ואנטנות האלחוט.

¹⁰³ מבחינה עובדתית לא הייתה פעולה של הנחתה ימית לכיבוש בסיס אדביה. הבסיס נכבש על ידי כוח שריון ישראלי ובהמשך נכנסו לנמל ספינות של חיל הים הישראלי שהגיעו בהישט ישיר מראס סודר.

¹⁰⁴ השם "סאדא" היה במקור "אסיאד" (צורת הריבוי של סייד, ראש שבט מכובד), שמתייחס לשיח'ים ולנכבדים הקבורים באזור. בחלופ השנים חל שיבוש והשם הוחלף ל"סאדא", משום שהמודדים ומשרטי המפות באותה העת היו אנגלים, ולא יכלו להגות את המילה או לרשום אותה כדבעי.

נחזור כעת לאויב, שאמרנו שנראה שהוא נוצר את האש מתוך כיבוד ההחלטה על הפסקת האש.

בשעה 07:30 ביום 24 באוקטובר, שלושים דקות אחרי שנכנסה לתוקף ההחלטה על הפסקת האש¹⁰⁵, פרצו הכוחות הישראליים ותקפו את אדביה, והמראה היה נורא. אש הטנקים כתשה את חומות הבסיס, והתחילו להמטיר אש על מרכז הפיקוד ועל עמדות תותחי החוף ועל רציפי הנמל. רעם השרשראות גבר על קולות ירי התותחים, ומעת לעת נשמעו הדי ירי המקלעים המצריים ממקומות פזורים ברחבת הבסיס ומעל גגות הבניינים ומהשוחות שמקיפות אותו, ולבסוף נמוגו בשאגות תותחי האויב.

בשעה 08:32 השלימו כוחות האויב את כיתור הבסיס ותקפו בטנקים את עמדות תותחי החוף ומרכז הפיקוד של הבסיס, ולמגיני אדביה לא נותר אלא לצאת אל האויב ולפגוש אותו פנים אל מול פנים עם הנשק הקל. מפקד הבסיס קיבל את ההחלטה והתחיל להוציא הוראה בנושא בשעה 09:35, אבל ההפגזה המתחדשת הפילה את קווי התקשורת הפנימית לאחר שהצטרפו

עמ' 343

אל האויב 50 טנקים נוספים, ובשעה 10:30 ניתק לחלוטין הקשר של אדביה עם העולם החיצון. בשעה 13:40 ביום 24 באוקטובר¹⁰⁶ קיבלנו הודעה ממרכז הפיקוד של ההגנה האווירית שאמרה: מסוקים עוינים נראו נוחתים באזור אדביה והקרב ממשיך להתחולל שם. אם כן, מה קרה בשש השעות הללו?

האויב כיתר את אדביה בשלוש קבוצות: אחת פעלה נגד הגזרה המערבית שם היו חדר המבצעים ומחסני התחמושת. השנייה פעלה בתוך גזרת הנמל, והשלישית בדרום, בהגנה על פעילות שתי הקבוצות האחרות. מפקד הבסיס יחד עם כמה קציני המטה היו עדיין בחדר המבצעים, כאשר הטנקים של האויב ניסו לתקוף בשעה 07:50 את שערי חדר המבצעים. באותה השעה ירו תותחי הטנקים על מחסני התחמושת, שהחלה להתפוצץ ולזעזע את אדמת האזור. הניסיון לפרוץ את שערי חדר המבצעים נכשל, ונכשלה גם ההפגזה שנועדה לפגוע בביצורים שלו. הטנקים הישראליים נעו והפגזו את השטח מסביב לחדר. אחד הטנקים הסיר את ערמת החול שכיסתה את החדר, וכמה חיילי האויב החלו להשליך רימוני עשן דרך פתחי האזור לתוך החדר, אחרי שהורידו את אנטנות האלחוט. השעה הייתה אז עשר ועשרים בבוקר 24 באוקטובר. החדר התמלא עשן שהתחיל להתפזר במהירות בתוך החדר, אבל המסכות לא הצליחו למנוע מהאנשים להיחנק, משום שברור שהן היו נגד גזים. העשן גרם לחוסר ראות, ולא ניתן היה להבחין אם אויב או ידיד עומדים מולך.

עמ' 344

כמה דקות לפני שנותק הקשר של נקודת ריכוז אדביה עם העולם החיצון, בערך בשעה 10:15, קיבל מפקד הנקודה את המברק האחרון שלו, שאמר "כוח החירום הבינלאומי בדרכו אליך", אבל עם חלוף השעות הפך חדר המבצעים המבוצר למלכודת שאין ממנה מפלט, וזמן מה לאחר מכן הפך לקבר עבור טובי לוחמי חיל הים המצרים הטהורים. בין הדברים הקשים ביותר בנפשו של המפקד, למצוא את עצמו במצב שהוא חסר אונים לעמוד מול אויבו, והוא מתעב את הבחירה בין להציל את מי שניתן להציל מאנשיו לבין לראותם נופלים בזה אחר זה ללא מחיר. שתי הבחירות מרות לגמרי.

מפקד נקודת הריכוז אדביה החליט להציל את חיי אנשיו ולמסור את חדר המבצעים של אדביה לידי האויב הישראלי שרובץ מעליו. מחוגי השעון הורו על השעה אחת ומחצה אחר הצהרים של יום רביעי 24 באוקטובר 1973, וארבעה ימים לאחר מכן הגיעו ראשוני כוחות החירום הבינלאומיים למבואות אדביה הטבוחה.¹⁰⁷

¹⁰⁵ מועה"ב הוציאה החלטה נוספת, 339, ב- 23 באוקטובר ובו הדגישה את החלטתה 338, וקראה להחזרת הכוחות של שני הצדדים לעמדות שבהן היו ברגע כניסת ההחלטה על הפסקת האש לתוקף. היא ביקשה מהמזכיר הכללי "לנקוט צעדים לשלוח משקיפים של האו"ם מיד כדי לפקח על הפסקת האש בין ישראל לבין הרפובליקה הערבית של מצרים, ולשם כך הוא ישתמש בכוחות האו"ם שנמצאים במזה"ת ובראש וראשונה אלה שבקהיר (מתוך כתב העת "המדיניות הבינלאומית", גיליון ינואר 1974 עמ' 201).

¹⁰⁶ בין השעות 09:35 ו- 13:40 ניסו כוחות החירום הבינלאומיים להגיע לאזור אדביה, אבל הקרב שהתחולל בסואץ ו-אדביה ותקיפות האוויר של האויב לא אפשרו להם להגיע לאזורים הללו באותו היום.

¹⁰⁷ ניכר שהמחבר מאריך בכוונת מכוון ומתאר בצורה דרמטית את הקרב שבסיומו נכבש הסיס הימי והנמל באדביה. בתיאורו את הקרב שבעקבותיו נפל הבסיס הימי ונמל אדביה. תוך הדגשה כי המקום נכבש על ידי כוח צבאי עדיף של שריון ולמפקד המקום לא היו מספיק אמצעים וכוחות להתגונן מפני תקיפה יבשתית. המחבר משתמש כאן בביטוי ציורי כדי להמחיש את גורלו הטראגי של בסיס אדביה

הסבב השני תחת כנפי ההחלטה על הפסקת האש

האויב הימי ניצל היטב את ההחלטות על הפסקת האש, והזדרז תחת כנפיה להרחיב את מסגרת פעילותו בצפון לעבר חופי סיני ופורט סעיד ובלטים, בעוד שבדרום הוא המשיך לקדם את כוחותיו לכל עבר במפרץ סואץ. חיל האוויר שלו לא חדל גם הוא מלתקוף את ראשי הגשרים של ארמיה 3 ממזרח לתעלה, וגלי התקיפות של הטנקים על העיר סואץ לא פסקו בניסיון שלישי לכבוש אותה בימים 23 – 25 באוקטובר, אבל העיר על תושביה וצבאה הדפו אותם פעם אחר פעם.

עמ' 345

עם כל הכבוד להחלטות מועה"ב על הפסקת האש, כוחות החירום הבינלאומיים לא יכלו להגיע ולהתערב, וגם אין להם יכולת לעקוב אחר מצבם של הצדדים או להגביל את פעילותם, בהנחה שהם מצליחים להגיע אל אתרי הקרבות. (בשל כך) היינו נחושים לדאוג לאבטחת כוחותינו והיחידות שלנו כנגד ההפרות החוזרות ונשנות של האויב הישראלי את החלטות מועצת הביטחון.

מצד שני התברר מסך כל הפעילויות שלו ומגמות ההתקפות, שהאויב עומד על כוונתו לקבע את נוכחותו על הגדה המערבית של התעלה ועל החוף המערבי של מפרץ סואץ לפני הגעת הכוח הבינלאומי אל אתרי הקרבות באותם החלקים. זאת הייתה הסיבה העיקרית מאחורי הרחבת אזור הפעילות של האויב במהלך היומיים של 25 ו- 26 באוקטובר 1973, כאשר קלטו אמצעי המודיעין השונים מסוקים ישראלים חגים מעל אזור ראס אלבר מערבית לפורט סעיד והופעת ספינות קלות ובינוניות לכיוון החוף הצפוני של סיני, שהזדרזו ונעלמו בכיוון מזרח. באותו הזמן בין 8 ל- 10 ספינות קלות וגדולות מהצי הישראלי בסיוע מסוקים סיירו במימי צפון מפרץ סואץ, בין אזור עיון מוסא בגדה המזרחית לאזור אדביה א-סח'נה שבגדה המערבית. לפעילות הימית הזאת של האויב היה רק פירוש אחד – שהוא מתכנן לבצע הנחתה במטרה להציב את רגליו על חלקים מאדמת מצרים בצפון ובמערב חצי האי סיני.¹⁰⁸

מיד נקטנו את הצעדים להבטיח את סיכול הניסיונות של האויב הישראלי ושינוי כוונותיו: אחת הצוללות שלנו יצאה לאזור ממנו תוכל לעקוב אחר תנועות כלי השייט הישראליים לעבר חופי צפון סיני ולתקוף אותם, זריעת מוקשים במימי החופים של אזור דמיאט / ראס אלבר וחיזוק נקודות ההתראה והגנת החופים בצפון הדלתא.¹⁰⁹ במפרץ סואץ הצליחו כוחות תותחי החוף לתקן את התקלות והשיבו את הכושר הקרבי, עיבוי שדה המוקשים בכניסה הדרומית למפרץ וארגון מחדש של מצב ספינות הטורפדו וספינות הטיילים, שמרוכזות בדרום, מה שיאפשר להן להתערב במהירות כנגד כל ניסיון הנחתה עוין על

עמ' 346

אזור א-סח'נה / אדביה, ולבלום באותה העת כל התקפה שאולי יבצע הקומנדו הישראלי על אזור ראס דיב / ראס ע'ארב, שכל הסימנים העידו על האפשרות שתתרחש, בעיקר על אזור הנפט של ע'ארב. (כמו כן) הצטרפות של קצינים וחיילים מצוותי הספינות הפגועות או המיותרות לכוחות של גזרת ביר עדיב כדי לחזק את הגנת החוף, והעברת חוליות תיקונים והצלה מאלכסנדריה אל נקודות הריכוז של חיל הים במפרץ סואץ, כדי לסייע בהשלמת התיקונים של הציוד וכלי השייט.¹¹⁰

ביום 27 באוקטובר 1973 הגיע ה-פוג' הראשון של כוח החירום הבינלאומי אל פאתי העיר סואץ. מפקד הכוח קרא לפגישה בדרגי הצבא עוד באותו היום תחת דגל האו"ם, על מנת לארגן את יישום החלטות הפסקת האש בשעה 18:52 יום 22 באוקטובר והתמקמות כוח החירום באתרים משם יוכלו לבצע את משימותיהם על פי החלטת מועה"ב

¹⁰⁸ שוב מעלה המחבר את הערכתו לפיה הפעילות הימית המוגברת של חיל הים הישראלי נועדה לביצוע הנחתה בגדה המערבית של צפון מפרץ סואץ.. לאמיתו של דבר פעילות ימית זו נועדה למנוע העברת אספקה בדרך הים לארמיה 3 הנצורה.

¹⁰⁹ כאן מספר המחבר על חשש שהיה להם מפני נחיתה ימית בקטע החוף מערבית לפורט סעיד ומתאר את האופן שבו הם נערכו לאתר תנועה שכזו, בין השאר באמצעות צוללת ששוגרה למרחב לצורך גילוי מוקדם של הכוח הישראלי.

¹¹⁰ שוב חוזר המחבר ומבטא את החששות שהיו להם בסמוך לכניסת הפסקת האש לתוקפה מפני ביצוע נחיתה ימית ישראלית גם בצפון מפרץ סואץ וגם במרכזו ודרומו של המפרץ. בהקשר זה ראוי לציון העובדה שלדבריו הם נערכו לתת מענה לתרחיש זה באמצעות המיקוש הימי בדרום המפרץ והגברת המוכנות של ספינות הטורפדו וספינות הטיילים שהיו מרוכזות במעגן ע'רדקה ובנמל ספאגה. יאמר בנקודה זו כי לצה"ל באמצעות חיל הים ואוגדה 440 הייתה תוכנית אופרטיבית לביצוע נחיתה ימית רחבת היקף בגדה המערבית של מרכז ו/או דרום מפרץ סואץ (מבצע 'אור ירוק'). בפועל מבצע זה לא התממש.

מס' 338 מיום 22/10/1973, ששתי המעצמות¹¹¹ אימצו וערכו לביצועה, וזה מביא אותנו לסיומה של התקופה השלישית של השלב השלישי של מלחמת אוקטובר 73.

השלב הבא, הרביעי, התאפיין בשקט יחסי בעקבות הגעת כוח החירום הבינלאומי לעיר סואץ ביום 27 באוקטובר ועד להגעה להסכם הפרדת הכוחות ביום 18 בינואר 1974. את השלב הזה נוכל לסכם כדלהלן:

עמ' 347

הפסקת המלחמה עד להסכם הפרדת הכוחות

השלב האחרון של המלחמה, 28 באוקטובר 73 - 18 בינואר 1974

כוח החירום הבינלאומי הגיע לאזור סואץ ביום 27 באוקטובר 73, אבל לא יכול היה לתפוס את מקומו בין הכוחות הנלחמים אלא רק בצהרי היום הבא. שקט שרר בכל החזיתות אחרי שהאויב הישראלי השלים את כיבוש אדביה וקידם חלק מכוחותיו מעבר למפרץ סואץ, אל האזור שמדרום ל-אדביה.

מערבית לתעלת סואץ התחדשו הקרבות ביום 31 באוקטובר 1973, ונמשכו עד יום 17 בינואר 1974, כלומר כמה שעות לפני החתימה על הסכם הפרדת הכוחות. הכוחות המצריים המשיכו בשינוי מצבם הטקטי כדי לבלום את פעילות האויב, אשר הזדרז להקים מתקנים הנדסיים כדי להבטיח סוג של יציבות בעמדות הדחוקות שלו. מצד שני המו"מ סביב הפרדת הכוחות הופרע פעמים רבות, עד שמצרים החליטה להפסיק את המו"מ, שהדובר הרשמי המצרי תיאר בהודעתו שפורסמה ביום 29 בנובמבר בערב: "מצרים החליטה להפסיק את המו"מ בק"מ ה-101 לאור ההתחמקות הנמשכת של ישראל מביצוע הסעיף השני של שש הנקודות שהוסכם עליהן¹¹²

עמ' 348

ביום 11 בנובמבר השנה. מצרים מטילה על ישראל את התוצאות הנובעות מאי ביצוע ההחלטות האחרונות של מועה"ב".

חיל הים ניגש לשנות את מצבו לאור הכיבוש של אדביה בידי האויב. יזמנו הקמת נקודת ריכוז ימית באזור ביר עדיב מדרום ל-אדביה כדי להתכונן לבלום כל ניסיון מצד הישראלים לסייע לכוחותיהם דרך הכניסה הדרומית למפרץ סואץ. באותו הזמן המשכנו בעיבוי הסדרי ההגנה והסיכול בזירות הים האדום והים התיכון, תוך המשך פעילות המצור הימי בבאב אלמנדב והשלמת החוסרים והחזרת הכושר הטכני והקרבי לכלי השייט.

בים האדום: הוקמה נקודת ריכוז חדשה באזור ראס סאדאת, מדרום ללשון אדביה. נשלחו אליה כוחות וכלי שיט ונשק, שהועבר אליה ביבשה, בעוד עמדות תותחי החוף באזור הועמדו בכוננות גבוהה לפעולה באותה היכולת

¹¹¹ הודעה לעיתונות שפרסם הד"ר אשרף ע'רבאל, יועץ התקשורת של נשיא הרפובליקה ביום 27/10/1973 (על פי כתב העת "המדיניות הבינלאומית" גיליון ינואר 1974, עמ' 200).

¹¹² שש הנקודות כללו: 1- שני הצדדים, המצרי והישראלי, מסכימים לכבד במדויק את הפסקת האש, שעליו הורתה מועה"ב. 2- שני הצדדים מסכימים לדון בנושא החזרה לעמדות של 22 באוקטובר מיד במסגרת ההסכמה על הפרדת הכוחות. 3- העיר סואץ תקבל את צרכיה היומיומיים במזון ומים ותרופות, והוצאת הפצועים האזרחים. 4- לא יהיו עיכובים בהגעת אספקה בלתי צבאית אל הגדה המזרחית. 5- נקודות הביקורת הישראליות על כביש קהיר / סואץ יוחלפו בנקודות ביקורת של האו"ם. 6- מיד עם כניסת האו"ם לנקודות הביקורת יתבצעו חילופים של כל השבויים כולל הפצועים.

ממשלת ישראל הודיעה מפי ראשת הממשלה גולדה מאיר ביום 10 בנובמבר בערב על הסכמתה על סעיפי ההסכם, אחרי שנשארה בקשר עם הממשלה האמריקאית סביב שלוש הסתייגויות: א- אין התייחסות לבאב אלמנדב. ב- בעיית קווי 22 באוקטובר. ג- שאלת האספקה מהגדה המערבית לסיני.

בשעה שלוש אחה"צ יום 11 בנובמבר 1973 חתמו אנשי הצבא מהצד המצרי והצד הישראלי על הסכם שש הנקודות בק"מ ה-101 על כביש סואץ, תחת פיקוח האו"ם, שהיה מיוצג על ידי הגנרל סילאסוואו (מתוך כתב העת "המדיניות הבינלאומית" גיליון ינואר 1974, עמ' 148 וגיליון אפריל 1974 עמ' 52, 53, 54).

שהייתה להם לפני "אינטיפאדת אדביה" (במירכאות במקור). באותה העת קידמנו כמה סירות קלות ואלמנטים של הקומנדו הימי להצטרף לקבוצת המבצעים הימיים שפעלה בארמיה השנייה, במטרה לאבטח את שטח

עמ' 349

המים של ימת תמסאח.

בזירת הים התיכון: לא היה צורך בסיוע רב או שינוי משמעותי במצב הכוחות, מלבד שיקום של כמה מתקנים בבסיס פורט סעיד ותוספות מעטות של תותחים בקטרים שונים להגנת החופים באזורי ראס אלבר ובלטים ורשיד ואבו קיר, וכן תגבור נקודות הפיקוח לאורך החוף.

ב- 29 בנובמבר 73, אחרי ההודעה של מצרים על החלטתה על הפסקת המו"מ בק"מ ה- 101, הציגה המפקדה הכללית של הכוחות המזוינים תוכנית התקפה במטרה להשמיד את הכוחות הישראליים ממערב לתעלה. על פי הוראה של המפקדה הכללית יתחילו בביצועה החל מיום 24 בדצמבר 1974, אולם הצהרת קיסניג'ר מתל אביב ביום 17 בדצמבר על הסכמתה של ישראל להשתתף בוועידת ג'נבה לשלום, גרמה להנהגה העליונה של מצרים לעצור זמנית את ביצוע התוכנית לחיסול הפרצה, ולהוציא הוראות לחיל הים להתחיל בהקלה הדרגתית של המצור הימי בהתאם לתוצאות השיחות המדיניות.

למרות שבזירה הימית שרר שקט יחסי במהלך חודש דצמבר 73 ועד מחצית ינואר 74, זירת היבשה לא נהנתה משקט כזה. במהלך התקופה הזאת אירעו 240 תקריות בין הכוחות המצריים והישראליים, עד אשר ביום חמישי 17 בינואר 1974 יצאה הודעה על הפרדת הכוחות, ששודרה בקהיר ובתל אביב ובוואשינגטון, ובה נאמר: "ב-18 בינואר בצהרים יחתמו ראש המטה הכללי של הכוחות המזוינים המצריים והישראליים בק"מ ה- 101 של כביש קהיר סואץ על ההסכם. הצדדים ביקשו מהגנרל אנציו סילאסואו, מפקד כוח החירום של האו"ם להיות נוכח בחתימה¹¹³."

עמ' 350

בשעה 10 בבוקר יום שלישי 29 בינואר 1974 הונף דגל מצרים על התורן בבסיס אדביה אחרי שנמסר מכוחות החירום של האו"ם.

עמ' 351

שער רביעי¹¹⁴

המלחמה הבלתי ישירה

¹¹³ הסעיפים הבולטים בהסכם כוללים את הנקודות הבאות:

- 1- נסיגת הכוחות הישראליים ממערב לתעלה וממזרח לה אל אזור המעברים, והפרדה של כוחות האו"ם בינם לבין הכוחות המצריים.
- 2- ההסכם הזה מהווה צעד ראשון לעבר שלום צודק ובר קיימא.
- 3- השיחות הנוגעות לביצוע ההסכם הזה מתנהלות בק"מ ה- 101 וצפויות להסתיים תוך 5 ימים ויחל ביצוע הפרדת הכוחות במהלך 48 שעות שיושלם כולו תוך תקופה שלא תעלה על 40 יום. (כתב העת "המדיניות הבינלאומית" גיליון אפריל 1974, עמ' 61 – 64, עמ' 187 – 188).

¹¹⁴ בשער הרביעי של החלק השלישי בספרו מרחיב המחבר ומשתבח באפקטיביות של ההסגר הימי והפגיעה בחופש השייט לישראל, כפי שהתבצע לטענתו על ידי הצי המצרי במלחמה תחת פיקודו. בעמודים שבהמשך הוא מכביר בנתונים מספריים וסטטיסטיים שכיום בחלוף מעל 50 שנים לא קל לאמת או להזים אותם. יש להניח שחלק מהנתונים שהוא מציג משקפים מציאות נכונה אולם סביר שחלק מהנתונים הינם מגמתיים וסובייקטיביים ונועדו לשרת את הנרטיב לפיו **הצי המצרי הייתה תרומה אסטרטגית**. הגם שחלק מהנתונים המוצגים בשער זה הינם מגמתיים וסובייקטיביים, ראוי לציון העובדה שהמחבר עשה עבודת מחקר רצינית ומקיפה המעידה על יכולותיו האינטלקטואליות והמקצועיות.

באשר לאפקטיביות של הצי המצרי בעניין שיבוש השייט לישראל: כאמירה כללית ניתן לומר כי, במה שנוגע לזירת הים האדום ההסגר בדרום הים האדום (משחתות) ובמרכז הים האדום (צוללות) היה **אכן אפקטיבי והסרתו שימשה קלף מיקוח להסרת המצור על ארמיה 3**. המיקוש הימי במיצרי היובל גרם אומנם לטביעתה של מכלית בשם 'סיריס' שפעלה בשירות ישראל אולם תוך זמן קצר חיל הים הישראלי התעשת והכשיר מעבר פנימי ('המילאן') שדרכו נמשכה תנועת מכליות שהובילו נפט גולמי ממפרץ סואץ לנמל אילת. באשר לזירת הים התיכון ההסגר הימי או הכוונה לשיבוש השייט מ/אל ישראל היו **הרבה פחות אפקטיביים**. צוללות לא מיקשו את נמלי חיפה וצוללת או שתיים שפעלו על נתיבי השייט במרחב קפריסין/כרתים לא מימשו איום נגד צי הסוחר והרכבת הימית מארה"ב נמשכה ללא הפרעה. גם פעילות כלי שייט שטח משחתת ו/או שולת מוקשים בלוב לא היו משרד ממש.

ישראל בין באב אלמנדב לבין מלטה

מצור ימי נחשב אחד המבצעים הימיים המסובכים ביותר והמורכבים ביותר, לא רק במישור הצבאי אלא גם במישור המדיני הבינלאומי. ידוע ש"מצור", או "כתר" אינו פעולה מלחמתית שמוטלת על ספינות המלחמה של אחד הצדדים הנלחמים, במטרה "למנוע הגעה אל חלק מוגדר של החוף של הצד השני או יציאה ממנו". המצור יכול להיות מצור מלחמתי או מצור כלכלי, דהיינו מצור על כלכלת היריב. המצור הכלכלי אין מטרתו להגיע באופן ישיר לאחת ממטרות המלחמה, אלא מטרתו לכפות על האויב להיכנע או לקבל את תנאי היריב שלו באמצעות ניתוק התעבורה הימית שלו. הצד הנצור עשוי לפנות לשימוש בספינות, המניפות דגלי מדינות ניטרליות לצורך הברחת מטענים צבאיים תחת המסך של העיקרון המוכר שאומר "מה שחל על הדגל חל על המטען" או "ספינה חופשית משמעותו מטען חופשי"¹¹⁵.

מדינות העולם טיפלו בסחר הימי בזמן מלחמת העולם השנייה על פי עמדתן בנושא המלחמה. מי שהיה צד בה (במלחמה) השתמש בכל האמצעים והנשק של "מצור כלכלי" בהתקפה ובהגנה, בעוד הניטרליים השתמשו בעיקרון של "חירות הדגל" כדי למנוע מלעצור את הפעילות של ציי הסוחר שלהם ולמנוע הפסדים כספיים כבדים כתוצאה מכך.

בארה"ב, שהפכה להיות מעצמה ימית בעלת השפעה, פורסמה הצעה להגדיר את המשמעות של "המצור הימי" בתור "שימוש בצעדים כלכליים להתקפה על מטרות כלכליות", וכן "אין משמעות הדבר שלא יהיה שימוש במלחמה כאמצעי לצד אמצעים דיפלומטיים"¹¹⁶.

עמ' 352

יעדיהם של הכוחות האחראים על ביצוע משימות המצור הכלכלי:

- 1- הטבעת מספר גדול של ספינות סוחר במרחבי הים ובמי החופים.
 - 2- שיבוש תנועת הספנות אל ומנמלי היריב.
 - 3- שיבוש עבודות ההטענה והפריקה במנמלי היריב.
 - 4- שיבוש יכולות ההספנה של היריב.
- היקף הפעילות של הכוחות הללו מבוסס על שני גורמים בסיסיים: א- היקף המסחר הימי של היריב ומידת האינטנסיביות של הפעילות. ב- אורך קווי רשת התעבורה הימית.
- האזורים של המים הצרים והאזורים שבהם מתקרבים או נפגשים קווי התעבורה הימית, אלה שמכונים בשם "נקודות המפגש", הם המתאימים ביותר למקומות השליטה על תנועת המסחר של היריב, בשל התנאים שהאזורים הללו מאפשרים לצד שמטיל מצור לקבל את חלק הארי של הכלכלה. מצד שני, הצד המטיל מצור צריך להכין את עצמו למנוע מהצד השני לבצע "מצור שכנגד" בהזדמנות הראשונה שיתאפשר לו.

הדבר החשוב ביותר אולי שיש לעמוד עליו בנושא הדגם הזה של מלחמה ימית הוא, שהמצור הכלכלי יניב פירות רק בטווח הרחוק, בתנאי של אחיזה רצופה וחזקה ושליטה על כל המעגלים שלו לאורך זמן, עד אשר יכלה האויב את מירב העתודות שלו ומאגריו האסטרטגיים ולא יוכל לחדשם, או אפילו עד שיוגבלו צרכי חייו היומיומיים. בשלב זה תקרוס ההתנגדות שלו ויתרסקו רצונותיו והוא ייכנע לתנאי היריב שלו. בסופו של דבר יהיה צורך שיתערבו כמה גורמים, כמו: העמדה הבינלאומית כלפי הסכסוך שפרץ, טווח ההשפעה של המצור על הצדדים שאינם צד לסכסוך, טווח ההשפעה על השיט הבינלאומי, תעשיית המטענים הימיים הבינלאומיים במצור, ולבסוף והחשוב ביותר – היכולת של שני הצדדים לסכסוך לשאת את עלות הדרישות של המצור ותוצאותיו¹¹⁷.

עמ' 353

¹¹⁵ אנציקלופדיה בריטניקה חלק 2

¹¹⁶ אנציקלופדיה בריטניקה חלק 2.

¹¹⁷ מתחילת מלחמת העולם השנייה הכריזה גרמניה על מצור כלכלי כנגד בריטניה ב-3 בספטמבר 1939 ועד היום האחרון של המלחמה – 8 במאי 1945. כלומר לאורך ימים ולילות של 69 חודשים, שבהם השתמשה בכל הכלים והנשק המלחמתי של צוללות ומטוסים וספינות ומוקשים וספינות טורפדו שהתפרסו ברחבי האוקיינוס ההודי והאטלנטי, תוך ריכוז מאמציה העיקריים

אם נעתיק את התבנית הכללית למציאות בסכסוך הערבי – ישראלי נמצא, שישראל – באופן שבו צמחה ובשל מיקומה הגיאוגרפי – מסתמכת כמעט לחלוטין על יצוא המוצרים והיבוא דרך הים. בשל כך פעלה הממשלה הישראלית לפתח את הצי המסחרי שלה ולהרחיב את תחומי הסחר ההדדי ופתיחת שווקים חדשים לטובת היצוא שלה עם רוב הארצות, שיש לה איתן יחסים דיפלומטיים. היבוא החשוב ביותר אולי של ישראל בדרך הים הם מוצרי היסוד, ובראש וראשונה הנפט ומוצריו, והיצוא העיקרי הישראלי הינו מוצרי חקלאות, בעיקר פרי הדר וכן יצוא חוזר של מוצרי דלק.

עד שנת 1967, כלומר לפני הכיבוש הישראלי את חצי האי סיני וסגירת תעלת סואץ, התבצע עיקר הסחר הימי עם ישראל דרך הים התיכון לנמלי ישראל שבים התיכון, והמשמעות הייתה, שספינות המגיעות מארצות המזרח הרחוק ומזרח אפריקה, או הספינות שמפליגות אל הארצות הללו,

עמ' 354

היו צריכות להקיף את כף התקווה הטובה סביב יבשת אפריקה אל הים התיכון. כיבוש סיני על ידי ישראל שינה את המצב הזה, שכן תנועת המסחר עם המזרח התנהלה דרך הים האדום אל נמל אילת הישראלי בקצה הצפוני של מפרץ עקבה, ובכך חסכו הספינות כ- 60% מהמרחק שהיו צריכות לעבור בין נמלי ההעמסה והפריקה. על ידי כך ירדו עלויות העברת הסחר בדרך הים מהארצות הללו.

אחרי כיבוש סיני וקביעת ההגמוניה על השייט במיצרי עקבה, הרחיבה ישראל את נמל אילת והקימה קו צינורות נפט בין אילת לנמל אשקלון שבים התיכון, בקיבולת מכסימלית של 40 מיליון טון בשנה. הקו הופעל בשנת 1971¹¹⁸, וישראל הסתמכה בהפעלת הקו הזה על הנפט האיראני, שרובו חזר והועמס מאשקלון לשווקי מדינות אירופה המזרחית ובראש וראשונה רומניה. הייתה גם תנועת נפט משדות הנפט המצריים בסיני הכבושה דרך מפרץ סואץ ומפרץ עקבה אל נמל אילת והוקמו בתי זיקוק גדולים לנפט ומפעלים לדלק. נמל אילת קיבל גם מטענים גדולים של גופרית, ששימשו במכרות הנחושת שהקימה ישראל באזור תמנע קרוב לאילת¹¹⁹.

אפשר לומר, שתנועת המטענים העולמית בים נפגעה באופן כללי עקב סגירת תעלת סואץ ביוני 1967, אבל ישראל לא נפגעה רבות מכך, משום שהתעלה הייתה ממילא סגורה בפני הספינות הישראליות, למעט מה שהוברח על גבי ספינות לא ישראליות. להיפך, ישראל הרוויחה מהמצב הזה ומכיבוש סיני על ידי פתיחת תחום כלכלי חדש שהוא ההכנסות מהשימוש בנפט האיראני בקו צינור אילת אשקלון

עמ' 355

והטענתו מחדש והעברתו לשווקי אירופה המזרחית, בנוסף לתוספת ההכנסות של שני הנמלים הללו.

מתוך מעקב אחר היקף ועומס תנועת המטענים הימית בספינות הפוקדות את נמלי ישראל במהלך התקופה שבין אפריל – ספטמבר 1973, הגענו לממוצעים הבאים:

בים התיכון: 152 מסעות של ספינות ישראליות ואחרות, ו- 50 מסעות נוספים למכליות נפט.

בים האדום: 15 מסעות של ספינות ישראליות ואחרות ו- 24 מסעות נוספים של מכליות נפט.

לאור התובנות והמאזנים הכלליים הללו ביצע חיל הים המצרי במלחמת אוקטובר 73 את פעולות "המצור הכלכלי" בהיקף שיאפשר למדינות אחרות לעמוד מול המצור הזה ומבלי שנשפיע או שנהפוך את דעת הקהל העולמית כנגדנו, וגם באופן שישראל תוכל לחוש את לחץ המצור ואת חוסר האפשרות שלה לפרק אותו, ולמרות שהיכולות והאפשרויות שלנו היו מספיקים כדי לכפות את המצור בכל מקום ובכל טווח שנרצה. לשיקולים הללו הייתה השפעה גדולה על הגבלת הפעילות של הכוחות שקיימו את המצור בגבולות צרים ביותר ובמספר קטן של אזורים – שהיו רבים מאד – ובהיקף מוגבל של כוחות, שעליהם הוטל לבצע את משימות המצור.

בסופו של דבר החלטנו להגדיר את השיטות ואת אזורי המצור באופן שנוכל לסכם להלן:

1- בים התיכון

- מיקוש הכניסות לנמלי ישראל הראשיים שבהם יש פעילות ימית מוגברת מסחרית וצבאית, והבחירה נפלה על חיפה ואשדוד.

¹¹⁸ כתב העת Journal of Transport and Policy p. 106

¹¹⁹ כתב העת "המדיניות הבינלאומית" גיליון ינואר 1974, עמ' 113.

- שימוש שקול (הכוונה: לא מוגזם. בשום שכל) בצוללות כנגד קווי התעבורה הימית המוליכים אל נמלי ישראל.

2- ביום האדום

- מיקוש המעבר הימי בכניסה הדרומית למפרץ סואץ לשבש את העברת הנפט מהשדות בסיני הכבוש לאילת.

עמ' 356

- הפגזת מעגני הנפט בגדה המזרחית של מפרץ סואץ והשמדת השדות והציוד בהם.
- שליטה על תנועת המסחר הימי במיצר באב אלמנדב באמצעות ספינות שטח.
- שימוש בצוללות לתקיפת קווי התעבורה הימית עם ישראל בגזרה המרכזית של הים האדום.

בהתאם לכך הורכבו ארבעה צוותי קרב עצמאיים: שניים כללו צוללות, אחד מהם לפעילות בים התיכון והשני – בים האדום, ועוד שני צוותים שכללו משחתות שיפעלו באזור באב אלמנדב ובאזור האי מלטה¹²⁰. הצוללות שלנו הקפידו לתקוף רק ספינות שמניפות דגל ישראל, למעט בתוך הגבולות של אזורי המלחמה המוכרזים¹²¹, שם הורשו לתקוף את כל הספינות מכל הלאומים. ולמרות הסכנה שאיימה על הצוללות כתוצאה מהקפדה על זיהוי הספינות טרם תקיפתן, בנוסף לחשיפת אזורי הפעילות שלהן, אנחנו לא חרגנו אפילו פעם אחת מהעיקרון הזה בכל תנאי, גם אם ההקפדה הזאת מצידנו על העיקרון הייתה הסיבה העיקרית לכך, שמספר ספינות ישראליות התחמקו מהתקיפה של הצוללות שלנו בזירת הים התיכון.

אנו רוצים להדגיש כאן, שקנה המידה האמיתי להצלחת המצור איננו מוגדר בהיקף אובדן ספינות הסוחר שסופג האויב כתוצאה מפעילות חיל הים, שכן הלקח מהצלחה או כישלון של "מלחמת המצור הכלכלי" טמון בהיקף ובכמות הנזקים שהוסבו לכלכלת האויב ובהיקף השיתוק שיאחז את הפעילות המסחרית הימית ואפילו גם המלחמתית, כתוצאה מפעולות המצור בהתעלם מהיקף האבדות כתוצאה מהפעילות הימית.

עמ' 357

מיד עם הכרזת משרד החוץ המצרי על אזורי מלחמה בים התיכון ובים האדום ביום 6 באוקטובר 73, התערערה תנועת הספנות הימית הישראלית בשל המשמעות של ההכרזה הזאת לגבי המוסכמות הבינלאומיות. המשמעות היא קודם כל שמצרים מממשת את כל צורות המלחמות הימיות בתוך האזורים הללו מבלי להתייחס ללאומיות של הספינות, בין אם ספינות קרב או סוחר, שנכנסו לאזורים הללו, ושמצרים תממש את זכותה לעצור ולהחרים את ספינות הסוחר ולהשתלט עליהן ועל המטען שלהן בתור שלל מלחמה.

הפורמט החשוב ביותר ואולי המסוכן ביותר של מלחמה – במסגרת המשמעות הזאת – הוא זריעת מוקשים, לאור הסכנה של הנשק הזה במיוחד לספינות סוחר, משום שאין להן אמצעי לגילוי מוקשים ולא יוכלו להימנע מלהיתקל בהם. המשמעות הנוספת של ההכרזה הזאת היא, שמצרים משתלטת על קווי התעבורה הימית שבין ישראל והעולם החיצון, וזהו צעד שנחשב במשתמע מעשה של "מצור ימי"¹²².

הימים הראשונים של המלחמה שיקפו את השיבושים שחלו בתנועת הסחורות של ישראל, לדוגמה: הפניית ספינות שהיו בדרכן לנמלי ישראל אל נמלי סיציליה, חברת צים הישראלית פרסמה הנחיות לספינות הסוחר השייכות לה שלא

¹²⁰ כוח המשחתות שפעל בדרום הים האדום אכן מימש הסגר ימי באותו מרחב דרומי. מאידך המשחתות שהוצבה בלוב, רוב הזמן לא הייתה כשירה וכשהתחזר למצרים שכוח סטי"לים ישראלי פועל במרכז הים התיכון (הגיע עד מלטה) ניתנה הנחייה למשחתות המצריות לחזור לנמל טריפולי בלוב

¹²¹ הדגשת העריכה המקצועית. המחבר מתכוון להודעה שהתפרסמה ביום הראשון של המלחמה (6 אוקטובר) לסגירת שטחי ים כאזורי מלחמה בים התיכון ובים האדום. בים התיכון המצרים סגרו מקו אורך מרסה מטרור במערב וקו רוחב עד הגבול הימי עם לבנון. בים האדום סגרו שטח כאזור לחימה מצפון לקו רוחב 23 מעלות.

¹²² לפרטים חוקיים נוספים וכללי הנוגה הקשורים באזורי מלחמה ימיים, וכן הלגיטימיות של מלחמת מוקשים, ראה מאמר של ד"ר סמעאן בוטרוס פרג' אללה תחת הכותרת "תפקיד המצור הימי במלחמה", שפורסם בכתב העת "המדיניות הבינלאומית", גיליון ינואר 74 עמ' 29 – 38.

לעבור ממזרח לאי כרתים ולהמתין במקומן עד לקבלת הנחיות נוספות ועצירת כל האוניות שנמצאו בנמל אילת על ידי השלטונות הישראליים. בארבעת הימים הראשונים של המלחמה וכתוצאה מההכרזה על אזורי מלחמה הקיף השיבוש תנועה של 50 ספינות סוחר שהיו בדרכן אל נמלי ישראל ומהן¹²³.

עמ' 358

אחרי ה- 10 באוקטובר 73, כאשר החלה ישראל להרגיש את לחץ המצור האמיתי, אשר ביצעו ספינות השטח במיצר באב אלמנדב ומלטה והצוללות במרכז הים האדום והים התיכון, עברה תנועת המטענים הימיים הישראליים משלב "השיבוש" אל שלב "השבירה". דוגמה לצעדים שנקטה ישראל – שינוי נתיב הספינות בדרכן מהאוקיאנוס ההודי אל נמל אילת לנתיב סביב לכף התקווה הטובה ומשם אל הים התיכון וגם שם שונה הנתיב הרגיל אל נתיב שעובר מצפון לכרתים ולקפריסין ואז מתעקל דרומה אל נמלי חיפה ואשדוד ואשקלון. למעלה משש אוניות סוחר ובערך 12 מכליות נפט הפליגו בנתיב החדש הזה (מהאוקיאנוס ההודי לנמלי הים התיכון. בסוגריים במקור), מה שגרם לתוספת של 3400 – 3600 מייל בערך מעבר למרחק של הפלגה ישירה לאילת ותוספת למחיר ההובלה והביטוח ומכאן גם לתוספת בעלות המטען אל ישראל וממנה. מצד שני השינוי בהיקף כזה של מטענים אל הנמלים הישראליים שבים התיכון הטילה על הנמלים הללו עומס נוסף וגודש מעל יכולת הקליטה שלהם, וזה גרם לקנסות בשל איחורים או דחייה בקבלת הספינות הנוספות מעבר לממוצעים שבהם טיפלו בעבר. כל אלה גרמו לצניחה בהיקף הייבוא והייצוא הישראלי.

התופעה השנייה מתוך תופעות השבירה הייתה עצירה מוחלטת של הספנות מחוץ לים האדום לאילת וממנה, למעט כמה ספינות שעברו את מיצר באב אלמנדב החוצה ופרקו את מטענן באחד מנמלי אתיופיה, והמטענים הללו נותרו במקומם עד שהסרנו את המצור. כוחותינו בבאב אלמנדב עצרו למעלה ממאתיים ספינות סוחר שפקדו את האזור הזה.

עמ' 359

קציר המצור

אנו מגיעים כעת אל החישוב הסופי של תוצאות המצור הימי, שהטלנו על ישראל ב- 6 באוקטובר 73 והסתיים בראשית חודש פברואר 1974

נתחיל בתוצאות הישירות:

- 1- קריסת תיאורית הביטחון של ישראל שנסמכת על השליטה על מיצר הכניסה למפרץ עקבה.
- 2- ירידה ממוצעת של ייבוא הסחורות היבשות בשיעור של מיליון טון בנמלי הים התיכון ו- 120 אלף טון בנמל אילת, וירידה ממוצעת של ייבוא הנפט בערך של 3.5 מיליון טון¹²⁴.
- 3- עלייה של כ- 50% בעלות התובלה הימית לישראל בהשוואה לעלויות לפני הטלת המצור.
- 4- ירידה בהכנסות של הנמלים הישראליים בשיעור של כ- 50% כתוצאה מהירידה החדה בכמות הספינות הפוקדות את ישראל.
- 5- עצירת ההכנסות של ישראל מהעברת הנפט האיראני בקו צינור אילת ואשקלון ומההפרש של מכירתו לשוקי מזרח אירופה.

¹²³ אחת עשרה ספינות מתוך המספר הזה היו בנמל אילת, ארבע מתוכן מכליות נפט, שתיים מטען (כללי) מניפות דגל ישראל והשאר מניפות דגל של מדינות אחרות.

¹²⁴ כתוצאה מירידת ממוצע תנועת המטענים הישראליים מאז פרוץ המלחמה ב- 20% מהממוצע בתקופה שלפני המלחמה, ועל הבסיס של ממוצע המטענים היבשים בגבולות של 8000 טון, וכשממוצע המעמס של מכלית נפט הוא בגבולות של 40 אלף טון, בעוד שהמעמס של המכליות "סירוס" ו"פטרה" שנתקלו במוקשים היה 45 אלף טון כל אחת מהן.

6- האבטלה שפגעה בחלק מהצי המסחרי של ישראל עלתה לה בהוצאות ההפעלה של הספינות מבלי שיהיו הכנסות¹²⁵.

עמ' 360

את התוצאות העקיפות שנבעו מהמזורז והשפעתן נוכל לסכם להלן:

1- רומניה, הלקוחה הגדולה ביותר של קו צינור אילת אשקלון, ביטלה את החוזה שלה עם ישראל אחרי שהחליטה לייבא את הנפט מאיראן ישירות¹²⁶, מה שגרם להפסקת הפעילות של הצינור, ומכאן – אובדן הכנסות מהאחסנה בישראל.

2- על אמצעי התובלה היבשתית הועמס עומס נוסף, מעבר לעומס של התובלה הצבאית לשם איזון החלוקה האסטרטגית של הסחורות המיובאות, כתוצאה מהשינוי של תנועת הספינות אל נמלי ישראל בים התיכון.

3- הפסקת הרווחים של הישראלים משדות הנפט המצריים בסיני הכבושה בשל הפסקת התעבורה הימית במפרץ סואץ אל בתי הזיקוק באילת.¹²⁷

4- הפסקת הפקת הנחושת מהמכרות באזור תמנע הקרובה לאילת בשל הפסקת יבוא הגופרית.

5- נפילת ערך יצוא התעשייה הישראלית במהלך חודש אוקטובר 73 ל-74 מיליון דולר לעומת 90 מיליון דולר באותו החודש שנה קודם לכן¹²⁸.

אם ניקח בחשבון את גורם הזמן וגורם המרחק לגבי תנועת המטענים הישראליים בים, כי אז נמצא כי התוספת של מרחק ההפלגה בין האזורים הקרובים לאוקיאנוס ההודי לבין נמלי ישראל בים התיכון בשיעור של 3500 מייל ימי גרמה לתוספת של כ- 17 ימים במהלך הספינה הלוח ושוב בהשוואה למסע הרגיל לנמל אילת. ואם נניח למספרים המוכיחים את ההפסד הכספי שספגה ישראל כתוצאה מהמזורז, דבר ודאי הוא שהסרת המזורז לא הפחיתה מהחשיבות – מנקודת המבט של הממשלה

עמ' 361

הישראלית – של נושא חילופי השבויים. ואין הוכחה טובה מכך, שהנרי קיסנינג'ר, שר החוץ האמריקאי, בפגישתו עם הנשיא סאדאת בקהיר ב- 7 בנובמבר 1973 כדי לדון בביצוע הנסיגה הישראלית אל קווי 22 באוקטובר, העביר לסאדאת שהדרישה החשובה ביותר של ישראל היא נושא חילופי השבויים ונושא הסרת המזורז מעל באב אלמנדב¹²⁹. הגברת גולדה מאיר נפגשה עם השר האמריקאי קודם לכן, ב- 1 בנובמבר בוואשינגטון לפני פגישתה הראשונה עם הנשיא ניקסון, והדגישה בפניו, שהוא צריך למצוא פתרון לשתי סוגיות: חילופי השבויים והסרת המזורז מבאב אלמנדב, אם הוא רוצה לשמור על הפסקת האש וליצור אקלים שיאפשר כינוס ועידת שלום¹³⁰.

אנחנו מכירים את החשיבות והעניין של ישראל ב"גורם האנושי", ואנו מעריכים את רצונה העז בהחזרת השבויים שלה, אבל אם היא מציגה את נושא "המזורז בבאב אלמנדב" באותה הדרגה כתנאי לשמירה על הפסקת האש

¹²⁵ הוצאות ההפעלה של ספינות סוחר אחת הן כ- 3000 דולר בממוצע ליום. אם הספינה מושבתת מעבודה המשמעות היא הפסד בערך של 3000 דולר ביום, ובסופו של דבר זה תלוי במספר הספינות המושבתות מעבודה ותקופת ההשבתה.

¹²⁶ כתב העת "הנפט והפיתוח" גיליון ינואר 1977.

¹²⁷ כאמור, באחת מהערות השוליים לעיל של העריכה המקצועית, המיקוש הימי במיצרי היובל שיבש לזמן קצר את קו הנפט ממפרץ סואץ לנמל אילת משום שחיל הים הישראלי השכיל תוך זמן קצר להשמיש מעבר חלופי פנימי ודרכו התנהלה התנועה של המכליות. מה שכן פגע בהפקת הנפט במפרץ סואץ היה אירוע הירי בשוגג של טיל 'הוק' לעבר אסדת הקידוח שהוציא אותה מכשירות תקופה ארוכה.

¹²⁸ על פי הצהרת חיים בר לב שר המסחר והתעשייה הישראלי לעיתון "הארץ" ב- 20 בנובמבר 1974.

¹²⁹ כתב העת "המדיניות הבינלאומית", גיליון ינואר 1974, עמ' 247.

¹³⁰ הספר "המחדל" הנוסח בערבית, עמ' 268, 273.

והתקדמות לעבר ועידת שלום, כי אז אין זה קשה להעריך את היקף הנזק שנגרם לכלכלה הישראלית מהמצור בבאב אלמנדב, מאז שחלפו פחות מעשרים וארבעה ימים מתחילתו. מתוך הנחישות של ראשת ממשלת ישראל ורצונה העז בנושא באב אלמנדב, אנו מציגים בפני הקורא את התמונה הנכונה ביותר לגבי החישוב הסופי של הישגי המצור הימי, שהטלנו על הכלכלה הישראלית.

עמ' 362

מן ההיבט הצבאי הטהור, כלי השייט שלנו שביצעו את המצור לא נפגעו. האויב הישראלי גם לא התערב בפעולותינו, בעיקר במבצעים של הצוללות אשר הקיפו את חופיו ואת קווי התעבורה הימית שלו בים התיכון ובים האדום. הוא גם לא יכול היה להיפטר משדות המוקשים או אפילו להתחמק מהם, בשל היותו חסר אמצעים לגילויים או לשלוחים.¹³¹

אספקט אחר של מלחמת המצור הימי ושיבוש קווי התעבורה הימית של האויב הוא אבטחת קווי התעבורה הימית שלנו, ואכן לא נראתה שום יוזמה מצד האויב בכיוון הזה, אבל אנו לא חסכנו בתכנון לאבטחת תנועת המטענים הימית אל הנמלים המצריים ומהם. ומאחר שנמלי סואץ ו-אדביה היו חשופים לסכנה מצד חיל הים וחיל האוויר של האויב, סיכמנו עם הגופים הנוגעים בדבר לשנות את תנועת הסחר בים האדום אל נמלי ספאגה ו-אל-קציר, אשר צוידו מראש למטרה הזאת, וזה גרם לארגון תנועת הסחר בין מצרים למזרח הרחוק וארצות דרום מזרח אסיה והודו. נמל אלכסנדריה ושני הנמלים שלה היו מוגנים מפני כל תקיפה אווירית מצד ישראל, ועיבוי מערך ההגנה על אלכסנדריה וחזקת ההתראה, בנוסף להפעלת נמל מרסא מטרוח בקצה המערב והקצאת הגנה עבורה, גרמו לכך שתנועת הסחר של מצרים בים התיכון תישאר באותם ממוצעים כפי שהיו טרם פרוץ מלחמת אוקטובר 73 ובהתאם ללוחות הזמנים הרגילים של פעילות היבוא והיצוא בתקופת השנה הזאת.¹³²

פעילות המצור הימי והקרבה הצמודה לארצות הערביות, ששוכנות מהאוקיינוס האטלנטי במערב ועד המפרץ הערבי במזרח, הוכיחו (בעצם) שאין זירות מבצעים ימיות נבדלות אלא זאת זירה אחת, שכוללת את האוקיינוס ההודי והים האדום והים התיכון, וכי האזור המפוצל הזה הוא -למעשה- יחידה ענקית גיאוגרפית מדינית ואסטרטגית בעת ובעונה אחת. היחידה הזאת הוכיחה-

עמ' 363

מצד שני – את האפקטיביות שלה בפיקוח על תנועת הסחר הימי של ישראל מהאי מלטה ועד לקרן אפריקה באוקיינוס ההודי.

העולם בין הנפט הערבי לתעלת סואץ

אפשר לומר, שלהט הקרבות במלחמת אוקטובר שכך אחרי שמטרותיה האסטרטגיות התממשו. ניתן גם לומר, כי היעד המדיני הישיר של המערכה התממש אחרי התזוזה של שתי המעצמות¹³³ בדרך לוועידת ג'נבה לשלום. בכך זכתה מלחמת אוקטובר לניצחון הצבאי והמדיני שהיו יעדיה.

אולם, האם תמונת הניצחון באוקטובר תהיה מושלמת ללא התפקיד שמילא "הנפט הערבי" במערכה וללא התפקיד שמילא חידוש תנועת הספנות העולמית דרך תעלת סואץ? והלא אלה תפקידים שהייתה להם השפעה גדולה על הכלכלה העולמית.

הנפט הערבי – הנשק שלנו במלחמה¹³⁴

¹³¹ אכן לחיל הים הישראלי לא הייתה באותה עת יכולת לשליית מוקשים אולם כאמור חיל הים הצליח תוך זמן קצר ליצור מעקף חלופי למיצרי היובל בדמותו של מעבר פנימי הקרוי 'מעבר המילאן', כך שתנועת המכליות נמשכה כסדרה בלתי נפסקת של ספינות 'דבור'. כשהמצרים נוכחו לדעת שנמשכת תנועת מכליות בין מפרץ סואץ למפרץ אילת הם ניסו לפחות פעמיים למקש ללא הצלחה את מעבר המילאן.

¹³² בפרסומים מאוחרים של מצרים לאחר המלחמה התברר שהיה להם חשש כבד שישראל תבצע הסגר ימי נגדי בים התיכון ובים האדום. עיקר חששם היה מניעת הגעת אוניות סוחר עם מצרכי מזון ובמיוחד מטעני חיטה מהים שחזר לנמלי הים התיכון ומאוסטרליה דרך האוקיינוס ההודי והים האדום לנמלי ספאגה ואל-קוציר (החוקר דורון סקל שקד רבות על ההיערכות האזרחית המצרית במהלך המלחמה)

¹³³ ב-28 בפברואר 1974 חידשה הממשלה המצרית את היחסים הדיפלומטיים עם ממשלת ארה"ב, (מתוך רצון) להבליט את אמונה בכוונות הטובות של אמריקה לגבי השלום וכהערכה למאמצים הקונסטרוקטיביים שנוטל על עצמו הד"ר קיסינג'ר, שר החוץ האמריקאי, ואשר קיבלו את הכינוי "דילוגים".

¹³⁴ המקורות של החלק הזה:

ב- 9 באוקטובר 1973 קראה כונית לכנס חירום של כל המדינות הערביות המפיקות נפט, כדי לדון בתפקיד הנפט הערבי במלחמה המתחוללת במזרח התיכון. מועצת הנהגת המהפכה בעיראק פרסמה ב- 7 באוקטובר החלטה בדבר הלאמת חלקן של חברות אקסון ומוביל אויל, שהגיע ל- 23,75% מחברת הנפט "אל-בצרה".

עמ' 364

מאז הופעת הנפט מחוץ לאמריקה מנסות הארצות החדשות המפיקות נפט להשמיע את קול הנפט שלהן, אבל הן נכשלו בכך עד אחרי שהוקם הארגון הבינלאומי שלהן, אופ"ק. המדינות הערביות המפיקות נפט לא חרגו מהבסיס הזה, למרות שהקימו בתוכן ביניהן את "ארגון המדינות הערביות המייצאות נפט" (אואפ"ק OAPC) בתחילת 1968.

לאורך עשר השנים מאז הוקם לא הצליח הארגון הבינלאומי להעלות את מחיר חבית הנפט מעל 13 סנט בלבד בשנת 1970, וראוי לציין, כי התוספת הזאת איננה מייצגת אלא 6% בלבד מהמחיר שהיה בשנת 1960, בעוד שמחיר החבית עלה ב- 7% במהלך התקופה שבין השנים 1971 – 1973 למרות ירידת ערך הדולר האמריקאי¹³⁵. ביום אחד, הששה עשר באוקטובר 1973, קפץ מחיר הנפט בכל ארצות הנפט הערביות בשיעור של 70% כתוצאה מביצוע ההחלטות שיצאו מכינוס שרי הנפט הערביים שהתקיים בכווית.

ב- 17 באוקטובר 1973 התכנסו בכווית שרי הנפט של עשר מדינות ערביות¹³⁶ ובאותו היום הכריזו על החלטתן ההיסטורית: הפקת הנפט בכל מדינה ערבית שמייצאת תצומצם מיד בשיעור חודשי מחזורי של לא פחות מ- 5% החל מהחודש הראשון מכמות הייצור בפועל של חודש ספטמבר 1973, וכך עד שהקהילייה הבינלאומית תלחץ על ישראל לפנות את אדמותינו הכבושות.

עמ' 365

ב- 4 בנובמבר התכנסו שרי הנפט הערבים כינוס נוסף בכווית והחליטו בו על הפחתה מידית של 25% מממוצע ההפקה של חודש ספטמבר 73, ולאחר מכן הפחתה נוספת בחודש דצמבר בשיעור של 5% מהממוצעים של נובמבר 73, והפסקה מוחלטת של הטענת הנפט הגולמי ומוצריו לארה"ב ולהולנד. המשמעות של ההחלטות הללו צמצום ההכנסות של המדינות המפותחות מתעשיית הנפט כדלהלן: ארה"ב בשיעור של 35%, אירופה המערבית 25%, יפן סביב 33%. מצד שני, העלאת מחיר הנפט הגולמי גרמה להעלאת הרווחים הכספיים של המדינות הערביות המייצאות נפט ליותר מ- 60 מיליארד דולר בשנת 1974, בעוד מאזן ההכנסות של המדינות התעשייתיות הגיע ל- 52 מיליארד דולר בערך באותה השנה, מה שהפך את המדינות הערביות המייצאות נפט לכוח בעל השפעה בכלכלה העולמית.

ההחלטה של הכינוס הראשון ב- 16 באוקטובר הפתיעה את העולם המערבי, אשר תמיד זלזל ביכולת של מדינות ערב לקבל החלטה מעין זאת, אבל ההחלטות של הכינוס השני מיום 4 בנובמבר לא היו רק מפתיעות אלא הלא כבד, משום שבאו שנים עשר יום אחרי ההחלטה על הפסקת האש, שהתקבלה במועצת הביטחון ביום 23 באוקטובר 73. המשמעות של זה היא, שהמדינות הערביות נחושות להשתמש בנפט שלהן בדרך שהן קבעו ובאספקטים שהמערב לא הביא בחשבון¹³⁷.

עמ' 366

א- כתב העת. PETROLEUM ECONOMIST VARIOUS ISSUES, 1974 – 76.

ב- "נשק הנפט והסכסוך הערבי-ישראלי", ד"ר חאמד רביע, יולי 1974.

ג- כתב העת "המדיניות הבינלאומית", גיליונות ינואר, אפריל, אוקטובר 1974 וגיליון ינואר 1975.

ד- הפורום הבינלאומי למלחמת אוקטובר 73 (המגזר המדיני כרך שני), אשר התכנס בקהיר בימים 27 – 31 באוקטובר 1975.

ה- "מלחמת הנפט", פרופ' מחסן מחמד.

¹³⁵ בחודשים הראשונים של שנת 1973 ירד ייצור הנפט באמריקה בשיעור של 2% בעוד שהצריכה שלו עלתה בשיעור של 5.5% ואילו אירופה ייבאה קרוב ל- 700 מיליון טון לשנה, וארצות המזרח הרחוק משלימות את הירידה בייצור שלהן על ידי ייבוא של קרוב ל- 300 מיליון טון לשנה, ואילו המזרח התיכון מייצר הוא לבדו כ- 1000 מיליון טון לשנה, שמתוכם מייצאים 900 מיליון טון.

¹³⁶ המדינות הללו הן סעודיה, כווית, עיראק, אבו ט'בי, בחריין, קטר, סוריה, אלג'יריה, לוב ומצרים.

¹³⁷ בהקדמה להחלטה של הכינוס הראשון הובאו הקטעים הבאים: "מאחר שהיעד הישיר של המלחמה המתחוללת כעת הוא שחרור האדמות הערביות שנכבשו במלחמת יוני 1967 והחזרת הזכויות הלגיטימיות של העם הפלסטיני, ומאחר שהמדינות התעשייתיות הגדולות לוקחות חלק באופן כזה או אחר בהשגרת המצב הקיים, למרות שיש להן אחריות כללית לביצוע החלטות האו"ם, ומאחר שהמצב הכלכלי במדינות ערביות רבות המייצרות נפט איננו מצדיק להגביר את הפקת הנפט..... לכן מחליטים הנאספים..." עד סוף ההודעה הנ"ל (הנקודות במקור).

אם הנפט מבחינת אמריקה הוא מקור אנרגיה, מבחינת הולנד הוא מקור לעושר. נמל רוטרדם ההולנדי הוא נמל הנפט הגדול ביותר בעולם, שכן בשנת 1973 הוא קלט 188 מיליון טון נפט, שממנו ייצאה הולנד 116 מיליון טון. בתי הזיקוק שלה זיקקו את השאר – 72 מיליון טון, שמהן ייצאה כ- 50 מיליון טון מוצרי נפט ואת כל השאר היא צרכה. המספרים הללו מספיקים להבהרת עומק ההסתמכות של הכלכלה ההולנדית על הנפט (ולהבין) עד כמה יכולה הכלכלה ההולנדית להיפגע על ידי ההחלטה להפחית את ייצור הנפט הערבי ומדוע אנחנו רוצים להפסיק את הובלתו¹³⁸.

ההחלטות הבולטות ביותר אולי של מדינות הנפט הערביות, שהשפיעו על מערכת אוקטובר 73, היו העמדה שנקטו מדינות אירופה המערבית חברות הברית הצפון אטלנטית, בסירובן לשתף פעולה עם אמריקה בהעברת ציוד ואספקת נשק לישראל, וכמוהן גם ספרד, וההצהרה שהצהירו לאחר מכן מדינות השוק האירופי המשותף ביום 7 בנובמבר 1973, ואשר בה גינו את עמדת ישראל ודרשו ממנה לשים קץ לכיבוש של האדמות הערביות שכבשה במלחמת 1967. הן גם הכריזו על מוכנות תשע המדינות חברות השוק האירופי המשותף להשקיע ככל יכולתן ולהשתתף בקידום עגלת המו"מ כדי להחזיר שלום צודק ובר קיימא במזה"ת על פי החלטת מועה"ב מס' 242.

בישראל העלתה הממשלה בסוף אוקטובר 1973 את מחיר הסולר והבנזין בין 40% ל- 50%, כתוצאה מירידת כמויות הדלק בשווקים העולמיים ועליית מחירו. בארה"ב הצהיר הנשיא ניקסון, שהפסקת אספקת הנפט הערבי לאמריקה מונע ממנה 17% מצריכת הדלק, וכי זה

עמ' 367

יגרום למשבר אנרגיה מסוכן שהעם האמריקאי יעבור מאז מלחמת העולם השנייה. הנשיא האמריקאי גם הוציא מספר החלטות חירום: הגבלת המהירות המקסימלית של מכוניות והפחתת מספר הטיסות של רשות התעופה הפדראלית.

וקרה מה שהמדינות בעלות התעשייה המפותחת חששו ממנו, שהמדינות הלא ערביות המפיקות נפט (אופ"ק) העלו את מחיר הנפט הגולמי שלהן, וכך גברה עוצמת משבר האנרגיה. זה הניע את הנשיא ניקסון לקרוא למדינות הצורכות נפט לוועידה בוואשינגטון לתיאום המאמצים למציאת פתרון למשבר האנרגיה¹³⁹.

המדינות הערביות המשיכו להשתמש בנפט כנשק ללחץ מדיני וכלכלי. ב- 9 בנובמבר 1973 החליטו המדינות הערביות להפחית עוד את הפקת הנפט שלהן בשיעור של 5% החל מינואר 1974, וכמו כן החליטו לבטל את האיסור מעל ארה"ב מיד כשישראל תחתום על הסכם לנסיגת כוחותיה במועד מוסכם מהשטחים הכבושים וערבות של ממשלת וואשינגטון ליישום ההסכם הזה. ב- 18 בנובמבר נפגשו שרי הנפט בווינה לוותר רק למדינות השוק האירופי המשותף על ההפחתה בשיעור של 5% שהוחלט לגביה בחודש דצמבר.

עמ' 368

בין 26 ל- 28 בנובמבר 1973 התכנסה באלג'יריה ועידת הפסגה הערבית, שבין שלל ההחלטות היא פרסמה החלטה על שימוש בנפט על פי אותם יסודות שקבעו שרי הנפט הערביים, וכן לוותר ליפן על הפחתת השיעור של 5% במהלך חודש דצמבר 73, בדומה למה שקבעו למדינות השוק האירופי, מתוך הערכה ליפן על ההודעה שפרסמה כתמיכה בסוגיה הערבית. ראוי לציין, כי הויתורים הללו היו תקפים רק לחודש דצמבר, ושיעור ההפחתה לחודש ינואר 74 הותאם עבור כל המדינות על פי ההחלטה של ועידת כווית הראשונה ללא יוצא מן הכלל, תוך המשך האיסור על ארה"ב והולנד.

ב- 23 בדצמבר החליטו המדינות הערביות להעלות ב- 100% את מחירי הנפט שלהן. ב- 25 בדצמבר החליטו שרי הנפט הערביים להפחית את הייצור מ- 25% עד 15% מתחילת ינואר 1974. ב- 17 במרס 74 החליטו שרי הנפט הערביים לבטל את איסור (הספקת) הנפט מעל ארה"ב מתוך הערכה למאמציה להגיע להסכם הפרדת הכוחות בין

¹³⁸ אלאהראם הכלכלי 15 בדצמבר 73, עמ' 27 – 29.

¹³⁹ הועידה הזאת התכנסה בוואשינגטון בימים 11 – 13 בפברואר 1974 בנוכחות נציגים מ- 13 מדינות הצורכות יותר מ- 85% מהנפט בעולם. את הועידה פתח הד"ר הנרי קיסינג'ר, שר החוץ האמריקאי. בוועידה הוסכם בחשאי, שאף מדינה לא תחתום הסכמי נפט בילטרליים עם המדינות הערביות. בסיום הועידה פורסמה הודעה, שקראה לכינוס ועידה שישתתפו בה מדינות ערביות והמדינות האחרות המפיקות נפט יחד עם המדינות הצורכות, בניסיון "לצמצם את ההשפעות הנובעות ממשבר הנפט בעולם". שבוע לאחר מכן הודיע שר החוץ הצרפתי שארצו לא תשתתף בישיבות של "ועדת התיאום" שהקימה "ועדת האנרגיה".

הצבא המצרי לצבא הישראלי ולביצועו. ב- 10 ביוני 1974 בוטל איסור (הספקת) הנפט להולנד לאחר הצלחת שר החוץ האמריקאי להחתים את סוריה וישראל על הסכם הפרדת הכוחות בחזית הגולן.

אולי איננו מפרזים אם נאמר, שכוח הלחץ של הנפט הערבי וההשפעה המדינית הערבית הנובעת מכך על החוגים הבינלאומיים, היה הסיבה הראשית מאחורי ההחלטה שקיבלה העצרת הכללית של האו"ם ב- 15 באוקטובר 1974, לקרוא לארגון השחרור הפלסטיני להשתתף בדיונים על הסוגיה הפלסטינית.

עמ' 369

חידוש הספנות בתעלת סואץ - שגשוג לכל עמי העולם¹⁴⁰

אם סגירת תעלת סואץ למשך ששה חודשים בשנת 1956 תפסה את תשומת הלב של העולם באשר להיקף ועומק הסדק שנגרם לסחר הימי, הפסקת הספנות בתעלה מיוני 1967 וההשפעה שנבעה מכך על התובלה הימית ומכאן - על הכלכלה העולמית גרמה לדברים הבאים:

- 1- בשלוש שנים וחצי מאז סגירת התעלה נוספו לסחר הימי עלויות תובלה והפסדים כספיים, שהגיעו ל- 7080 מיליון דולר, כלומר בממוצע תוספת היקף של 1715 מיליון דולר מדי שנה, וזה נבע מהדברים הבאים:
 - תוספת עלות העברת הסחורות היבשות ומטעני הנפט בערך של 4355 מיליון דולר.
 - הפסדים כתוצאה משינוי תנועת המסחר בין נמלי ההטענה והפריקה שהגיעו לכדי 2560 מיליון דולר.
 - ערך הספינות הנצורות בתעלת סואץ והמטען שלהן, שהגיע לכדי 30 מיליון דולר.
 - עליית מחיר הריבית המסחרית וההשקעות בערך של 135 מיליון דולר.

עמ' 370

- 2- הפסדי ההכנסה השנתית של מצרים מדמי המעבר בתעלת סואץ, אשר הגיעו ל- 224 מיליון דולר בקירוב בשנה שקדמה לסגירתה.

- 3- הקיפאון שחל בתנועת ספינות הסוחר שפקדו את הנמלים ששכנו על קו המסחר שעבר בתעלת סואץ, מה שגרם לצניחה חדה בהכנסות שלהם (של הנמלים) מדמי הרישום והמכס של הנמלים ומכירות הדלק (עדן, ג'בוטי, פורט סודאן, סואץ. בסוגריים במקור).

- 4- קיפאון בפעילות תיקונים ושיפוצים באניות במספר גדול של נמלי הים התיכון, ובראש וראשונה נמלי יוון ואיטליה והאי מלטה.

- 5- הגברת תנועת ספינות הסוחר, בעיקר מכליות נפט, שפקדו את הנמלים השוכנים בנתיב של כף התקווה הטובה, כמו מומבאסה ומאוריציס ודרום אפריקה ולאס פאלמאס, שהביאו לעליית ההכנסות שלהם בשיעור שבין 80% ל- 45% בהשוואה לתקופה שלפני סגירת התעלה.

הסיבה העיקרית לשינויים הללו נעוצה במעבר של תנועת הסחר הימי בין המזרח והמערב לנתיב סביב כף התקווה הטובה, ותוספת המרחק שהספינות היו צריכות להפליג בין נמלי ההטענה והפריקה בשיעור של 40% - 56% בהשוואה לנתיב דרך תעלת סואץ¹⁴¹. מגזר העברת הנפט, בעיקר בין נמלי המפרץ הערבי לבין נמלי צפון מערב אירופה, רוטרדם למשל, נשא בעומס הגדול ביותר של ההפסדים ותוספת העלויות, שנבעו מהשינוי הזה, ואשר הגיע

¹⁴⁰ המקורות לפרק זה:

a) The Economic Effect of the closure of the Suez Canal. UNCTAD publications, 1973

b) Suez, one year on, Seatrade Study, June 1976

c) Unctad Review of Maritime Transport, 1974 - 1977

d) World Bulk trade, Fearnley and Eggers Chartering CO, 1976

5- כתב העת "המדיניות הבינלאומית" גיליון אפריל 1975: תעלת סואץ והאסטרטגיה הבינלאומית, עמ' 41 - 138.

6- "הפורום הבינלאומי למלחמת אוקטובר" שהתכנס בקהיר בימים 27 - 31 באוקטובר 75 - המגזר הצבאי והמגזר המדיני.

¹⁴¹ למשל: המרחק בין נמלי המפרץ הערבי ונמלי צפון מערב אירופה דרך תעלת סואץ מגיע ל- 6500 מייל ימי, לעומת 113,000 מייל ימי דרך כף התקווה הטובה. המשמעות היא שהספינה תפליג חמישה סבבים בלבד במקום ששה.

ל – 2860 מיליון דולר בשלוש השנים וחצי שבאו לאחר סגירת תעלת סואץ¹⁴². מצד שני מחיר הובלת טונה של נפט גולמי עלה

עמ' 371

ל- 1.40 דולר בין נמלי המפרץ הערבי לנמלי צפון מערב אירופה, ויחד עם זאת צי מכליות הנפט בעולם לא הספיק להעברת מטעני הנפט, וזה גרם ל-: 1- הגברת התחלות של בניית מכליות. 2- צמיחת גודלן של המכליות כדי לפצות על ירידת מספר הסבבים וכדי לשמור על הצורך העולמי במוצרי הנפט. 3- התפתחות רצופה של צי המכליות עד שבסוף שנת 1973 כלל 3293 מכליות בנפח 212,2 מיליון טון, דהיינו כמחצית גודל הצי המסחרי העולמי.

בסוף שנת 1973 הגיע גודל מטעני הנפט הגולמי המועבר דרך הים ל- 1840 מיליון טון, שהצטמצם ל- 1360 מיליון טון בקירוב בסוף שנת 1974, כ- 890 מיליון טון מתוכם מאזור המפרץ הערבי לכל רחבי העולם, כאשר חלקן של ארצות צפון מערב אירופה ואגן הים התיכון מהנפט של המפרץ הערבי הגיע ל- 370 מיליון טון בקירוב, כולם עברו דרך כף התקווה הטובה. לו לא נסגרה תעלת סואץ ולו תוכניות ההרחבה והפיתוח שלה היו מתבצעות בהתאם לתכנון, לא היה עולה גודל מכליות הנפט בשיעור הזה והתעלה הייתה יכולה להעביר 90% מספינות המטען העולמי, והעולם כולו לא היה סובל מהנזקים הכלכליים הללו.

מצד שני, סגירת תעלת סואץ הניעה קידום פרויקטים של בניית קווי צינורות נפט דרך שטחי המזרח התיכון, על מנת להעביר את הנפט של המפרץ הערבי אל הים התיכון, שם יועמס בשנית אל שוקי אירופה. בין הקווים החשובים קו "סומיד" שעובר בשטחי מצרים מעין אלסח'נה שבים האדום אל סיד'י כריר שבים התיכון, שיכול להעביר 80 מיליון טון נפט גולמי מידי שנה¹⁴³. אחרי פרויקט "סומיד" בא הפרויקט העיראקי - תורכי

עמ' 372

בין כרוך לאסקנדרון, שהתחיל בהיקף של 30 מיליון טון בשנה בשנת 1977, אחריו קו הצינורות הסעודי הענק שהסתיים בנמל יבוע בים האדום, שמקסימום יכולתו הוערך עם סיומו ב- 100 מיליון טון בשנה. המשמעות מאחורי הקווים הללו היא, שבמקרה שתעלת סואץ תיפתח מחדש ולא תוכל להכיל מכליות ענק (280 אלף טון ויותר. בסוגריים במקור) הקווים הללו – מבלי לקחת בחשבון את הקו הישראלי – יכולים לפצות על החוסר הזה, כך ששך הכול יוכלו להעביר 300 מיליון טון נפט מהמפרץ הערבי מידי שנה לאירופה מבלי להזדקק לכף התקווה הטובה.

דו"חות של מומחי כלכלה ודו"חות של ארגון הפיתוח ושיתוף הפעולה הכלכלי האירופאי (OECD. בסוגריים במקור) מעריכים, כי הייבוא לאירופה של הנפט מהמפרץ הערבי יגיע ל- 600 מיליון טון מידי שנה החל בשנת 1980, כלומר לשוקי אירופה צריכים להגיע 300 מיליון טון נוספים של נפט מהמפרץ מחוץ לקווי הצינורות, וזאת כמות שיכולה לעבור דרך תעלת סואץ, לו הייתה פתוחה לשיט. אבל האם ניתן לפתוח את התעלה ולדאוג לביטחון תנועת השייט בה, כל עוד האויב הישראלי יושב על הגדה המזרחית? לחלוטין לא.

ניצחון אוקטובר בא והרחיק את הסכנות, שהנוכחות הישראלית המיטה על ביטחון תנועת הספנות בתעלה ועל שלומה. בפברואר 1974 החלו סילוק המוקשים וחומרי הנפץ משתי גדות התעלה, וחודש לאחר מכן – מבצעים לטיהור התעלה, שארה"ב והממלכה המאוחדת ובריה"מ ויפן וצרפת לקחו בהם חלק נכבד, לצד מאמצים מצריים בשיתוף חיל הים המצרי.

עמ' 373

ב- 5 ביוני 1975 פתח הנשיא אנור א-סאדאת את תעלת סואץ לשייטת במופע ימי מרהיב, אחרי שהייתה סגורה לשייטת במשך שמונה שנים, ונפתח עורק חשוב ביותר עבור החיים הכלכליים של העולם, שהוקדש לכל עמי העולם כביטוי לאהבתה של מצרים לשלום והבעת הערכה מטעם הנשיא המצרי לצורך של הציביליזציה לשוב ולפתוח את תעלת סואץ לשייטת עולמי.

¹⁴² יצוא הנפט של המזרח התיכון לבדו הגיע ל- 2000 מיליון דולר, כלומר בממוצע של 500 מיליון דולר מידי שנה.

¹⁴³ ב- 29/9/1973 נחתם החוזה להקמת "החברה הערבית לצינורות נפט" בין מצרים לבין סעודיה וכווית וקטר ומדינת איחוד האמירויות עם הון של 400 מיליון דולר מחולקים ל- 40 אלף מניות שמצרים חתמה על מחציתם. הקו הוקצה ביסודו של דבר להעברת הנפט הגולמי של סעודיה וכווית ואיראן, מעורב בנפט של שדה "מורגן" המצרי. בתחילת הפעלתו הוא העביר 40 מיליון טון בדצמבר 1976, ועלה בהדרגה ל- 80 מיליון טון ולאחר מכן עלה ל- 117 מיליון טון במידת הצורך.

התוכניות להרחבת התעלה ולפיתוחה החלו להתבצע, כשבסיומן - שנת 1981 – הורחבה התעלה למעבר מכליות נפט עד לנפח של 260 אלף טון ומעבר מכליות בנפח של 300 אלף טון עם מטען מופחת. מכליות בנפח גדול יותר תוכלנה לעבור בתעלת סואץ בדרכן חזרה ריקות מנמלי אירופה אל נמלי המפרץ הערבי, במקום הדרך הארוכה סביב כף התקווה הטובה. אשר לספינות המטען הכללי והמטען המוצק היבש, שמפליגות בין המזרח למערב, אין מניעה שישבו להשתמש בתעלה מהיום הראשון לפתיחתה מחדש.

הנתונים הסטטיסטיים של חברת לויס הבינלאומית לביטוח ימי מצביעים על כך, שצי מכליות הנפט העולמי, שכלל מכליות מנפח של 10 אלפים טון ועד 250 אלף טון, הגיע בסוף 1976 ל- 3190 מכליות בקירוב, שסה"כ נפח המטען שלהן 316,7 מיליון טון, בהשוואה ל- 353 מכליות, שהנפח של כל אחת מהן הוא 250 אלף טון, וסה"כ המטען שלהן 101,6 מיליון טון. בה בעת סה"כ של הדרישה למכליות מקבוצת ה- 10 אלפי טון עד 250 אלף טון הגיע ל- 236 מכליות בקירוב (16 מיליון טון. בסוגריים במקור). כלומר, בשנת 1980 תוכל תעלת סואץ לטפל ב- 3426 מכליות במטען מלא, דהיינו בשיעור של למעלה מ- 89% ממספר הספינות בצי המכליות העולמי, שמגיע ל- 66% מסך כל המטען שלהן, בנוסף למכליות בנפח של פחות מ- 10 טון כל אחת.

עמ' 374

מצד שני פתיחת התעלה גרמה לביטול חוזים רבים לבניית מכליות ענק (למעלה מ- 250 אלף טון. בסוגריים במקור) ולאבטלה בשוק של המכליות הללו, שבשנים 76 – 77 הגיעה ל- 10 אלפים טון בערך. בהתחשב בכך שהנפט מהווה ויהווה מקור האנרגיה הזול ביותר, ושאזור המפרץ הערבי הינו המקור הגדול ביותר שלו ומאגר הנפט הגדול ביותר בעולם, ושתעלת סואץ היא הנתב הימי הקצר ביותר להובלתו לשוקי אירופה, ושהייבוא של השווקים הללו הינו לפחות 600 מיליון טון בשנה של נפט מהמפרץ – (בהתחשב בכל אלה) תעלת סואץ היא לבדה מסוגלת לקלוט את התנועה של הכמות הזאת במכליות בנפח של עד 250 אלף טון. אבל השיקולים של שמירה על שלמות התעלה וכן שיקולים טכניים ושיקולי ניווט הקשורים בתנועת המעבר, והצורך לאפשר מעבר עבור שאר סוגי הספינות, מחייבים לכפות מגבלה מסוימת על מספר המכליות שעוברות את התעלה משני הכיוונים שלה, וזה נושא לחישובים של רשות תעלת סואץ.

אין כל ספק, שלחזרת השייט בתעלה יש השפעה, ואת התוצאות נסכם כאן:

- 1- חיסכון של 50% מהוצאות הדלק ו- 40% מהוצאות ההפעלה הכוללות של הספינות.
- 2- הכנסות של 1000 מיליון דולר לתעלה על בסיס שנתי.
- 3- סוף לכל ההוצאות הנוספות של הספינות במהלך סגירת התעלה, שנודעו בחוגי יורדי הים בשם "תוספת תעלת סואץ", שהוערכו בשיעור של 3% מערך הוצאות של הפעלת הספינה בשנה.
- 4- שגשוג מחדש של הנמלים השוכנים על קו הספנות שעובר בתעלת סואץ בין המזרח למערב, שרובם במדינות ידידותיות שעמדו לצד הזכות הערבית במהלך מלחמת אוקטובר ואחריה.
- 5- הגברת שיעור המסחר בין המזרח למערב ב- 600 מיליון דולר בקירוב לשנה.
- 6- עידוד הפעלת אוניות גלנוע (Roll on – Roll off בסוגריים במקור) וקונטיינרים, מה שתרם לזירוז סיום פרויקטים של פיתוח

עמ' 375

בקנה מידה ענק במדינות הערביות לאורך הים האדום והמפרץ הערבי וצמצום עלותם.

- 7- הקמת "אזורים חופשיים" באזור תעלת סואץ עבור תעשיות שונות לייצוא במסגרת מדיניות הפתיחות הכלכלית.
- 8- ירידה בשיעור החשיפה של הספינות לפגעי מזג אוויר לאור קיצור משך ההפלגה בין נמלי ההטענה לנמלי הפריקה, ולאור העובדה שהים האדום והים התיכון נהנים מאקלים ממוזג שאיננו (אופייני) לאוקיינוסים ההודי והאטלנטי.
- 9- באופן מיוחד: עידוד יצוא פוספטים מירדן וממרוקו והורדת העלות של העברת הייבוא של מוצרי חקלאות לארצות דרום מזרח אסיה, בעיקר קמח הולנדי וחיטה אמריקאית והביקוש החוזר ליצוא בננות מסומלי

ומאתיופיה לשוקי אירופה. (כמו כן) החזרת הפעילות של ספינות קטנות לסחורות יבשות, שהתעלה מאפשרת להן הפלגות רבות במים בטוחים.

היה זה תקציר לפן הכלכלי שקשור בתעלת סואץ. ומה לגבי הפן האסטרטגי?

קבוצה של פרשנים מדיניים וצבאיים חושבים שתעלת סואץ לא תקבל את אותה החשיבות האסטרטגית שהייתה לה בעבר, בעיקר מבחינת האינטרסים המערביים. יש בכך אולי מעט מן האמת, אבל עלינו לבחון את הדבר מנקודת המבט הערבית.

חידוש השייט בתעלת סואץ והפריחה הכלכלית הנובעת מכך במדינות אירופה המערבית תורמים לחיזוק שיתוף הפעולה הערבית – אירופאית, שהיא לכשעצמה הישג גדול, ותוספת ודאית לכוח המדיני של הערבים במישור הבינלאומי. זאת – בנוסף לרווחים הכלכליים שירוויחו המדינות שאינן אירופאיות, אשר משתמשות בתעלת סואץ, ואשר נחשבים הישג נוסף לאינטרסים המשותפים בין המדינות הללו, ומכאן חיזוק ברור לכוח המדיני של הערבים במישור האזורי והבינלאומי.

עמ' 376

לא ניתן להפריד בין המפרץ הערבי לבין תעלת סואץ. כל עוד הנפט ומוצריו תופסים מקום ראשון ברשימת החומרים האסטרטגיים, שומרת תעלת סואץ על חשיבותה האסטרטגית, בעיקר אחרי שהאוקיאנוס ההודי – המוצא הראשי עבור הנפט מהמפרץ – הפך להיות הזירה החדשה למאבק בין ארה"ב לבריה"מ. כאן ממלאת תעלת סואץ תפקיד חשוב באסטרטגיה הימית הסובייטית שקשורה לים התיכון ולאוקיאנוס ההודי, דהיינו קיבוע ההשפעה הסובייטית באזור "הרצועה הדרומית של המזרח התיכון" והיכולת להשפיע השפעה מדינית כבדה על מדינות המפרץ הערבי ובראש וראשונה על איראן ועיראק.

אם נעבור לעסוק בתפקיד של תעלת סואץ בסכסוך הערבי – ישראלי נמצא, כי לאחר מלחמת אוקטובר 73 היא איבדה הרבה מחשיבותה כמכשול מים. להיפך, היא הדגישה את עומק החשיבות של התפקיד שהיא ממלאת בקישור העומק האסטרטגי של המולדת הערבית עם האפקטיביות של השפעתה באסטרטגיה הימית הערבית, לא רק בהקשר לסכסוך הערבי ישראלי אלא גם לעמידה מול מעורבות זרה כלשהי באזור, בעיקר כנגד מקורות הנפט, שהעולם הערבי מתגאה בו.

ניסיון המצור הימי שהטלנו כנגד ישראל במלחמת אוקטובר 73 מהווה אולי את הסימן הבולט ביותר שמבטא העומק הזה בעתיד הקרוב, מבחינת יכולות האיוון של האסטרטגיה הימית הערבית והאינטגרטיביות שלה, בעיקר אחרי הגברת החשיבות של הים האדום בהקשר למדיניות של המעצמות לגבי אזור המזרח התיכון. אלה יכולות שיפחיתו את ההזדמנויות לרווח עבורן (עבור המעצמות) במקרה של סגירת תעלת סואץ ואיום על שלום השייט בה בביטחון.

חשיבותו של הים האדום כנתיב ימי בטוח, שמעביר 60% מייבוא הנפט לאירופה ו-80% מייבוא של אזור המפרץ הערבי מהמקורות באירופה, בכך שבשני קצותיו אזורים שולטים: בקצה הדרומי נמצא

עמ' 377

מיצר באב אלמנדב, ובקצה הצפוני – תעלת סואץ. על כן, היד שתשלוט באיזה מהקצוות – תשלוט באינטרסים של המדינות שמחוץ לים האדום ובתוכו, וכאן בולטת החשיבות המיוחדת של הים הזה מבחינת ישראל.

מאז כבשה ישראל את חצי האי סיני במלחמת יוני 1967¹⁴⁴ פרח הסחר שלה עם רבות ממדינות אפריקה, בעיקר במזרח היבשת. היקף סחר החליפין בין ישראל ושמונה עשרה מדינות אפריקאיות הגיע בשנת 1969 ל-29 מיליון דולר, וטיפס ל-56 מיליון דולר בשנת 1971¹⁴⁵. בשנת 1973 הגיע ערך הייצוא הישראלי למדינות מזרח אפריקה לבדן ל-10,7 מיליון דולר בערך, ובשנת 1974 קפץ ל-19,5 מיליון דולר, ובסיום שנת 1975 הגיע ל-29,4 מיליון

¹⁴⁴ האויב הישראלי הצליח אחרי נצחונו במלחמה הזאת לקבוע נוכחות צבאית בנמלי ערב (אסאב) ומסאווה ובכמה קבוצות איי דחלק. הוא גם הצליח לשכור את שני האיים חאלב ופאטמה, ששוכנים בקצה הדרומי של הים האדום.

הערת ההעריכה המקצועית: כאן המחבר מפליג לכיוון של אגדות אורבניות שלא היה להן בסיס במציאות. מעניין שהוא מתעלם מכך שמאז אפריל 1974 ועד תחילת שנת 1975, הלך והתבסס בזירת הים האדום כוח ימי משמעותי של 6 סטי"לים ישראליים שנתן מענה לאיום של הסגר ימי חוזר בים האדום.

¹⁴⁵ על פי כתב העת "הנפט והצמיחה", גיליון 9 יוני 1977, עמ' 91 – 102.

דולר¹⁴⁶. הוסף לכך את ייבוא הנפט שלה שהגיע מאיראן, אשר הוערך ב- 40 מיליון טון לערך, מחוץ לכמויות הנוספות של הנפט שהוטען מקו צינור אילת אשקלון.

אין פלא שאבא אבן הצהיר בכנסת ביום 28/3/1973 "ביטחון ישראל מחייב שהמוצא לים האדום יישאר בטוח וחופשי, וישראל תגן על המוצא לים האדום בכל מחיר". (ואין פלא) שאדמירל בנימין תלם מפקד חיל הים הישראלי קרא – אחרי פתיחת תעלת סואץ לשייט – שיש לחזק את הכוח הימי הישראלי, משום ש"פתיחת תעלת סואץ מסיימת את תקופת הריק באזור התעלה", ואחר כך אמר האדמירל תלם "כל כוח שיפעל לסגירת באב אלמנדב והפסקת השיט הישראלי יגרום לחיל הים לפעול יחד עם חיל האוויר שלנו להפסיק

עמ' 378

את הפעולה הזאת"¹⁴⁷.

אם נחבר בין הנפט הערבי של מדינות המפרץ לבין תעלת סואץ נמצא, שהחיבור ביניהן אחרי ניצחון אוקטובר ולראשונה מהווה כלי אסטרטגי, שאין להתעלם מחשיבותו בזירה הבינלאומית. מדינות המפרץ מייצאות לעולם המערבי כ- 700 מיליון טון נפט גולמי, שרק חלקן של המדינות המערביות בו מגיע ל- 460 מיליון טון בשנה בערך, ויש לצפות שבתעלת סואץ יעברו קרוב ל- 350 מיליון טון מהכמות הזאת, ששווה ל- 76% מסך כל ייבוא הנפט של העולם המערבי ממדינות המפרץ הערבי. הכמות הזאת שווה ל- 38,6% מסך כל ייבוא הנפט הגולמי של העולם המערבי המועבר בים¹⁴⁸. בניגוד לניסיון של הטענות העוינות לכנות זאת "סחטנות הנפט", המשמעות המתבקשת מהמספרים הללו היא, שהערבים והנפט שלהם והתעלה שלהם מסוגלים לכפות רצון ערבי מאוחד על המגמות המדיניות והכלכליות העולמיות, אם הזרמים שלהן (של המגמות) (ינועו) בניגוד לאינטרסים של האומה הערבית.

שער חמישי

אוקטובר במאזן המלחמות

עמ' 379

הלקח ממלחמות אינו (נמדד) בכמות האבדות שגורם צבא אחד למשנהו ולא ניצחון במערכה אחת ותבוסה במערכה שנייה, אלא הלקח הוא איזה יעדים מדיניים הוגשמו. אפשר שהאבדות של שני הצדדים הנלחמים כתוצאה מהקרבות יהיו שקולים, ויחד עם זאת אחד הצדדים יוצא מנצח מהמלחמה הזאת רק משום שהיא הביאה למימוש יעדיו המדיניים וביטחונו הלאומי. מלחמת אוקטובר נחשבת דוגמא לסוג הזה של מלחמות.

למרות שמלחמת אוקטובר 73 נחשבת למלחמה מוגבלת בזמן ובמקום, היא משכה את תשומת הלב של העולם כולו באירועים, בקרבות, באבדות ובתוצאות ובתגובות שנבעו ממנה. ראשית לכל הגשימה מלחמת אוקטובר 73 את כל ההיבטים המדיניים והאסטרטגיים שעמדו לנגד עיני ההנהגה המצרית: "שבירת המצב של לא מלחמה ולא שלום, הקרסת תיאורית הביטחון הישראלית העומדת על סיפוח שטחים בכוח, השפעה על דעת הקהל בעולם למען קביעת שלום צודק באזור והחזרת הכבוד הצבאי למצרים".

לפיכך באה הפעולה הצבאית המקיפה מבחינת התכנון והביצוע באותו היקף כמו האספקטים של היעדים המדיניים, לא יותר מכך כדי שלא יאבדו את סימני הדרך, ולא פחות מכך כדי שלא יאבד המסר שלה. ולכן, כאשר נחלצה הקהילייה הבינלאומית בדרישה להפסיק את המלחמה, מצרים קיבלה את הפנייה, וכאשר הגיע קיסינג'ר אל האזור כדי לקשור את חוטי השלום מצרים בירכה אותו על מאמציו, וכאשר ישראל ביקשה להסיר את המצור בבאב אלמנדב,

¹⁴⁶ שם.

¹⁴⁷ העיתון "דבר" הישראלי מיום 12/6/1975

¹⁴⁸ המספרים הללו לקוחים מהסטטיסטיקה שמובאת במקורות הבאים:

1- Petroleum Economist, 1975 / 1977, (Various Issues)

2- World Tanker Fleet, February, 1977

3- Sea trade.1977, (Various Issues)

מצרים לא הקשתה עורף וביוזמה מצרית הפחיתו המדינות הערביות את המגבלות על יצוא הנפט והגבילה את העלאת

עמ' 380

מחירו, וביוזמה מצרית נפתחה תעלת סואץ מתוך שיתוף בשגשוג עמי העולם, וביוזמה מצרית אמיצה -לא פחות מהאומץ להחליט על מלחמה – החל סאדאת את מסעו לירושלים למען השלום.

התרגום הערבי לכל זה הוא, שאוקטובר 73 הייתה מלחמה למען השלום, שלום בר קיימא שנסמך על צדק, שבו תיטול האומה הערבית את מעמדה ככוח מרכזי, שנבע מהניצחון הצבאי. יכול להיות שלישראל יש מניעים שונים מאלה שלנו להסכים להפסקת המלחמה ולהסכים למאמצים של קיסינג'ר, אבל דבר זה אינו משפיע על המהלך המצרי בדרך לשלום צודק עבור כלל עמי האזור, כולל העם הישראלי.

התגובות הכלכליות והמדיניות

הצעד שנקטו המדינות הערביות המפיקות נפט באוקטובר 73 היה ההתחלה למה שנקרא אחר כך "הפטרודולר" וגם "השפע של הנפט הערבי". ההכנסות של המדינות הערביות המייצאות נפט ואיראן הגיעו ל- 86 אלף מיליון דולר בערך בשנת 1974, אחרי שהיו 19 אלף מיליון דולר בשנת 1973¹⁴⁹. מצד שני עלו עודפי הנפט של המדינות הערביות המייצאות נפט לבדן לכדי 36,7 מיליארד דולר בשנת 1976, אחרי שהיו 10,2 מיליארד דולר בסוף שנת 1973¹⁵⁰, וזהו עודף של 15,4% בערך.

עמ' 381

של הררבה הכספית העולמית באמצע שנת 1976¹⁵¹. מצד שני החליטה "הקרן הערבית לפיתוח כלכלי וחברתי" שסך כל העודפים של המדינות הערביות המייצאות נפט יהיו בין 400 מיליארד ל- 600 מיליארד דולר במשך התקופה שבין שנת 1976 ל- 1985.

המדינות הערביות המייצאות נפט פנו לכיוון השקעות של חלק נכבד מההכנסות שלהן מהנפט בייצור הדלק והקמת בתי זיקוק ובתעשיות הנוספות המשלימות. כמו כן הן הקצו חלק נוסף בתעשיות הקשורות בים, כמו פיתוח הציים המסחריים, פיתוח הנמלים והקמת נמלים חדשים, בניית מבדוקים ומרכזים לתיקונים ולתעשיית כלי שיט, בעיקר מכליות נפט. משקיפים ימיים מעריכים, שצי מכליות הנפט הערבי יורחב בשנות השמונים כך שיעביר קרוב ל- 40% מייצוא הנפט שלהם, וההישג הזה, לצד הפרויקטים הימיים הנוספים, נחשב תוספת גדולה לכוח הימי הערבי ותמיכה ברצון הערבי.

בסיום שנת 73 נותרו לישראל באפריקה קשרים דיפלומטיים עם ארבע מדינות בלבד. ניתוק היחסים הדיפלומטיים של ישראל עם 23 מדינות באפריקה מיד אחרי מלחמת אוקטובר 73 נחשב לביטוי לסולידריות אפריקאית ולהתחלת שלב חדש בהיסטוריה של היחסים הערביים - אפריקאים¹⁵². הארגון לאחדות אפריקה הדגיש בישיבות של מועצת הארגון ובוועידת הפסגה האפריקאית במוגדישו בימים 8 – 16 ביוני 1974 את המשך העמדה של אפריקה כלפי סוגיית המזרח התיכון

עמ' 382

וההמלצה, שהמדינות החברות יגישו תמיכה וסיוע לארגון השחרור הפלסטיני¹⁵³.

¹⁴⁹ מתוך מחקר שביצע המכון למחקרים כלכליים במזרח התיכון שביפן, ופרסם העיתון אלאהראם בגיליון מיום 13/12/1974.

¹⁵⁰ מתוך הדו"ח הסטטיסטי השנתי שפרסם ארגון המדינות הערביות המייצאות נפט בשנת 1977. ומתוך הספר "עודפי הנפט הערבי ואפשרויות הזרימה שלו למצרים" של פרופ' טה עבד אל-עלים טה, בהוצאת מרכז המחקר המדיני והאסטרטגי באלאהראם.

¹⁵¹ שם, שני המקורות לעיל.

¹⁵² הסימנים הבולטים ביותר של הפעולה הערבית – אפריקאית המאוחדת היו: 1- "ועדת השבעה" לקיום קשרים אפריקאים עם המדינות הערביות באמצעות הליגה הערבית. 2- ניהול ענייני אפריקה בליגה הערבית. 3- הבנק הערבי לפיתוח באפריקה. 4- קרן ההלוואות הערביות עבור מדינות אפריקה. 5- קרן הסיוע הטכני למדינות אפריקה.

¹⁵³ כתב העת "המדיניות הבינלאומית" גיליון אוקטובר 1974, עמ' 164 – 167, עמ' 242.

מדינות אסיה נקטו אותה עמדה כמו מדינות אפריקה כלפי הסוגייה הערבית והזכויות הלגיטימיות של העם הפלסטיני, וגברה התמיכה של סין ויפן למדינות הערביות, והן תקפו את עמדת ישראל כלפי החלטות האו"ם והתעקשותה על כיבוש שטחים בכוח. מצד שני, אירופה החלה לקרוא לקיים דיאלוג בין הצפון לדרום ובין המדינות העשירות לבין המדינות העניות, והארגונים הכלכליים האירופאים הזדרזו לפתח את יחסי המסחר שלהם עם ארצות המזרח התיכון ולקחת חלק בזינוק התעשייתי שכבש את העולם הערבי, בעיקר את מדינות המפרץ המפיקות נפט.

פרויקטים של פיתוח תעלת סואץ והנמלים המצריים ופרויקטים לפיתוח הצי המסחרי המצרי משכו את התעניינות חוגי ההון והכלכלה העולמית, ומשקיעים החלו לפקוד את מצרים וקרנות חסד החלו להשתתף – בידע ובכספים – להצלחת הפרויקטים הללו, כשהמדינות הערביות המפיקות נפט ואיראן ניצבים בראש המשתתפים בפרויקטים הימיים ואלה הקשורים לדלק, אשר הוחלט להקיםם באזור תעלת סואץ ומפרץ סואץ.

ההתפתחויות הבולטות ביותר אולי, אשר נבעו מניצחון אוקטובר ומעמדות הסולידריות של המדינות הערביות ומדינות אפריקה ואסיה, היו השינוי במדיניות ארה"ב כלפי התמיכה המוחלטת בישראל לאיזון בין שני הצדדים, הערבי והישראלי, בייחוד אחרי מסע השלום שעשה הנשיא סאדאת לירושלים בנובמבר 1977.

התוצאות הלא צבאיות של מלחמת אוקטובר 73 מבחינת ישראל רבות הן ובעלות היבטים רבים. ניתן לומר, שהחשובה שבהן היא השינוי שחל ביחסיה המסורתיים עם ארה"ב ועם מדינות השוק האירופי המשותף. היא הפסידה חלק משוקיה באפריקה ואיבדה את מטעני הנפט האיראני

עמ' 383

ואת השווקים שלו באירופה. ההפסדים הכספיים שלה ותוספת ההוצאות כתוצאה ממלחמת אוקטובר 73 כוללים:¹⁵⁴

- 1- עלויות המלחמה הגיעו לכדי 250 מיליון דולר בערך ביום אחד, כלומר סה"כ ההוצאות של ישראל במלחמה הזאת עברו את – 6 מיליארד דולר.

- 2- מחירי הדלק עלו בשיעור של 40 – 50%.

- 3- היה צורך לחדש את הציוד והנשק שנפגע במהלך המלחמה בסכום של בערך 45 מיליון דולר.

- 4- הגירעון בתקציב הישראלי לשנת 1973 עלה ליותר מ- 2500 מיליון דולר, ובשנת 1974 הגיע ל- 436 מיליון דולר בערך.¹⁵⁵

- 5- הרזרבות של ישראל בכסף זר ירדו עד למטה מרמת הביטחון, על פי מה שפרסם הבנק המרכזי של ישראל בחודש אוגוסט 1974, והגיע ל- 1,2 מיליארד דולר במהלך חודש יולי 1974.

- 6- ההגירה לישראל ירדה בשיעור של 33% בששת החודשים הראשונים של שנת 1974, בניגוד למה שקרה בעקבות מלחמת 1967, על פי מה שפרסמה הסוכנות היהודית בחודש אוגוסט 1974.¹⁵⁶

- 7- החוב הלאומי הגיע ל- 5750 מיליון דולר, כלומר בממוצע 1700 דולר לנפש, שזאת הרמה הגבוהה ביותר בעולם של חוב (הודעה של פנחס ספיר שר האוצר הישראלי בינואר 1974. בסוגריים במקור).

- 8- נגרמה אבטלה חמורה בתעשיות עיקריות: בדים, יהלומים, מוצרי מזון ועץ (הצהרת משה ברעם שר העבודה הישראלי בחודש נובמבר 1974. בסוגריים במקור).

¹⁵⁴ על פי הצהרות בכירים ישראלים והבנק העולמי, שפורסמו בכתב העת המדיניות הבינלאומית בגיליונות ינואר, אפריל, יולי, אוקטובר 1974 וגיליון ינואר 1975.

¹⁵⁵ הגירעון במאזן התשלומים הישראלי מול השוק האירופי המשותף לבדו הגיע ל- 1000 מיליון דולר בשנת 1973 ועלה ל- 1500 מיליון דולר בשנת 1974 (שם)

¹⁵⁶ הסוכנות היהודית הודיעה בינואר 1975 שלמעלה מ- 8000 ישראלים היגרו מישראל במהלך שנת 1974. זה המספר הגבוה ביותר מאז הקמת מדינת ישראל (על פי כתב העת "המדיניות הבינלאומית" גיליון אפריל 1975, עמ' 216).

עמ' 384

בזכות הפעילות המצוינת של ההנהגה המצרית המדינית החל הבידוד להתפשט מסביב לישראל מכל הכיוונים, ולאבד את הערכתה בקרב העמים והממשלות שעמדו לצידה. העמדה האחרונה שנקט נשיא רומניה, המדינה המזרח אירופאית הקרובה ביותר ללב ישראל, כלפי קשיחות הלב הישראלית ותמיכתו במאמצים של סאדאת למען השלום, (עמדה זאת) היא אולי ההוכחה המספקת להסתלקות הידידים מסביב לישראל.

אתמול והיום

ב- 22 במאי 1967 הכריזה ההנהגה המדינית המצרית בפני העולם, שהיא החליטה לסגור את מיצר מפרץ עקבה בפני השייטת הישראלית. ביום הראשון של חודש יוני 1967 התכנס משרד הביטחון (המלחמה במקור) הישראלי והכריז על גיוס כללי. ארבעה ימים לאחר מכן ספגה מצרים את התקיפה האווירית הישראלית, ואנחנו נחלנו תבוסה. ב- 3 בספטמבר 1973¹⁵⁷ אישר נשיא הרפובליקה הערבית של מצרים והמפקד העליון של הכוחות המזוינים- בחשאי מוחלטת- את תכנית ההתקפה על ישראל. ב- 4 באוקטובר 1973 דלפו – בכוונת מכוון – ידיעות על שחרור 30 אלף חיילים מצריים¹⁵⁸, וב- 6 באוקטובר 73 התכנס משרד הביטחון (המלחמה) הישראלי והכריז על גיוס, אחר שכוחותיהם ספגו את ההתקפה האווירית המצרית הראשונה, ולנו היה הניצחון.

מתענתועי הגורל - שביום השני של מלחמת יוני 67 החלה הנסיגה של הכוחות המצריים בסיני, וביום השני של מלחמת אוקטובר 73 פנה הגנרל משה דיין, שר הביטחון הישראלי, לראשת הממשלה והציע לה לסגת מסיני ומהגולן גם יחד¹⁵⁹. מה שקרה במאי – יוני 67 ומה שקרה בספטמבר – אוקטובר 73 הוא ההבדל בין הדרך לתבוסה לבין הדרך לניצחון, ועל זה עמדו הניתוחים של המומחים והפרשנים הצבאיים של מלחמת אוקטובר משתי נקודות המבט: הישראלית והערבית.

עמ' 385**הערכה כללית**

סמינר בינלאומי לדיון ועיון במלחמת אוקטובר 73 התכנס בישראל ב- 12 – 17 באוקטובר 75 ובמצרים ב- 27 – 31 באוקטובר 75.¹⁶⁰ הכנס דן בתוצאות הצבאיות והמדיניות והכלכליות במישור המקומי והעולמי ובלקחים והניסיונות האסטרטגיים והאופרטיביים והטקטיים כתוצאה מהמלחמה הזאת, וההדים שהותירה על המחשבה הצבאית המודרנית.

ההתעניינות העולמית במלחמת אוקטובר 73 לא הצטמצמה רק בשני הסמינרים הללו. למן הימים הראשונים שפרצה ועד היום משכה המלחמה תשומת לב מכל החוגים הצבאיים מכל קצות העולם, לאור השינויים במאזן הכוחות באזור המזרח התיכון וההשפעה של השינויים הללו על האסטרטגיה הבינלאומית, ובעיקר האסטרטגיה של שתי המעצמות, אמריקה ובריה"מ.

המומחים הצבאיים היו אחידים בדעותיהם, שעדיין לא הגיע הזמן להעריך נכונה את מלחמת אוקטובר 73, משום שהדיה – המקומיים והעולמיים – עדיין מהדהדים עד היום, וכי תוצאותיה המדיניות הסופיות "שלום בר קיימא וצודק באזור המזרח התיכון" עדיין לא הבשילו. יחד עם זאת, קיימות תוצאות וניסיונות צבאיים ישירים, שנגרמו על ידי מלחמת אוקטובר 73 שאנו יכולים להעריך, ואשר לאורם נוכל לרשום הערות כלשהן, שעליהן נראה בעתיד את תמונת האסטרטגיה של אזור המזרח התיכון וכל סכסוך מזוין עתידי שאולי יפרוץ באזור.

כללית, סיכם הגנרל מחמד עבד אלע'ני אל-גמסי שר המלחמה המצרי בסמינר בקהיר את התוצאות החשובות ביותר והניסיון (שנרכש), ונציג אותם כדלהלן:

¹⁵⁷ החוקר פסח מלובני מצין כי תאריך זה אינו מוכר לו (מפרסומים אחרים במצרים) בהקשר להצגת תוכניות המלחמה על ידי הנשיא ושר המלחמה.

¹⁵⁸ החוקר פסח מלובני מצין כי על פי ספרו של שאזלי שוחררו כביכול 20 אלף אנשי מילואים.

¹⁵⁹ מתוך מאמר של הסופר העיתונאי מרק גפן "על התנהגותו של שר הביטחון הישראלי במהלך מלחמת אוקטובר 73", על המשמר, 25 / 74.

¹⁶⁰ בכנס שהתקיים בישראל ניתנה, בין השאר, הרצאתו של האלוף בני תלם מפקד חיל הים הישראלי. בכנס שהתקיים במצרים ניתנה, בין השאר, הרצאתו של אדמירל פואד אבו ד'כרי מפקד הצי המצרי. 2 הטקסטים של ההרצאות מצויים ברשות העורך המקצועי.

- 1- מלחמת אוקטובר 73 היא מלחמה מקומית כוללת, המאופיינת בשימוש רחב בטילים וכלי מלחמה אלקטרוניים.
- 2- ההפתעה האסטרטגית והאופרטיבית למרות ההתפתחות העצומה באמצעי המודיעין המודרניים.
- 3- המלחמה המודרנית הינה מלחמה של נשק משותף הן במישור הטקטי והן במישור האופרטיבי והאסטרטגי.

עמ' 386

- 4- חיל האוויר ימשיך למלא תפקיד ראשי בסכסוך המזוין למרות התפתחות והתקדמות מערכות ההגנה האווירית.
 - 5- גם במלחמות המקומיות העלויות והאבדות בנפש ובציוד היו עצומים.
 - 6- הניצחון הינו ראשית לכל ובסופו של דבר בזכות האדם.
- הבריגדיר גנרל קנט הנט אומר במחקר שהציג בסמינר הצבאי:
- 1- מלחמת אוקטובר 73 הושפעה מכמה גורמים חיצוניים, ובה בעת הייתה לה השפעה על העולם החיצוני. מספר מדינות קראו לבחון מחדש את עמדותיהן המדיניות ולהעמיק לדון באסטרטגיה ובטקטיקה הצבאית שלהן ובמערכות הנשק שלהן.
 - 2- מימוש גורם ההפתעה כתוצאה מהונאה, למרות שהיה מידע, שהצביע בתחילת אוקטובר על כך שהמלחמה עומדת לפרוץ.
 - 3- אמצעי ההגנה האווירית באמצעות טילים ותותחי נ"מ שיבשו חלקית את פעילות חיל האוויר הישראלי, או לפחות הגבילו אותה.
 - 4- מלחמת אוקטובר והאיסור על הנפט שהתלווה אליה הוכיחו סולידריות ואמון בעולם הערבי.
- הגנרל אלברט מירגלין אמר בהצגת המחקר הצבאי שלו על מלחמת אוקטובר:
- 1- הלקחים שיש ללמוד ביחס לאירופה הם, שאם תפרוץ מלחמה קונבנציונאלית בעתיד הקרוב, יהיה זה נגד הברית הצפון אטלנטית, ושני הגורמים הבסיסיים בה יהיו ההפתעה והטילים, שנחשבים לגורמים אקטיביים לטובת מדינות ברית ורשה.
 - 2- מבחינת מעצמה כמו סין, הוכחת היכולת של טילים קלים נ"ט ונ"מ נחשבת לקח חשוב.

עמ' 387

בניתוחו המפורט לגבי ההשפעות של מלחמת אוקטובר 73, אומר המייג'ור אדגר אוב-לאנס¹⁶¹: "מלחמת אוקטובר הייתה נקודת מפנה בהיסטוריה של המזרח התיכון. אם נבחן אותה לפני המלחמה ולאחריה נראה, כי דברים רבים בתחומים הצבאי והאסטרטגי לא ישובו להיות כמו שהיו לפני המלחמה, שהייתה הסיבה לעיון מחודש בהערכת האסטרטגיות הלאומיות והבינלאומיות..... (כך במקור). במלחמה ראינו גם את המקום של הלוחם הערבי בשדה הקרב המודרני, ונוכחנו בקפיצה באמון העצמי שלו ובמורל שלו, וגם התפוגגה האגדה של החייל הישראלי הבלתי מנוצח. מבחינת הישראליים, המלחמה הזאת החדירה בנפשותיהם חששות וספקות רבים. בתמצית רבה אומר הקולונל טריפו דיבוא¹⁶² בניתוחו¹⁶³ את מלחמת אוקטובר 73:

¹⁶¹ Edgar O'Ballance כתב ספר על מלחמת יום הכיפורים שפרק 14 בספרו מוקדש לזירה הימית במלחמה.
¹⁶² המחבר מתכוון כאן לקולונל מצבא ארה"ב, Trevor N. Dupuy, שכתב ספר על מלחמות ישראל -ערב בשנים 1947-1974 ובפרק 19 בספרו הוא סוקר ומנתח את הזירה הימית במלחמת אוקטובר 73.

¹⁶³ בפסקת הסיכום שלו לפרק אודות הזירה הימית במלחמה, אכן מצין דופוי כי חיל הים הישראלי השיג הישגים טקטיים משמעותיים בעוד שהמצרים טוענים ומתגאים בהצלחתם לבצע הסגר ימי מלא בים האדום ומניעת חופש של מרבית השייט בים התיכון. בצד זאת הוא קובע כי במלחמה קצרה להסגר ימי אין השפעה רבה.

- 1- המצרים נלחמו בליבת המלחמה הימית בשיטות אסטרטגיות, והישראלים – בשיטות טקטיות.
 - 2- המצרים הטילו מצור מוצלח על תנועת השייט אל נמל אילת על יד סגירת מיצר באב אלמנדב, ונראה כי המצור שלהם בים התיכון מנע מרוב הספינות הניטרליות והישראליות להתקרב לחופי ישראל.
 - 3- המלחמה היוותה הלם נפשי קשה על רוב העם הישראלי.
- לסיכום מה שנאמר – העולם הופתע באוקטובר 73 מהשד הערבי שנשקף מכל שיבר בגופו הרחב, שמקיש על כל הדלתות של מגזרי החיים של העמים שלו. וכאשר התעורר העולם מההלם הוא החל לתהות מה קרה, ומה עומד לקרות, ומה יהיה בעתיד?! בפשטות גמורה, הניצחון של אוקטובר ריסק שתי אגדות: הצבאית הישראלית שאיננה מנוצחת והגופה הערבית נטולת רוח החיים.
- המטרה לא הייתה להרוג כמה שיותר ישראלים בזירות הקרבות, לא. המטרה גם לא הייתה ריסוק קו בר לב לכשעצמו, לא. המטרה לא הייתה למנוע מהעולם התעשייתי המתקדם את הסיבות למודרניות שלו, לא. המטרה האמיתית הייתה להסיר

עמ' 388

את המסכה מעל הפרצוף האמיתי של ישראל, (מתן תוקף) לצדק לסוגיה הערבית, הצבת הקהיליה הבינלאומית מול האחריות שלה לביטחון באזור המזרח התיכון ולגרום להם לפקוח את עיניהם אל מול המצב האמיתי של האינטרסים שלהם באזור.

הכוח הימי במאזן אוקטובר 73

למרות השפע של מה שנכתב ופורסם ושודר ברדיו אודות מלחמת אוקטובר 73, ההיבט הימי לא זכה למחקר ולניתוח כפי שהוא זכאי להם. אולי הסיבה לכך נעוצה בתפקיד האסטרטגי העיקרי שמילא חיל הים המצרי, שיעדו היה קודם כל הצלחת "המבצעים הקרביים של ארמיות השדה". **התפקיד הראשי השני היה המצור הכלכלי על ישראל, שגם הוא תפקיד אסטרטגי, שפירותיו ייראו רק בטווח הרחוק, ואשר יכול היה להימשך כל עוד לא התאפשרה התערבות של גורמים מדיניים וכלכליים, שהביאו לסיום המצור לפני מילוי תכליתו הסופית ולהפחתת היקף החומר עליו נבנתה ההערכה.**¹⁶⁴

ויחד עם זאת, ולמרות המעט שנכתב ונאמר אודות הצד הימי של מלחמת אוקטובר 73, ההצהרה של גולדה מאיר היא ההוכחה על האפקטיביות של המבצעים הימיים המצריים, כאשר אמרה בלהט כעסה: "אתם המצרים – הסירו ידיכם מבאב אלמנדב!"

אני עובר כעת לניתוח תפקיד חיל הים במלחמת אוקטובר 73 ותוצאות הניסיון של המבצעים הימיים במלחמה הזאת. הבה ונזרוק מבט על העתיד הימי של האזור הזה, בין אם היוזמה של סאדאת תסתיים בשלום בר קיימא וצודק עבור העמים שלו ובין אם נכפה אותו בכוח הנשק.

המבצעים הימיים – מבט משווה

¹⁶⁴ ההדגשה לעיל הינה של העורך המקצועי-המחבר מדגיש שוב את ההישג האסטרטגי של הצי המצרי במלחמה וטוען כי ההישג הזה היה יכול להיות מוצלח יותר אילו לא ההתערבות של הגורמים המדיניים (מתכוון כאן ללחץ להסרת המצור ?? על ידי קיסניגר)

יכול להיות שמאזן האבדות כתוצאה ממלחמת אוקטובר יהיה לטובת ישראל, אבל מה היו התוצאות הסופיות של הקרבות הימיים?

עמ' 389

אדמירל בנימין תלם, מפקד חיל הים הישראלי, אמר בסמינר הבינלאומי שנערך בירושלים בימים 12 – 17 באוקטובר 1975 בתשובה לשאלות של עיתונאים: "המשימה הראשית של חיל הים הייתה להגן על חופי ישראל, והמשימה השנייה הייתה לשמור על נתיבי התעבורה הימית פתוחים חלקית, לא לחלוטין".

איננו דנים במשימות של חיל הים הישראלי, אלה משימות מסורתיות ידועות שאין ויכוח על משמעותן, למרות השוני בשיטות הביצוע בין שני הצדדים הנלחמים. הלקח הוא התוצאות ששיגו המשימות הללו ואשר בסופו של דבר יתווספו לתוצאות הכלליות של המלחמה. על הבסיס הזה נצא להעריך את פעולות המצור הימי, שהטלנו על ישראל, בהשוואה למשימה השנייה שהוטלה על חיל הים הישראלי- השמירה על נתיבי השיט פתוחים, מתוך נקודת המבט שלנו כשתי מגמות מנוגדות.

השתמשנו במוקשים במעברים הימיים הצרים במפרץ סואץ כמסגרת סגר קרוב, משום שלחיל הים הישראלי אין אמצעים לגילוי מוקשים ולשלייתם. הצלחנו לעצור את העברת הנפט מסיני הכבושה לנמל אילת, למרות השליטה של חיל הים הישראלי על מיצר מפרץ עקבה.¹⁶⁵ השתמשנו בצוללות ובמשחתות בים התיכון ובים האדום על ידי הצבתן בשטחים שולטים, במגמה לסדוק את תנועת המטענים מנמלי ישראל ואליהם הרחק מהיכולות של חיל הים והאוויר הישראליים להתערב, והצלחנו לעצור את פעילות השיט בים האדום ולעצור את יציאת ספינות הסוחר מנמלי ישראל בים התיכון ולהשבית את הגעת המטענים לאותם הנמלים לאורך תקופת המצור. כלומר השגנו את היעד השני של המצור, שהיה שיבוש תנועת המטענים הימיים הישראלית. השתמשנו בספינות שטח במסגרת מצור רחוק במיצר באב אלמנדב, כדי להגביר את אחיזת המצור הרחק מיכולות המעורבות הימית והאווירית הישראלית, והצלחנו לעצור

עמ' 390

את תנועת המטענים לחלוטין אל נמל אילת וממנו, ובראש וראשונה את העברת הנפט האיראני. מהבחינה הזאת הרווחנו מהמאפיינים של כלי השיט שלנו באופן מאוזן ומשלים על מנת להשיג מקסימום הכנסות מהמצור בעלויות מינימליות.

ברור לחלוטין שחיל הים הישראלי הצליח במשימתו הראשית – הגנת החופים הישראליים- אם נקבל שהחוף הישראלי באוקטובר 73 מסתיים בים התיכון בעזה, ובאילת – במפרץ עקבה בים האדום. האזורים הללו לא נכללו בתוכניותינו הימיות אלא כאחת המגמות המשניות. כפי שאמרנו בעבר, המגמה הראשית הייתה הצלחת המבצעים של ארמיות השדה, דהיינו פעילות כנגד צירי החוף המקיפים את חצי האי סיני. את המטרות הללו מימשנו על ידי שימוש בספינות טילים ותותחים וביצוע פעולות החפה מוגבלות כנגד הנקודות המבוצרות (מעוזים – המתרגם) ומרכזי הפיקוד בצפון סיני וממזרח לפורט פואד'. באותה השיטה מימשנו את מטרותינו במפרץ סואץ, דהיינו דרך החוף במערב ובדרום סיני.

ראוי לציין כאן, כי הפעולה הצבאית המצרית ככלל הייתה במסגרת היכולת והמגמה לממש את היעד המדיני שרצינו להשיג, ולפיכך תקיפת העומק הישראלי או פגיעה במרכזי אוכלוסין לא היו בגדר הפעולות שנכללו בתוכניותינו, אלא כיעד משני או במידה שהתגובות הישראליות לפעולות שלנו יאלצו אותנו לכך.

אנחנו – בניגוד לכך – שמרנו על השלום והביטחון של קווי התעבורה הימיים שלנו עם העולם החיצון, ובה בעת מנענו זאת מהאויב. אלה שתי הזרועות של התפקיד הבסיסי והראשי של חיל הים בעת מלחמה. ישראל אולי חושבת שתפיסת נקודת הריכוז אדביה והתקיפות על ערדקה הינן סוג של איום על הפעילות המסחרית הימית שלנו בים האדום, אבל האמת ידועה לכל, שהממשלה המצרית מאז שנת 1967 ועד לפתיחה מחדש של תעלת סואץ בשנת 1975 נקטה צעדים להפחתת ההסתמכות על נמלי סואץ ואדביה, והסבה חלק גדול יותר של הפעילות המסחרית לנמלים

עמ' 391

¹⁶⁵ כאמור בהערות שוליים הקודמות, המיקוש הימי במיצרי היובל הפגיע אומנם את ישראל אבל **תוך זמן קצר נמצא פתרון של שימוש במעבר פנימי חלופי שאפשר את המשך תנועת המכליות.**

אחרים בים האדום. איננו מכחישים שהטנקים הישראליים הצליחו להרוס את נקודת הריכוז של כוחותינו באדביה ב- 24 באוקטובר 73, אבל האמנם הייתה אדביה המטרה של מבצע "איילה" (ע'זאלה במקור. אפשר גם לתרגם "עופר") או שהייתה מטרה אקראית, מתוך רצון לכסות על הכישלון במימוש מטרתה, אם הייתה בכלל מטרה כלשהי.

הניסיון הקרבי

הלקחים והניסיון שנלמד מהמבצעים הימיים במלחמת אוקטובר 73, חלקם נובעים מהשנים הראשונות של הסכסוך הערבי – ישראלי, כמו למשל: שיטות העבודה המשותפת ים- אוויר, שנוקטים שני הצדדים והעליונות הטכנולוגית של הצד הישראלי, שהתאפשרה בזכות הנדיבות האמריקאית והאירופאית לאורך שלושים שנות הסכסוך, בעוד שאנחנו נאלצנו להסתמך על עצמנו ועל היכולות העצמיות שלנו, על מנת להתגבר על העליונות הזאת, או – לפחות – להגביל את האפקטיביות שלה. על כך ניתן לומר, כי מלחמת אוקטובר שימשה אישור ללקחים הללו ולניסיון ועוררה אותנו ללמוד ממנה ומהתפישה הימית המתקדמת של הפיקוד הימי, על מנת להמשיך ולפתח את שיטות המלחמה שלנו ואת הכלים והנשק, כך שיתאימו לדרישות של המלחמה המודרנית.

מצד שני יש לקחים וניסיון נוספים, שהם תוצאה של מלחמת אוקטובר. הבולט שבהם הוא אולי הזירה הימית שהתרחבה, וזה דבר שלקחנו בחשבון מאז שהתחלנו לתכנן את המלחמה. ההתרחבות הזאת מחייבת כלי שייט ונשק על כל סוגיו והתמחויות, שלא היו ברשות הצי שלנו שאיתו נכנסנו למלחמה ואשר יכול לערוב להצלחה מכרעת בכל מפגש בעתיד. דוגמה ללקחים כאלה, למשל, גם שינוי תפיסת הביטחון הלאומי הישראלי, אשר נסמכה – מבחינת חיל הים – על השליטה על השייט במיצר הכניסה למפרץ עקבה.

עמ' 392

על מנת שההערכה שלנו לגבי מלחמת אוקטובר תהיה קרובה ככל האפשר לאמת, חייבים לבצע הערכה של הקרבות שערכנו ברמה האופרטיבית והטקטית. ואין ספק, שמאזן הכוחות מבחינה מספרית היה לטובתנו, כפי שיובהר בטבלה להלן:

כלי השייט	ישראל	מצרים
ספינות טילים שטח - שטח	14	17
ספינות רקטות שטח - שטח	-	3
ספינות טורפדו	9	19
ספינות משמר	12	-
צוללות	3	10
ציידות צוללות	-	12
משחתות ופריגטות	1	8
מקשות	-	14
תותחי חוף	-	8 פלוגות
טילי חוף	-	2 גדודים
נחתות	1	3
סירות נחיתה	9	13

ברור שהעדיפות המספרית איננה לכשעצמה הגורם המכריע לניצחון במלחמה, בייחוד אם היקף המשימות ההתקפיות וההגנתיות המוטלות על הצי סופגות חלק גדול מהעדיפות הזאת, וזה מה שקרה לנו

עמ' 393

במלחמת אוקטובר, מעבר להצטיינות של המבצעים הימיים הישראליים בסיוע אווירי ישיר.

בין הגורמים החשובים ביותר, שמנעו מאיתנו להנות ממלוא העדיפות הימית שלנו, היה הכנסת המסוקים כגורם אורגני בבניית כוח ההלם של הסטי"לים,¹⁶⁶ מה שגרם בכמה מקרים לכך, שמהספינות שלנו נמנעה העדיפות של טווח הטילים שלנו, לעומת הטווח של טיל הגבריהל הישראלי. גם זה נחשב אחד הלקחים החשובים שלמדנו ממלחמת אוקטובר 73.

לא נחטא לאמת, אם נאמר, שההפתעה הייתה הגורם החשוב ביותר, שסייעה להצלחת חיל הים במילוי משימותיו. ההפתעה לא הצטמצמה רק בהסתרת כוונותינו והכנותינו. כוונתי כאן להחלטה המוקדמת שלנו לגבי העמקת הפעילות הימית והרחקתה מהמסגרת הטקטית של ההגנה של ישראל, תוך יציאה מהדגם שהיא התרגלה אליו במפגשינו הקודמים. זה הביא את חיל הים הישראלי לכך שהוא ניצב מול פעילות ימית אסטרטגית אופרטיבית, חדשה מבחינתו, שלא היה מוכן להתעמת איתה. האויב הימי גם הופתע ברמה הטקטית עם מקורות אש חדשים שלא ציפה להם, כשהשתמשו בספינות קלות מצוידות ברקטות ים – יבשה בלתי מונחות, שלא חדלו מלתקוף באש אתרים שונים מרוחקים והסבו להם אבדות כבדות.¹⁶⁷

ואין ספק, שהפעולות המפתיעות הללו סייעו לפזר את המאמץ הימי של האויב ולבלבל את הפיקוד שלו, וזה סייע מאד לכוחותינו להצלחת משימותיהם. הפתעה אחרת הייתה לאויב הישראלי, שהשפעתה לא הייתה פחותה מהאחרות, מהשימוש במוקשים ימיים – לראשונה כנשק התקפי, שנזרעו בחשאי רבה במעברים הימיים הצרים בכניסה למפרץ סואץ. זה הפתיע את האויב הימי, ותנועת המטענים הישראלית נעצרה, בעיקר מטעני הנפט משדות סיני הכבושה, אחרי ששתי מכליות נפט נתקלו במוקשים בשדות הללו וטבעו. ברור שהפגיעה בספינות וטביעתן חשפה את קיומו של שדה המוקשים ופג התוקף של ההפתעה, ואולי תגרום לאויב לנסות לשלול את המוקשים או לפתוח מעברים בתוך שדות

עמ' 394

המוקשים. ומאחר שידענו שלחיל הים הישראלי אין אמצעים לגילוי מוקשים ולשלייתם, אנחנו הוספנו עוד מוקשים כמה וכמה פעמים במהלך המלחמה, כדי למלא כל חלל שהתרחש בשדות, בנוסף לפיזור מארבי מוקשים בנתיבים המובילים למעגני סיני הכבושה, כמו נמל א-טור ומעגן הנפט בלאעים.¹⁶⁸

אשר לקרבות העיקריים, אלה התרחשו בין מבני הים בהרכב של ספינות טילים מונחים. בשל היעדר אמצעים נגד מסוקים אצל המבנים שלנו, התאפיין השימוש שלנו בספינות טילים מונחים בזהירות מופלגת, והייתה התמקדות במבצעים ליליים והימנעות מכניסה לקרבות באזורים שמרוחקים מטווח הפעילות של מטוסינו למרות הפיתוי, ולהיפך – היה ניסיון למשוך את מבני האויב הימי אל האזורים המכוסים באש תותחי החופים וחיל האוויר שלנו, זאת הסיבה אולי, יחד עם משך הזמן הקצר של פעילות קרבית ככלל, לכך שהיו רק ארבעה קרבות סטי"לים, שהתרחשו כולם בעשרת הימים הראשונים של המלחמה, והסתיימו בשוויון¹⁶⁹ בין שני הצדדים מבחינת היקף האבדות והפגיעות.

אפשר לומר, כי הקרבות בין ספינות הטילים משני הצדדים לא הביאו לידי תוצאות בעלות השפעה מכרעת על מהלך המלחמה ככלל. ההפגזות שלנו נמשכו ברצף על המטרות החיוניות, שהיו פזורות לאורך חופי סיני הכבושה, וביצענו הנחתות ימיות בהיקפים שונים על חופי סיני. מצד שני האויב הימי בסיוע אווירי ביצע תקיפות והפגזות דומות על כמה חלקים של החוף מערבית לעיר פורט סעיד ובצפון הדלתא. ואין ספק שחיל הים הישראלי – גם הוא – נקט זהירות

¹⁶⁶ בצ"י מצרים וסוריה, פיתחו כאמור 'אגדה אורבאנית' לפיה חיל הים הישראלי עשו שימוש במסוקים במהלך הקרבות הימיים. למסקנה זו לא היה שחר אבל הם המשיכו לדבוק בה ובתהליך בנין הכוח הימי העתידי שלהם לאחר המלחמה הם נתנו דגש למרכיב של מסוקים למשימות ימיות. הסורים הצטיידו במסוקים ימיים מתוצרת סובייטית והמצרים הצטיידו במסוקים ימיים מתוצרת בריטית וצרפתית.

¹⁶⁷ מוגזם מצידו של המחבר לטעון כי חיל הים הישראלי הופתע מהשימוש ברקטות על גבי כלי שיט. כמו כן מוגזם לטעון שאותם מטחי רקטות גרמו לאבדות כלשהן.

¹⁶⁸ בסוגיית המיקוש הימי במיצרי היובל אכן הייתה זו הפתעה שחיל הים הישראלי לא העריך את קיומה אלא רק לאחר שהמכלית 'סיריס' עלתה על שני מוקשים ימיים ב-26 אוקטובר. רק היא טבעה ולא טבעה מכלית נוספת. כעבור כשבועיים נפגעה קלות מכלית אחרת בשם 'סירניה' דרומית מערבית למעגן א-טור שלאחר תיקונים קלים המשיכה בדרכה לאילת.

¹⁶⁹ הקרבות הימיים לחלוטין לא הסתיימו בשוויון. אף ספינת טילים ישראלית לא נפגעה באותם קרבות ימיים. המחבר עדיין זוקף לזכות הצד המצרי הטבעת ספינות טילים ישראליות באותם קרבות מאחר ולכוח המצרי, שטיליו פגעו ברקטות מוצ, נדמה היה להם שהוטבעו כלים ישראליים.

בשימוש בספינות הטיילים "סער" ו"רשף", והקרבות בין שני הצדדים חדלו אחרי המפגש האחרון בלילה של 15 – 16 באוקטובר 1973.

מהקרבות שהתחוללו במהלך מלחמת אוקטובר 73 נראה ששני הצדדים התנהגו באופן שהחמיץ את אחת המטלות הבסיסיות של הציים

עמ' 395

המלחמתיים, שהיא "השמדת כלי השייט של האויב", אבל האמת היא, שהקרבות של ספינות הטיילים – בהתחשב בכך שהן כוח ההלם הראשי – גרמו לאובדן בשני הצדדים בהיקף של לא פחות מ- 30% מהיקף הכוחות של שני הצדדים, שאיתם נכנסו למלחמה. זה שיעור אבדות גבוה, בהתייחס לפרק הזמן שבמהלכו נערכו הקרבות הללו, שלא עלה מספרם על ארבעה קרבות בלבד. יש להוסיף לאלה את האבדות שנגרמו על ידי חיל האוויר והגנת החופים, מה שהעלה את שיעור האבדות בשני הצדדים עד לכמעט 40%, וזה שיעור חריג ויש לו השפעה.

לאור זאת אפשר לטעון, שקרבות הסטי"לים במלחמת אוקטובר 73 והשימוש המגוון בטיילים היו הקדמה מעשית לצורה, שיתכן שתלבש מלחמת הטיילים הימית בעתיד, בין אם הטיילים יהיו מצוידים בראשי קרב גרעיניים אם לאו.

אנחנו החלפנו עם הישראלים פעולות תקיפה באש ועם כוחות מסוגים שונים ומגמות מאמצים שונים של שני הצדדים בשתי הזירות. בעוד שאנו הסתמכנו בעיקר על אש תותחי החוף ועל טילי ים – חוף (רקטות – המתרגם) בתקיפת העמדות והמתקנים הישראליים המפוזרים על חופי חצי האי סיני, האויב הישראלי השתמש באלמנטים של אנשי צפרדע בתקיפת עמדותינו בע'רדקה ובנמל פורט סעיד, והשתמש בספינות טילים בתקיפה באש על כמה אזורים בצפון הדלתא.

מלבד השתתפותנו באש המכינה למבצעי התקיפה הראשונה ביום 6 באוקטובר 73, ביצענו אחת עשרה תקיפות באש, שהבולטת בהן הייתה ההפגזה על המוצב שממזרח לפורט פוא'ד ובאזורי הכינוס של האויב ברומאני ובראון בצפון סיני, ועל ריכוזי כוחות היבשה של האויב ומתקנים ועמדות מכ"ם בראס סדר ובראס דהיסה במערב סיני ובשרם א-שיח' בדרום סיני. ירי תותחי החופים התמקד על הריכוזים

עמ' 396

הישראליים בעיון מוסא ונגד ריכוזי השריון הישראלי על כביש החוף במערב סיני באזור ראס מסלה. היו אלה שש הפגזות במפרץ סואץ בנוסף להפגזות אחרות על הנקודה המבוצרת ממזרח לפורט פוא'ד בצפון סיני.

למרות האמצעים המוגבלים שהיו ברשות כוחות הקומנדו הימי, לא היססנו להשתמש בהם בתקיפות ממוקדות כנגד עמדות צבא ומתקני נפט של האויב ומעגניו בגדה המזרחית של מפרץ סואץ. בזכות אומץ ליבם ונחישותם הצליחו אנשי הקומנדו לפוצץ ולהטמין מארבי מוקשים, שגרמו להשמדת מחפר נפט ולחבל במכלית הנפט "פטרסה"¹⁷⁰ (45 אלף טון. בסוגריים במקור) במעגן בלאעים, ולהטביע מכלית נוספת בנפח 2000 טון בקירוב במעגן של נמל א-טור.¹⁷¹

מנגד, ספינות הטיילים הישראליות בסיוע מסוקים תקפו ברציפות מה שהם חשבו מרכזי פיקוד ונקודות פיקוח והתראה באזורים שונים מערבית לפורט סעיד ורצועת החוף בצפון הדלתא של הנילוס. התקיפות הללו נכשלו ולא השיגו את מטרותיהן, בין אם משום שחלק מהעמדות הללו היו עמדות דמה או עמדות יבילות, שהיה קל להרחיקן ממקור הסכנה, או משום שהספינות שתקפו חזרו על עקבותיהן בשל האש הכבדה מתותחי החוף ותקיפות הנגד שביצעו ספינות הטיילים שלנו. יחד עם זאת, לאנשי הצפרדע הישראלים היה מזל טוב יותר בתקיפותיהם על נמלי פורט סעיד ו-ע'רדקה, שכן הם הצליחו לחבל בשלוש ספינות ובנחתת אחת קלה.

¹⁷⁰ או שהמחבר מתבלבל ונוקב בשמה של המכלית 'פטרסה' שלא טבעה אך למעשה מתכוון למכלית האחות 'סיריס'. או שהמודיעין המצרי ידע או צפה את יציאתן מנמל אילת לעבר מפרץ סואץ. בפועל בסמוך למועד ההיפגעות והטביעה של המכלית 'סיריס' עמדה להפליג במיצרי יובל המכלית 'פטרסה' אלא שאירוע הפיצוץ ב-'סיריס' הביא להחלטה (בזכות התעקשותו של קפטן 'סיריס') לבטל/לדחות את מעבר ה'פטרסה'.

¹⁷¹ כאן מתכוון המחבר לאירוע שהתרחש ב-10 נובמבר 73 עת מכלית 'סירניה' נפגעה קלות (ולא טבעה) ממוקש ימי דרומית מערבית למעגן א-טור. לאחר תיקונים קלים שהתבצעו בה, היא המשיכה בדרכה לאילת.

ראוי לציין, כי כאשר נוכח האויב הישראלי לראות את הפירות הדלים של תקיפותיו הימיות, הוא תגבר את התקיפות מהאוויר על נקודות הריכוז הימיות, במיוחד פורט סעיד וסואץ ו-ע'רדקה, מה שגרם בבירור לאבדות נוספות אצלנו בציד ופגיעה נוספת במתקנים ימיים בנמלים.

עמ' 397

ההערכה המעשית של התקיפות הימיות שהתרחשו באוקטובר מאששת את האפקטיביות של הסוג הזה של מבצעים, בעיקר אם באים בהם לידי שימוש ציוד ונשק מתקדם ושיטות מגוונות לביצועם. על חיל הים המצרי הוטלו – במסגרת משימות הסיוע לארמיות השדה – משימת הנחתה של גורמי קומנדו יבשתי. דרישות המבצעים בצפון סיני הצטמצמו רק בהנחתה של שתי פלוגות. הפלוגה הראשונה הצליחה להגיע לחוף מספינת הדיג הקטנה ששימשה לצורך זה, והצליחה לכבוש את הגשר שהיה על כביש החוף. הפלוגה השנייה הונחתה בשחר של יום 15 באוקטובר באותו האזור תוך שימוש בסירות "ולקי" קטנות,¹⁷² במטרה לסייע בכיתור מעוז של הצבא הישראלי ולמנוע ממנו תגבורת שיגיעו בדרך החוף.

כל כלי השיט שלנו, שהשתתפו בהנחתה של הפלוגה הראשונה ב-6 באוקטובר, חזרו לבסיסן בשלום בחסות האפלה. בהנחתה השנייה ב-15 באוקטובר איבדנו שלוש סירות, משום שהן חזרו - אחרי סיום המשימה שלהן - באור יום מלא, וזה אפשר לאויב לתקוף את יחידות הנחיתה.

במפרץ סואץ לא הצליחו כוחותינו לבצע את אותה המשימה, משום שהסירות היו קלות מכדי לעמוד בתנאי הים ומזג האוויר, ומשום שגודלן הגביל אפשרות העמסת המטען (עליהן). זה הביא לצורך להשתמש בכמות גדולה של סירות ולדחות את ביצוע המשימה עד לשיפור מזג האוויר, ואז גילו הישראלים את מיקום נקודות ההעמסה והזדרזו לתקוף אותן מהים ומהאוויר, ואנו נאלצנו לשנות את ביצוע המשימה אחרי שהתבטלה המטרה שלה.¹⁷³

הניסיון החשוב ביותר אולי שהישראלים ניסו לבצע היה להנחית כמה כוחות באזור אדביה / סאדאת ביום 11 באוקטובר¹⁷⁴ בערב באמצעות סירות זודיאק עמוסות כוחות מיוחדים, שגררו אותן ארבע ספינות

עמ' 398

חמושות מדגם "דבור" בסיוע מסוקים. הכוח התגלה והותקף על ידי תותחי החוף ושב על עקבותיו, והניסיון נכשל אחרי שהישראלים ספגו אבדות כבדות בנפש וכלי שיט.

לסיכום הנושא נאמר, כי הנחתה ימית, ולא משנה היקפה, הינה הדרך הטובה ביותר לסיוע לקרבות של כוחות השדה, בעיקר בצירי החוף.

הכוחות הימיים בין הגנה לתקיפה

ידוע שלחילות הים יש משימות התקפיות וגם הגנתיות, שקשה לעשות לעיתים הבחנה ביניהן, אבל מקובל (לחשוב) שהמבצעים הימיים מצטיינים בשילוב ביניהם. המשמעות היא, שההצלחה בביצוע המשימות ההתקפיות מובילה לניצול חלקים מהים להעברת ציוד אסטרטגי שאנו זקוקים לו, (ובה בעת) אנו מונעים מהאויב את היכולת הזאת. בכך מצליח חיל הים שלנו למנוע מהאויב את האפשרות לבצע הנחתה על חופינו, כלומר הוא מממש את משימת ההגנה באותה השעה שהוא מבצע משימת התקיפה. מצד שני, המשמעות היא גם שחיל הים מסוגל להגן על חלק מהחוף ולשמור עליו, וזה חוסך לכוחות המזוינים שלנו את הטורח להקצות כוחות יבשה להגנת החלק הזה, ומכאן – לנצל את הכוחות הללו למשימות ומגמות אחרות.

¹⁷² המחבר מתכוון לסירות הסתערות מסוג 'דלקי' שנרכשו בבריטניה לפני המלחמה בין השאר לשימוש הקומנדו הימי המצרי. אכן אותה השימוש בהן בעת בניסיון החוזר באמצע החודש לכבוש את מוצב 'בודפסט'.

¹⁷³ לדעת העורך המקצועי המחבר מתכוון כאן לתקיפת מעגן מרסה תלמת מדרום לראס זעפרנה בשני אירועים. בלילה הראשון (ליל 6/7 אוק') נכשל הניסיון בין השאר בשל גובה הגלים שגרם לחדירת מים במנועי סירות הגומי הקטנות. בהמשך באותו לילה פשט כוח של זוג 'דבורים' למעגן שפגע במספר סירות גורמי וכנראה גם מספר סירות דיג והשמיד ספינת 'ברטרם' שהייתה בשימוש הקומנדו הימי המצרי. בשעות הערב של היום השני (7 אוק') אותרה התארגנות חוזרת של מספר רב של סירות מחוץ ל-מרסה תלמת. מטוסי חיל האוויר הופנו לעבר ריכוז זה והשמידו את סירות.

¹⁷⁴ המחבר מתכוון כאן לניסיון חילוץ חיילי מוצב המזח, בליל 11/12 אוקטובר, באמצעות יחידה 707 על גבי סירות גומי וכוח אבטחה של 3 ספינות 'דבור'. הניסיון אכן נכשל בשל הפגזה יעילה של סוללת תותחי חוף ים 130 מבוקרת מכ"ם בראס מחל'רה, שהייתה מוצבת בצפון מפרץ סואץ במיקום שולט. בניגוד לנטען על ידו לא נפגעה סירה או ספינה כלשהי בפעולה זו אחד החיילים בכוח נפצע. הכוח נסוג ושב בשלום לבסיסיו.

מהתובנות הללו ניתן לומר, כי כוחותינו הצליחו לאבטח את המסגרת האופרטיבית של בסיס אלכסנדריה בזירת הים התיכון, ואת בסיס ספאגה בזירת הים האדום בהצלחה מלאה, ובהצלחה חלקית את מסגרת בסיס פורט סעיד ובסיס סואץ.

עמ' 399

יש לזכור אולי, שעד מלחמת אוקטובר 73 ועד שנפתחה תעלת סואץ לשייט בשנת 1975 לא הסתמך סחר החוץ של מצרים רבות על נמלי פורט סעיד וסואץ, אלא על נמלי אלכסנדריה וספאגה, שנותרו פתוחים לתנועת הסחר הימית לאורך תקופת המלחמה בזכות הצעדים וההסדרים הרבים שנקטו, כדי להכשיל כל ניסיון התערבות של חיל הים של האויב, בעיקר ביחס לאלכסנדריה, בהיותה הנמל הראשי של הסחר המצרי וגם הבסיס הראשי של הצי.

אין משמעות הדבר שלא הקדשנו אותה תשומת הלב לאבטחת פורט סעיד וסואץ ו-ע'רדקה, אלא שהתנאים של המקומות הללו ומיקומם הגיאוגרפי שונים לחלוטין משאר הבסיסים האחרים. יחד עם זאת, כל הניסיונות של האויב לחדור לפורט סעיד ולסואץ ו-ע'רדקה נתקלו בהגנה חזקה וערנית, אלא שלמען האמת הנחישות של האויב והמוכנות להקריב אבדות כבדות, הביאו להצלחות מסוימות שלו, שגרמו לנו לכמה אבדות ולפגיעות¹⁷⁵, שיכולנו להשלים במקומן במהירות.

מן הצד השני נראה, שהישראלים הגנו על בסיסיהם בחיפה ובאשדוד ובאילת ובשרם א-שיח' והקיפו אותם באמצעי התראה חופית ואווירית מספקת, אבל היו חסרי אמצעים לגילוי מוקשים ימיים ולשלייתם,¹⁷⁶ למרות שזאת אחת החוליות שהגנת חופים לא יכולה לוותר עליה. אנחנו ידענו, שחיל הים הישראלי היה בקיא מאד בלוחמה נגד צוללות, ואין ספק שהפיקוד שלו ידע, שהדרך הטובה ביותר להשבתת השייט מנמלי ישראל ואליהם, בעיקר אלה שלחופי הים התיכון, היא זריעת מוקשים בנתיבים המוליכים אל הנמלים הללו על ידי צוללות, ויחד עם זאת הצליחו הצוללות שלנו להגיע אל עמדותיהן במבואות נמלי חיפה ואשדוד, כהכנה למיקוש הנתיבים הללו מיד עם תחילת ההתקפה שלנו ב-6 באוקטובר. לולא תקלות טכניות שהפתיעו את הצוללות שלנו וביטול מבצע המיקוש באותו היום של תחילת ההתקפה,¹⁷⁷

עמ' 400

הייתה ישראל סופגת אבדות ללא תקדים, והיינו מנתקים לחלוטין את קשריה הימיים עם העולם החיצון.

וכדי לתת לקורא תמונה מוקטנת של עומס המטלות המוטלות על הבסיסים הימיים בכלל ועל הבסיסים הראשיים בפרט, ניקח את בסיס אלכסנדריה כדוגמא למחויבויות של בסיסים כאלה בזמן המלחמה. אזור המבצעים של בסיס אלכסנדריה מכסה רצועת חוף באורך של 130 מייל ימי בעומק של 50 מייל אל תוך הים במקביל לחוף. מעבר למטרות ולעמדות הצבאיות, האזור כולל מטרות אזרחיות חיוניות רבות, שהחשובות בהן הן נמל אלכסנדריה עצמו ומעגני הדלק, מפעלים רבים, מרכזי ייצור ומגורים. את הנמל פוקדות למעלה מ-220 ספינות סוחר בעת הזאת של השנה, כלומר בחודש אוקטובר¹⁷⁸, והבסיס מחויב לאבטח את התנועה אל הנמל וממנו וכן בשעת הפריקה וההעמסה בתוך הנמל.

מבחינת המלחמה עצמה, טיפל נמל אלכסנדריה ב-90 כלי שייט מלחמתיים מסוגים שונים בקירוב, ואת כל ההיקף הזה – בין אם כלי השייט שייכים לבסיס ישירות או שהתמקמו בו במסגרת פעילותם – יש לאבטח כנגד כל פעולות עוינות כל עוד הם נמצאים בתוך הנמל או במעגנים הפזורים במסגרת המבצעים של הבסיס, בנוסף לטיפול בנושאים

¹⁷⁵ כאן המחבר מודה בהצלחת הפעולות של הקומנדו הימי הישראלי בנמל פורט סעיד (מבצע 'ליידי') ובמעגן ע'רדקה (מבצע 'מגבית')

¹⁷⁶ אכן הערכת המצרים בדבר חוסר היכולת של חיל הים הישראלי לשלוח מוקשים, הייתה נכונה.

¹⁷⁷ ניסוח לא ברור של הפסקה בעניין משימת הצוללות מול נמלי חיפה ואשדוד כביכול. מצד אחד הדרג המדיני הורה שלא לבצע פעילות נגד יעדים בתחומי הקו הירוק של ישראל, מצד שני מתואר כאן ניסיון של ביצוע מיקוש ימי בפתחי הנמלים הישראליים, שלא מומש בשל סיבות טכניות. החוקר פסח מלובני שניתח את ספרו הביקורתי של שר המלחמה המצרי לשעבר מחמוד פוזי (שהודח על ידי סאדאת זמן רב לפני המלחמה), אכן מצטט את פוזי הטוען שתקלת קשר שיבשה את מבצע הצוללות בים התיכון.

¹⁷⁸ במהלך חודש אוקטובר ירד ההיקף הזה ב-28% בערך מממוצע אותו החודש בשנת 1972, לא בשל איומי האויב על תנועת הספנות אלא משום שאנחנו הסטנו חלק מהפעילות הזאת לנמלים אחרים בחוף המערבי ומתוך כיבוד של בעלי האוניות בשל ההכרזה של הממשלה המצרית על אזורי מלחמה. היקף הפעילות של ספינות הסוחר בנמל חיפה ירד בערך ב-85% מההיקף באותה התקופה בשנה הקודמת.

המנהלתיים שלהם. וככל שעלתה יכולת הביצוע והנשק המלחמתי של חיל הים וחיל האוויר הישראלי, כך גברו הסכנות שיכלו לאיים על הנמלים והבסיסים הימיים, ונוסף עוד העומס על כתפי ההגנות באזור הבסיס.

עמ' 401

בשל כל אלה הוטלו על מפקדת בסיס אלכסנדריה משימות ההגנה הראשיות הבאות: נגד צוללות ומוקשים¹⁷⁹, נגד חדירות- של אנשי צפרדע בעיקר – ונגד ספינות שטח (ספינות טילים בעיקר), עיבוי הגנת הנ"מ והגנת השטח, ובנוסף לכך סיכול ההשפעות של שימוש בנשק השמדה המונית. צעדי ההגנה והסיכול הצליחו למנוע מחיל הים וחיל האוויר של האויב לפגוע בביטחון של אזור בסיס אלכסנדריה וכן הצליחו להכשיל ניסיונות מצד ספינות הטיילים והמטוסים הישראליים להפציץ מטרות בחוף או להנחית בהם כוחות מהאוויר או מהים. סך כל הגיחות שביצעו הכוחות של בסיס אלכסנדריה בחודש אוקטובר בלבד הגיע ל- 520 גיחות ימיות ו- 142 גיחות אוויריות.

לסיום (הפרק) הזה נאמר, כי כל צד הגן על נמליו ובסיסיו בים התיכון ומנע פגיעה בהם, למעט הגנת הנ"ל ונגד מוקשים מצד ישראל. לגבי הים האדום, כפי שהבהרנו, המצב לא אפשר לבסיסים ולמעגלים לנקוט אותם צעדי המניעה, ואנחנו החלפנו עם ישראל תקיפות באופן שצינו לעיל.

המידע על הצד השני

אין צורך לציין, כי הצלחתם של מבצעים תלויה במידע מסוים על האויב ועל תנועותיו, והמטוס והצוללת נחשבים לחלק מאמצעי המודיעין הטובים ביותר. המחויבויות הרבות שהוטלו על חיל האוויר שלנו מנעו מאתנו להיעזר בסיוור אוויר מעל הזירה הימית, אבל יכולנו להשתמש בצוללות ממרחקים גבוהים יחסית מהחוף הישראלי (לאור הפעילות הרבה של סיורים ימיים ואוויריים לעבר הנמלים הישראליים שלאורך חופי הים התיכון. בסוגריים במקור). מצד שני, המודיעין האלקטרוני מילא תפקיד פעיל, ולעיתים הוא היה האמצעי היחיד שהיה בנמצא. כמו כן אנו השתמשנו בחוליות מודיעין מאחורי קווי האויב בגדה המזרחית של מפרץ סואץ, שסיפקו מידע בעל ערך טרם ביצוע משימות.

עמ' 402

ברור שלא יכולנו להשתמש בספינות שטח לפעולות מודיעין באופן אפקטיבי, בשל העליונות של חיל האוויר של האויב בזירה הימית והקרבה של הזירה לבסיס האוויר שלו, אז במקום ספינות המלחמה השתמשנו בסירות דיג למעקב אחר תנועות האויב בים, ואלה בצעו את משימותיהן – בגבולות יכולתן – באופן מושלם, למרות הסכנות שנחשפו אליהן¹⁸⁰. בגזרה המרכזית של הים התיכון הצלחנו לעקוב ולנטר את תנועת המטענים המסחריים הרחק מהפעילות האווירית של האויב, באמצעות הצוללות וספינות השטח, וזה גרם לפגיעה ולשיבוש קווי התעבורה הימית דרך הזירה הזאת. מצד שני, אנו מכירים בעליונות של ישראל במודיעין אווירי ואלקטרוני, טקטי ואופרטיבי, שבזכותו נחלו הצלחות, בנוסף למידע אודות תנועותינו, שהעניקו להם ידיהם ואשר נבצר ממקורותיהם שלהם להשיגו.

מבצעים ימיים לא יכולים להסתפק רק במידע על האויב, אלא זקוקים גם לידיעות על מזג האוויר ומצב הים, ומידע מדויק על האקלים, וזאת על מנת לקבוע מועד מתאים למבצעים וכדי לבחור את היחידות, אשר יוטל עליהן לבצע ולהבטיח את מקסימום מרכיבי ההצלחה. השגת מידע מסוג זה איננו קשה, בשל ריבוי המקורות, אבל מה שחשוב זה המסקנות והתוצאות וניצולם לטובת המבצעים שלנו, או לסכל את המבצעים של היריב. בדבר הזה ידע האויב הישראלי להשתמש ביעילות לא פחות מאיתנו.

קיים סוג אחר של מידע, שלא ניתן להתעלם מחשיבותו בהתייחס לקרבות, וזה התוצאה הישירה של המערכה או הקרב, בייחוד לגבי קרב ימי. דוגמא לחשיבות המיוחדת של מידע כזה, בעיקר אם ניתן להשיג אותו

עמ' 403

מיד עם סיום הקרב. החשיבות של מידע כזה נובעת מדו"ח מקורב של אבדות האויב והפגיעות בו וסוגי היחידות שנפגעו או שטובעו, ומכאן ניתן להעריך מחדש את כוח האויב שייכנס למערכה הבאה, או שמא היקף האבדות שלו גדול מיכולתו להמשיך את הקרב או שיחייב אותו לנקוט שיטה אחרת. ויכול להיות ההיפך, שנשיג תמונה ברורה יותר של אופן והיקף הקרבות הבאים, או שנבין את הסיבות לתוצאות השליליות של המערכה או הקרב, ולטפל בהן. **וכדי**

¹⁷⁹ לצי המצרי הייתה הערכת יתר ביחס לאיום צוללות של ישראל במלחמת אוקטובר 73. כנראה רדפה אותם הטרומה של המבצע של הצוללת 'תנין' בנמל אלכסנדריה במלחמת ששת הימים. עיקר החשש המצרי היה הסגר ימי נגדי ישראלי מול אלכסנדריה שיפגע בתנועת אוניות סוחר שיובילו מטעני מזון, בעיקר חיטה.

¹⁸⁰ הצי המצרי אכן עשה שימוש בספינות דיג מגויסות לצורכי איסוף מודיעין.

להשיג מידע מסוג זה באופן מיד, יש צורך בציד האזנה אלקטרוני ברמה גבוהה של ביצוע, שעובדים עליו צוותים מאומנים ברמה גבוהה, או להשיג אותו באמצעות מודיעין אווירי. לפיכך משקיע כל צד במהלך הקרבות מאמצים מקסימליים כדי להסתיר את האמת על אבדותיו והפגיעות בו, או שיגרום בכוונה להדלפת מידע מטעה, ובכך ימנע¹⁸¹ מהצד השני להעריך את המצב הנוכחי והעתיד בצורה נכונה. המידע שנשיג זמן מה אחרי סיום הקרבות, יש לו ערך רק לגבי ניתוח סופי של המבצעים והערכותם.

אנחנו בחיל הים - למרבה הצער - לא הייתה ברשותנו היכולת להשיג מידע תוצאות נכונות של רוב הקרבות שלנו, מלבד מה שחשף הצד הישראלי בהכרח. זה פער שאנו לוקחים בחשבון ומתכננים מדיניות פיתוח של חיל הים.¹⁸²

ההווה והעתיד

רקע מחייב (הוא מתכוון כאן שהוא חייב להביא את הרקע על מנת להסביר את הפער הנ"ל)

החימוש הגיע אלינו ביסודו של דבר ממדינות הגוש המזרחי. כלי השייט שהגיעו אלינו היו משומשים, שנבנו בסוף שנות הארבעים, וקיבלנו אותם אחרי שעברו שיפוצים עיקריים בבריה"מ. ספינות הטילים בייחוד היו החדישות ביותר שניתן היה להשיג, משום שהן נבנו מעט אחרי אמצע שנות החמישים, ואנחנו קיבלנו אותן בתחילת

עמ' 404

שנות השישים, כלומר שהציד והמכשירים שלהן היו מיושנים בהשוואה לפיתוח האדיר שחל על הטילים והמכ"ם בחמש עשרה השנים מאז שנבנו הספינות. מה שעצוב זה, שהצד הסובייטי הסיר את כל מכשירי הלוחמה האלקטרונית שהיו על הספינות הללו טרם מסירתן לנו¹⁸³. ואין זה סוד, שמאז שנת 1964 ברית המועצות לא סיפקה לנו שום כלי שייט חדשים או חימוש מתקדם.

כך נכנס חיל הים המצרי למלחמת אוקטובר 1973 עם צי, שהגיל הטקטי של רוב כלי השייט שלו היה עשרים שנה והחימוש העיקרי שלנו הוא טיל שטח - שטח שנישא על גבי ספינות מדגם קומר ו-אוסה מתוצרת סובייטית. נקודת הכוח היחידה של הספינות הללו הייתה טווח הטיל, אשר יכולתו הוכחה בהטבעת המשחתת הישראלית אילת באוקטובר 1967, ואשר הטבעתה היוותה נקודת מפנה בחשיבה הימית הישראלית ובחימוש של חיל הים הישראלי באותה העת היו לישראל ספינות מהירות, שצוידו בטילי שטח - שטח "גבריאלי", שהטווח שלהם קטן מהטילים שלנו, אבל הספינה עצמה מדגם "סער" ולאחר מכן "רשף" עולה על הספינה שלנו בכל הנוגע למכשור האלקטרוני ותותחי נ"מ מתקדמים. ולצמצום פער הטווחים בין שני הטילים החל חיל הים הישראלי, בעקבות טיבוע המשחתת אילת ובסיוע הטכנולוגיה המערבית, לפתח את הציד האלקטרוני, עד שהפך להיות בסוף שנת 1972 המכשיר המודרני ביותר ובעל היכולת הטובה ביותר ללוחמה אלקטרונית, שספינה בנפח מוגבל כזה יכולה לשאת. וכדי לגשר סופית על פערי הטווחים הכניס חיל הים הישראלי את גורם המסוקים¹⁸⁴ המצוידים בטילי אוויר - ים בתוך המבנה של קבוצות ההלם של ספינות הטילים במטרה להיכנס לקרב עם הספינות שלנו, בעודן מחוץ לטווח הטילים, בין אם כדי להעסיקן או לפגוע בהן כדי לאבטח את הספינות הישראליות מפני פגיעה בטילים שלנו, על מנת שיוכלו להתקרב בשלום אל נקודת השיגור של הטילים שלהן.

עמ' 405

¹⁸¹ הדגשת המתרגם י.ו.

¹⁸² בניסוחו זה מתכוון המחבר כי לצי המצרי היה פער (לעומת הצד הישראלי) מבחינת מודיעין מלווה בזמן אמת.

¹⁸³ מבחינה עובדתית המחבר צודק. ספינות הטילים מדגם 'אוסה' וספינות הטורפדו מדגם 'שרשן' סופקו ללא מכ"ם בקרת אש וללא אמצעי ל"א כלשהם. לקראת המלחמה סופקו מכ"ם בקרת אש בודדים שהותקנו בחלק מהספינות ומאחר ולא היו אמצעי ל"א בבריה"מ עבור ספינות כמו 'אוסה' נרכשו מספר מערכות ל"א בצרפת שהותקנו בחלק מהספינות.

¹⁸⁴ שוב התנסחות של המחבר המהדהדת שוב את 'האגדה האורבנית' לפיה כוח ספינות הטילים הישראליות כלל גם מסוקים שהיו חמושים בטילי אוויר ים

אין ספק, כי הפיתוח הגדול בתחום החימוש והציוד של הספינות הישראליות, שבמסגרת יכולותינו העצמיות לא היה באפשרותנו לבצע את אותם הצעדים, בנוסף לציוד ההטעיה האלקטרוני המודרני שסייע להם (לישראל), בזכות כל אלה יכלו ספינות הטילים הישראליות לפעול בחופשיות וגם לצמצם את שיעור הנפגעים מעבר לצפוי.

חוץ מזה אנחנו השתמשנו בכלי השייט שלנו באופן מאוזן ומשלים על בסיס יכולותינו והאפשרויות המעשיות שלנו, ועל פי המשימות שהם מסוגלים לבצע במקסימום ביטחון אל מול היכולות של האויב. על ידי כך הצלחנו להשיג תוצאות חיוביות מהמבצעים של אוקטובר 73. ובה בעת ניתן היה לצאת עם ניסיון שיוביל אותנו אל העתיד.

ניסיון המלחמה

ראשית לכל וקודם כל, מלחמת אוקטובר 73 היא דוגמא למלחמה מקומית, שיכולה לפרוץ בין שתי מדינות שמשתמשות בפיתוח ובטכנולוגיה המודרניים ביותר שהביא המדע. המלחמה באה כהדגשה לכך, שהסכסוך המזוין – בתנאים של המלחמה המודרנית – הינו בהכרח וקודם כל מלחמה של כל החיילות והמבנים של הכוחות המזוינים, שמסייעים לה חזית פנימית מלוכדת, שקשורה היטב עם הפעולה המדינית על מנת להבטיח מימוש המטרות האסטרטגיות של האומה.

מצד שני, מלחמת אוקטובר 73 נחשבת למלחמה הארוכה ביותר עם ישראל, שבה נערכו קרבות רצופים, ואשר בה היה שימוש בכמות ללא תקדים של נשק ונצרכה תחמושת וטילים בכמות עצומה, וקרבות ההתנגשות היו רבים, וזה מקרב את ההערכה לגביה למציאות ולאמת, ולפיכך – אפשר להנות מהניסיון שנרכש עבור העתיד. התוצאה הבולטת ביותר אולי, שגילתה המלחמה, הייתה העומק האסטרטגי שמאפיין את המולדת הערבית, ואשר מכשיר את התנאים המתאימים לפעילות כנגד כל התערבות שתזיק לאינטרסים הערביים. מצד שני, העומק הזה, אשר חופיו נמתחים למרחק

עמ' 406

6000 מייל ימי לאורך הים התיכון והאדום וצפון האוקיאנוס ההודי והמפרץ הערבי, מטיל על כתפי האומה הערבית אחריות כבדה כדי לשמור על הרציפות שלו והכפפת השירות לטובת האינטרסים הערביים המשותפים וסיכול הניסיונות של המעצמות להפוך אותו לזירת מרוצים.

האוצרות הטבעיים שנמצאים במולדת הערבית, שהם העושר של האומה הערבית ובוודאי גם של שאר עמי העולם, מגבירים את החשיבות המכרעת שיש לשמירה על הלכידות ואחזקת העומק האסטרטגי. והתפקיד הפעיל שעל הכוח הימי למלא בהקשר זה הוא ברור, בעיקר בנקודות השולטות ובמוקדי התעבורה, כמו מיצר גיברלטר (הממלכה המרוקאית. בסוגריים במקור), ומיצר באב אלמנדב (עדן וג'בוטי והרפובליקה הסומלית. בסוגריים במקור) ומיצר הורמוז (מדינת איחוד האמירויות. בסוגריים במקור) ובמים הצרים לכיוון חופי טוניס

מצד שני אנו מוצאים, שהמדינות הערביות – ובראשן המדינות המפיקות נפט – התחילו להקים פרויקטים ענקיים לזיקוק ולייצור דלק, להרחיב ולפתח את נמליהן, להשיק מבדוקים ומרכזי ענק לתיקון אוניות. אלה פרויקטים שמלווים בקפיצה רחבה לעבר פיתוח של ציים מסחריים, בעיקר בתחום של שינוע נפט וגז טבעי ונוזלי. המשמעות של כל זה היא, שלאומה הערבית יהיו בעתיד הקרוב שני אלמנטים, נמלים וציים מסחריים, מתוך שלושה אלמנטים שעליהם מתבסס הכוח הימי. כלומר, מהיום אנו צריכים לשים לב לבניית צי מלחמתי בעל כוח, שישלים באמצעותו את בניית הכוח הימי הערבי, שיוכל לייצב את השלום בחלק הזה של העולם ולשמור עליו.

מלחמת אוקטובר חשפה את הצורך הדחוף של חיל הים המצרי בפיתוח מקיף, כדי שיוכל למלא את מחויבויותיו בשיטות מודרניות וביכולת גבוהה. וכפי שצינו לעיל, המשימות הבסיסיות של חיל הים יישארו כפי שהן ללא שינויים, וכי מה שיש לשנות, או ליתר דיוק יש לפתח, זה שיטות אשר

עמ' 407

ינקוט הכוח הימי בעת שימלא את משימותיו.

פעם נוספת אנו מחזירים את העומק האסטרטגי למולדת הערבית ואת מעמדו על מפת האינטרסים הבינלאומיים. אבל למרות כל המעלות שהוא מעניק, בה בעת הוא נחשב מקור לאיום על האומה הערבית, במיוחד בתחום הכלכלי. הגברת סחר החוץ של הערבים, שהיה מלווה בהרחבת הפרויקטים של השגשוג הכלכלי והבינוי, וההסתמכות של הפרויקטים הללו על ייצוא הנפט, והגידול הצמוד בהיקף התעבורה בים – שליטה של כוח עוין כלשהו על קווי התעבורה ועל המסחר הימי שמגיע למדינות הערביות, יוביל לחנק כלכלי שישפיע רבות. מה שיוכל להגביר את האפשרויות של ההתערבות הזאת להצליח, זה שבזירה הימית הגדולה, שמקיפה את המולדת הערבית, יהיה קל לטפל בדברים הבאים:

- 1- סגירת המצרים – גיברלטר בקצה המערבי, באב אלמנדב בקצה הדרומי ו-הורמוז בקצה המזרחי.
 - 2- תקיפת תנועת המטענים במים הצרים סביב האי כרתים ובכניסות למפרץ סואץ ועקבה ובתוך המפרץ הערבי.
 - 3- השבתת פעילות הנמלים בסיום קווי התעבורה.
 - 4- השמדת מרכזי התעשייה ובראש וראשונה מרכזי הדלק, אשר רצועת החוף וא"י המפרץ הערבי מלאים בהם.
- מצד שני, רצועת החוף של המולדת הערבית נמתחת לאורך קרוב ל – 6000 מייל רצופים לאורך דרכי התעבורה הימית העולמית, אשר מקשרות בין המזרח למערב דרך תעלת סואץ, שאורכם 9500 מייל ימי. המשמעות היא שרצועת החוף של המולדת הערבית מהווה 62% מאורך קווי התעבורה והספנות בין המזרח למערב, וכ- 85% מאורך קו שינוע הנפט מהמפרץ הערבי אל צפון מערב אירופה דרך תעלת סואץ.

עמ' 408

המסקנה שלנו מכל זה היא, שהעומק האסטרטגי של המולדת הערבית ומעמדו לגבי האינטרסים הבינלאומיים והסכסוכים המתנהלים סביבו כיום, בנוסף למיקומה של מצרים בלב העומק הזה, (כל אלה) מטילים עלינו מחויבויות לאומיות לייצב את השלום בין חלקיו. ואין צורך להזכיר, שהשלום זקוק לכוח על מנת לייצב אותו ולשמור עליו, ואם נסתכל על אופי הזירה העתידית והגיאוגרפיה שלה נראה, שהם מחייבים שהכוח הזה יורכב מתשתית ימית מסוג אלה.

היום – ומחר

לאור ההתקדמות שחלה בצידוד ובחימוש המלחמתי הימי המודרני (הבלתי גרעיני. בסוגריים במקור) והפיתוח של טכניקת המלחמה שהתלוותה לכך, ולאור הניסיון שנרכש מאוקטובר, ניתן לשרטט את התבנית, שראוי שתתבסס עליה התשתית הימית החדשה על פי הקווים העיקריים הבאים:

1- צי מלחמתי מודרני בעל אלמנטים מאוזנים וחימוש משלים.

2- בסיסים ימיים עם צידוד מודרני והגנה מתקדמת.

מאמץ אווירי ימי.

הצי המלחמתי

הצי המלחמתי חייב להיות מורכב מיחידות ימיות שמשלבות מהירות גבוהה וקלות תמרון, שמצוידות בכל אמצעי הלוחמה האלקטרונית ונשק של מלחמת טילים מעל פני הים ומתחתם ובאוויר. אלה סטנדרטים שהפכו להיות חלק מהמאפיינים של עיצוב הספינה והצוללת והמטוס המודרניים על מגוון גודלם ומשימותיהם. את מימוש האיזון והשלמות הרצויים, נוכל על ידי שנישוב לבנות את הצי המלחמתי שלנו כך שיכלול את היחידות הבאות:

עמ' 409

1- ספינות שטח בגודל בינוני, שתהיינה מסוג פריגטות מודרניות רב תכליתיות. סוג כזה מאופיין במשקל קטן 2000 טון בקירוב. למרות גודלה הקטן היא יכולה לשאת מכשירים רבים, בעיקר צידוד שליטה ולוחמה אלקטרונית והנחיית מטוסים וציוד צוללות, וכן מסוקים קלים, שיגבירו את היעילות שלה, ואשר הפריגטה תישא על סיפונה. כוח האש של הדגם הזה נשען על טילי שטח – שטח בעלי הנחיה עצמית וטילי שטח – אוויר, שכיום אין ברשות היחידות שלנו. בנית פריגטות כאלה והצידוד שלהן יאפשרו לפעול בכל מזג אוויר ובכל מצב ים, הן בקבוצות בודדות במסגרת רחוקה או בשיתוף עם ספינות טילים במסגרת קרובה. ספציפיקציות של יחידות כאלה יאשרו את התאמתן המלאה לנשיאה בעול המשימות של הגנה על קווי התעבורה הימית ותקיפת קווי התעבורה של האויב, וכן שמירה והגנה על המבנים והכוחות המבצעים את המבצעים האמפביים.

2- כלי שיט קטנים יותר ובעלי משקל קל יותר ומהירות רבה יותר, אלה ספינות הטילים, שיפעלו במסגרת הקרובה לחופינו ויצאו לפשיטות מהירות באש על ריכוזי האויב הצבאיים ועל מרכזי אוכלוסין עוינים, ששוכנים

בטווח המבצעים של ספינות מסוג זה. במלחמת אוקטובר הייתה העדיפות היחידה של הספינות שלנו בטווח של הטיל עצמו וכוח ההרס של הראש הקרבי שלו. עדיפות זאת צמצמה מבחינתה את :

(1) האיטיות היחסית של מהירות הספינה וטווח הפעולה הקצר שלה.

(2) חולשת נשק הנ"מ.

(3) היכולות המוגבלות של מכשירי ההתראה וההנחיה.

(4) גובה הטיסה של הטיל.

כל אלה מגרעות, שאסור שתהיינה בספינות ובטילים העתידיים, על מנת שיאפשרו את יכולות הניצחון במלחמות הבאות.

3- צוללות, אחד מכלי המלחמה הימית הבסיסיים שאי אפשר בלעדיהן, הן בהתקפה או בהגנה בשל יכולת החשאיות שלה והימנעות מתקיפה

עמ' 410

אווירית. הצוללת המודרנית הקלאסית הינה רב תכליתית, אחרי שנוספו ל-ספציפיקציות המקוריות שלה יכולות שהגבירו את מהירותה מעל פני הים ומתחתיו ואת יכולת הצלילה למשך זמן רב ואת יכולותיה הקרביות נגד ספינות ונגד צוללות והגנת נ"מ. בנוסף לכל אלה יכולת פיזור מספר גבוה של מוקשים והנחתה של גורמי קומנדו. הצוללת נחשבת – בנוסף לכל זה – אמצעי מודיעין, שעוקב אחר תנועות האויב הימי. ולמרות שמלחמת אוקטובר לא נמשכה זמן רב, שהיה נותן לצוללות שלנו את ההערכה שהיו זכאיות לה, הוכח למעשה התפקיד שהן מילאו ושהן ימלאו במלחמה הימית. אפשר לומר, לאור ההתקדמות שחלה בקרב הכוחות והטקטיקות נגד צוללות, שהצוללות שלנו עם יכולותיהן הנוכחיות לא תהיינה מסוגלות בעתיד לבצע את תפקידן ביכולת הרצויה. זה נושא שיש לטפל בו החל מהיום, כך שאת מקומן יתפסו צוללות בעלות ספציפיקציות שהצבענו עליהן.

4- כל עוד הניצחון הסופי במלחמה יעמוד על תוצאת הקרבות המתקיימים בשדה המערכה, יישמרו המבצעים האמפייביים על חשיבותם כאחד האלמנטים המשפיעים על גורל המלחמה. המבצעים האמפייביים תכליתם הנחתת כוחות או איסופם ומתן האספקה וציוד הדרושים לכוחות היבשה. אלה מבצעים מסובכים, שמשתתפים בהם כלי שייט מסוגים שונים ודגמים מיוחדים, שמותאמים למשימותיהן, כמו נחתות רגלים ונחתות טנקים וסירות נחיתה וספינות תותחים ועוד. במלחמת אוקטובר 73 הוכח שכלי השייט האמפייביים שלנו אינם מותאמים לעמוד במשימות של סיוע ותמיכה במבצעים יבשתיים¹⁸⁵, משימות שאנו צופים שחשיבותם תגבר בעתיד. עם התרחבות זירת המבצעים והשתנות אופי ותבליט החופים שעליהם (תתקיים) הנחיתה, אנו זקוקים בוודאות לתוספת של יחידות אמפייביות מודרניות, כמו רחפות למשל, במסגרת המבנים האמפייביים, בזכות ה-ספציפיקציות הטקטיות שלהן, שמקנות יכולת להתגבר על כל סוגי המכשולים שבחוף ולהשתלט במהירות על נקודות הנחיתה כהכנה להעברת והורדת הכוחות העיקריים.

עמ' 411

היחידות האמפייביות המודרניות, שאנו מדברים עליהן, מתוכננות ומצוידות כך ששניתן לנצל אותן לנחיתת כוחות וציוד ואספקה, או להפך, במבצעי פינוי.

5- עם התגברות הסכנה של "מלחמה מתחת למים" (המירכאות במקור), אשר בה ימלאו תפקיד ראשי הצוללות והמוקשים על התכונות המתקדמות והטקטיקות של השימוש בהם, כל אלה יגרמו לצורך שלנו לפתח את האמצעים נגד הסכנה הזאת תוך הכנסת האלמנט האווירי בפעולות גילוי הצוללות ותקיפתן ופעולות גילוי המוקשים וסילוקם. אנשי הצפרדע נחשבים אחד הכלים והנשק של המלחמה מתחת למים, אשר אין לפקפק בתפקיד היעיל שתמלא הן בהתקפה והן בהגנה, ולמרות שלא הרחבנו את השימוש בהם במלחמת אוקטובר, זה לכשעצמו גורם לנו לטפל בסיבות לכך ולפעול למען התמיכה ביכולות של כוחות

¹⁸⁵ זו הייתה אחת הסיבות (לא הסיבה היחידה) שהנחיתה של חטיבת הנחתים 130 בחוף רומאני בוטלה... בין השאר משום ש-10 אוניות הנחיתה שהיו מצוידות בשימוש הצי המצרי (מדגם 'וידרה') היו קטנות יחסית והייתה להן יכולת נשיאת כמות מוגבלת של רק"מ החטיבה.. לאחר המלחמה סופקו לצי המצרי 3 אוניות נחיתה גדולות יותר מדגם 'פולונצ'ני'.

הקומנדו הימי ואנשי הצפרדע ולהכנסת אמצעים מודרניים לגילוי אנשי צפרדע עוינים טרם הגעתם למטרותינו.

6- עד שכל גורמי הצי הזה יושלמו, חלק מהיחידות שלו חייבות להיות מתוכננות במיוחד כ"מרכזי פיקוד ושליטה" (המירכאות במקור), ומצוידות בכלים ובנשק ללוחמה אלקטרונית ובמכשירי מודיעין אלקטרוני, כדי לאפשר את ניהול הפיקוד על הקרב באופן ישיר ובמהירות. כך תהיה להן יכולת גבוהה יותר של התגוננות מפני סכנה של התקפת פתע טקטית ויכולו לקבל מידע מידי על מהלך המערכה ותוצאותיה. מצד שני, קיומן של יחידות (כלי שיט) כאלה ודאי שיביאו להקל על לחץ הדרישה למודיעין אווירי טקטי, ולכן – הפנית המאמץ לעבר מגמות אחרות. אין המשמעות של זה שמבצעים ימיים אינם זקוקים למודיעין אופרטיבי ואסטרטגי, שהמטוס היה והינו האמצעי הבסיסי להשגתו.

עמ' 412

הבסיסים הימיים

עם התקדמות שחלה בטקטיקות ההתקפה על הנמלים וכיתורם, נוספה הסכנה לבסיסים הימיים וליחידות ולכוחות שמרוכזים בהם. הסכנה הגדולה ביותר והקטלנית ביותר היא התקיפות האוויריות והנשק התת מימי, בשל ההפתעה שבהן בדרך כלל, שמחייבים את כוחות ההגנה של הבסיסי להיות בכוננות. ועד שיוכלו הבסיסים שלנו לבצע את משימותיהם ביעילות המצופה, יש להקיף אותם בשורה של רשתות התראה והגנה חדישות, צד לצד עם פיתוח אמצעי האבטחה המקומית עבור מתקני הנמל והיחידות הימיות העוגנות בו. זאת, בנוסף לחיזוק הגנת החופים במשגרי טילים ניידים, שניתן לשנע אותם מעמדה לעמדה או לשנות את האש שלהם כנגד מטרות קרקע כשהמצב יחייב זאת.

מצרים, ואפילו כל החופים של המולדת הערבית כולה, לא חסרים בהם נמלים, הראויים לפעול כבסיסים ימיים, הן מבחינת המיקום ביחס לזירת המבצעים והן מבחינת יכולתם להעניק שירותים טכניים ומנהלתיים ליחידות ולכוחות. ידוע שהממשלה המצרית ושאר הממשלות הערביות עסוקות בביצוע פרויקטים של הרחבה ופיתוח נמליהן והקמת נמלים חדשים, מה שיאפשר להשתמש בהם כבסיסים חלופיים או נקודות ריכוז קדמיות או מרכזי שירות מנהלתי וטכני.

המאמץ האווירי הימי

האופי והמאפיינים של המלחמה הימית מחייבים השתתפות של מטוסים במבצעים הימיים באופן ישיר ומהיר, שלא יתרחש אלא על ידי הקצאת מאמץ אווירי מתאים, הן מבחינת הסוג והן מבחינת הכמות, כדי שיפעל עם הכוחות הימיים, ובחירת בסיסים, שמיקומם יאפשר למטוסים שלו לכסות את הזירה הימית. אין כל ספק, שהצעד הזה יוסיף לקשיחות של התשתית הימית ותשפיע יתר גמישות על המבצעים הימיים, לצד התפקיד המסורתי שהמטוס ממלא בהגנת הנ"מ כנגד האויב.

עמ' 413

הדרך שאחרי אוקטובר

כוח ימי באיזון כזה ובהשלמה שבין הגורמים, מהווה כלי שיכול לאבטח את תנועותינו לעבר המגמות האסטרטגיות, תוך ניצול מוקדי הריכוז, אשר נבעו מהניסיון של מלחמת אוקטובר במרכז הים התיכון ולאורך הים האדום ומחוצה לו, ומכאן גם יכולנו לשמור על האזור האסטרטגי שמתחזקת מצרים.

אין ספק שהצי המצרי, כתוצאה מכל זה, יזכה ליתר עצמאות וגמישות במישור האסטרטגי והאופרטיבי, בנוסף ליכולת לארגון מחדש של המאמץ האווירי באופן שיתאים לדרישות המבצעים הימיים, ולא משנה כמה יתארך משכן או עד כמה יורחב שטח הזירה שלהן. ואין צורך לציין, כי בניית כוח ימי בעל משמעות מיצה כבר לא פחות משלושים שנות עבודה מתישה ורצינית, ולמרות כל התנאים הצלחנו לקבע יסודות של כוח ימי חדיש, מאוזן, מאומן היטב, מחויב לעקרונות מצריים טהורים, השואבים מההיסטוריה העמוקה שלה ומהתרבות השורשית של מצרים, שעברה ניסויים מעשיים במערכה.

אם חיל הים המצרי פילס את דרכו לאוקטובר 73 בקשיים במשך חמישים מאות, סאדאת – בהחלטה על המלחמה – החיה את התהילה של חוסרו ושל רעמסס השני על פני הים ועל אדמת סיני. החל מההיסטוריה העכשווית של מצרים

הכתיר סאדאת את ניצחונות אוקטובר ביוזמת השלום, כשכוונתו (להקנות) ביטחון ורווחה לאומה שלו ולאומה הערבית.

בהישגים הללו ובדם וזעת בני מצרים, האירה השמש את הדרך של אחרי אוקטובר עבור הדורות הבאים של חיל הים, ועליהם להשלים את הדרך עם אותם זינוקים שהובילו אותנו לניצחון ולגבורה ולכבוד.

הערה מסיימת של העורך המקצועי

בעמודים האחרונים (מעמוד 408 לעיל ואילך) , שוטח אבו ד'יכרי את משנתו באשר לבניין הכוח העתידי של הצי המצרי , לאור לקחי מלחמת אוקטובר 1973. מרבית מרכיבי ההצטיידות שהתבצעו מאז המחצית השנייה של שנות ה-70 של המאה הקודמת ועד לימינו אלה אכן התממשו. במשך 50 השנים האחרונות הצטייד וקלט הצי המצרי עשרות כלי שיט שטח רב תכליתיים מתוצרת מערב אירופה וארה"ב. בכלל זה , זוג נושאות מסוקים, פריגטות וקורבטות חמושות בטילי ים-ים וטילי ים-אוויר המצוידות במיטב אמצעי האלקטרוניקה (אמצעי גילוי, בקרת אש, קשר, מערכות שליטה והל"א). גם בתחום התת-מימי לא טמן הצי המצרי ידו בצלחת. לתקופת ביניים נרכשו צוללות מסין שבמשך הזמן שופרו ושודרגו בארה"ב עם מערכות מתקדמות כולל מערכת טילי ים-ים מסוג 'הרפון'. בהמשך נרכשו צוללות מתקדמות מתוצרת גרמניה. מרכיב נוסף ומשמעותי נוסף, בבניין הכוח כלל כלי טייס למשימות ימיות לרבות מטוסי פיקוד לגילוי ושליטה ואף מטוסי קרב החמושים בטילי אוויר/ים.

